

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Μνήμη και γραφή

ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ «ΜΝΗΜΗ ΚΑΙ ΓΡΑΦΗ»

από τον Λογοτέχνη Δημοσιογράφο
ΓΙΑΝΝΗ ΚΟΡΙΑΔΗ

Πολλές φορές σκέφτομαι τι πολύτιμη δουλειά κάνουν οι διάφοροι σύλλογοι, αυτοί που βρίσκονται σκορπισμένοι σε όλα τα σημεία της πολυθόρυβης Αθήνας. Αυτοί οι σύλλογοι και οι ενώσεις, θυμίζοντας τον τόπο καταγωγής των μελών τους, οι μοναδικοί πρεσβευτές της γενέθλιας γης, που νοιάζονται για το χωριό τους και κάνουν τα αδύνατα δυνατά, ώστε ο χωματόδρομος ν' ασφαλιστρωθεί και το νεράκι του Θεού να μπει στο σπίτι για τις ευκολίες της νοικοκυράς.

Είναι τόσα αυτά που προσφέρουν οι σύλλογοι και είναι τόσα αυτά που προγραμματίζουν να κάνουν στο μέλλον, λες και άλλες δουλειές δεν απασχολούν τα διοικητικά τους συμβούλια και πως ο χρόνος κάνει κράτει γι' αυτούς όλους τους σύγχρονους δον κιχότηδες. Κι όμως η αλήθεια είναι τελείως διαφορετική: Ό,τι γίνεται, γίνεται με θυσίες, σε βάρος του ύπνου, της διασκέδασης και της οικογενειακής θαλπωρής. Με τη ψυχή στα δόντια προφταίνουν να υλοποιήσουν κάποιο πρόγραμμά τους, που μπορεί ν' αλλάξει τη μορφή του χωριού τους. Αυτούς τους ανθρώπους, πραγματικά, τους θαυμάζω, τους χαίρομαι και, αν ήταν στο χέρι μου, θα τους βράβευα, μια και η πολιτεία ούτε καν τους θυμάται, αλλά και μπαίνει συχνά εμπόδιο στον άδολο ενθουσιασμό τους.

Ιδιαίτερη συγκίνηση μου έδωσε το βιβλίο «Μνήμη και Γραφή» του Τάκη

Κολιαβά – Μωλιτιάκη, έκδοση της Ένωσης Απανταχού Μωλιωτών. Πρόκειται για σελίδες από την παλιά ζωή του Μώλου, του γραφικού χωριού της Λοκρίδας. Το κεφαλοχώρι αυτό κάποτε ήταν έδρα και πρωτεύουσα του παλιού δήμου Θερμοπυλών. Η ιστορία του Μώλου χάνεται στα βάθη των αιώνων και οι δραστηριότητες των κατοίκων του μοιράζονταν, συνήθως, ανάμεσα στη γεωργία και την κτηνοτροφία. Την παλιά ζωή, λοιπόν, του Μώλου εξιστορεί ο συγγραφέας, θυμίζοντας επαγγέλματα που «τα εξασκούσαν απλοί και ταπεινοί τεχνίτες, προσφέροντας έργο θετικό και χρήσιμο στο κοινωνικό σύνολο».

Τα περισσότερα επαγγέλματα που αναφέρονται στο βιβλίο έχουν εξαφανιστεί: Ο πολιτισμός τα παραμέρισε οριστικά και στη θέση τους έβαλε κάποια άλλα: «Η ζωή μπήκε σε καινούργιους δρόμους, ο άνθρωπος απόκτησε καινούργιες συνήθειες και η κοινωνία του σήμερα κρατάει στα χέρια της τη νέα ταυτότητά της, θεωρημένη και σφραγισμένη από τη σύγχρονη τεχνολογική εξέλιξη που ρυθμίζει αποφασιστικά και αμετάκλητα την πορεία του ανθρώπου».

Με πολλή γλαφυρότητα περιγράφονται οι γανωματίδες, οι θεριστάδες, οι χαμουρτζήδες (σαμαράδες), οι λαϊκοί οργανοπαίχτες, οι κοφινάδες κ.ά. Επαγγέλματα κοπιαστικά και χρήσιμα για την πρόοδο και την εξέλιξη των ανθρώπων. Ας παρακολουθήσουμε το συγγραφέα να καταμαρτυρεί: «Ανασκαλεύοντας στο βυθό της πρεσβυωπικής μνήμης, ο εξασθετισμένος λογισμός προσκρούει στα ναυάγια των επαγγελμάτων που αφάνισε η τρικυμία του βασιλεύοντος αιώνα, που συντάρραξε τον κόσμο ολόκληρο και συνταράχτηκε και ο ίδιος από την τεχνολογική του πρόοδο, τις πολλές δοκιμές από τις δύο εφαρμοσμένες κρούσεις στον πυρηνικό τομέα».

Η «μνήμη και Γραφή» του Τάκη Κολιαβά – Μωλιτιάκη δεν είναι ένα βιβλίο ξερό. Έχει ψυχή και μιλάει. Μας σεργιανίζει στα περασμένα, στα χρόνια που πάσκιζαν οι άνθρωποι να δαμάσουν τα στοιχεία της φύσης και όργωναν τη γη με τα καματερά και τα χέρια τους και ευλαβικά «έσπερναν» τη ζωή σ' άνανθους τόπους», όπως λέει ο ποιητής. Εποχές δύσκολες, σκληρές, αντιπαραγωγικές, που μόνο η θέληση και ο σκληρός αγώνας του καθημερινού τις δεχόταν και αναπτέρωνε την ελπίδα για καλύτερες μέρες. Δίπλα στον άντρα ισότιμη η γυναίκα αγρότισσα κράτησε διπλό φορτίο. Παραστατικός ο λόγος του συγγραφέα και συγκλονιστικός συνάμα: «Η εγκυμονούσα κουβαλούσε μαρτυρικά το βάρος της κοιλιάς της στις εξωτερικές δουλειές του κάμπου, του αμπελιού, της ελιάς και δεν ήταν λίγες οι φορές, όσο και

αν φαίνεται σήμερα παράξενο, που το πρωί έφευγε η έγκυος για το χωράφι και το βράδυ γύριζε μ' ένα μωρό στην αγκαλιά». Και «εάν η μάνα υπέκυπτε στο μοιραίο, το παιδί δεν είχε πολλές πιθανότητες ζωής, για το λόγο ότι δεν υπήρχε διαθέσιμο γάλα έξω από το μητρικό»!...

Στις 153 σελίδες του βιβλίου «Μνήμη και Γραφή» ο συγγραφέας δίνει ολοζώντανα το πορτρέτο της πατρίδας του, του Μώλου, κι αφού επιχειρεί αυτό το πορτρέτο να μην αλλοιωθεί (πορτρέτο της περασμένης γενιάς), οι τελευταίες σελίδες 145–153 απευθύνονται στους αυριανούς νέους, σ' αυτούς που «έχουν τη βαριά υποχρέωση να διαφυλάξουν το παρόν και να εξασφαλίσουν το μέλλον». Ο λόγος του, λόγος οφειλόμενος κάθε πνευματικού ανθρώπου, πέφτει με τη βαρύτητα που τη διακρίνει και βρίσκει, αναμφισβήτητα, έδαφος. Κλείνω το σημείωμά μου με την τελευταία παράγραφο του:

«Με το αυτί ακουμπισμένο στον οδυρμό του παρελθόντος και με το μάτι καθαρό και στραμμένο προς το μέλλον το δικό σας και των παιδιών σας, σταθείτε Άνθρωποι σωστοί και ακέρατοι μπροστά στο συνάνθρωπο, με οδηγό την Αλήθεια πάντα και τη Δικαιοσύνη πάντοτε».

Εφ. «ΚΕΡΔΟΣ» Αθήνα 27-9-1987

Για το έργο «Μνήμη και Γραφή» έγραψαν ακόμη:

1. Ζάχος Ξηροτύρης εφ. «Λαρισιαϊκή Ηχώ» 4-5-1987
2. Γιώργος Βρέλλης εφ. «Ελευθερία» Ιωάννινα 12-11-1987
3. Π. Παπαχαλαράμπος εφ. «Τρικαλινά Νέα» 25-11-1987
4. Π. Μ. Σωτήρχος εφ. «Εθνικός Αγών» Λαμία 14-1-1988 κ.λ.π.

**ΜΕΡΙΚΕΣ ΓΝΩΜΕΣ ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΑ:
«ΜΩΛΙΩΤΙΚΑ ΝΕΑ»**

Τα «Μωλιώτικα Νέα» είναι μια «τοπική εφημερίδα ενημέρωσης, προβολής αξιών και αγώνα για τα κοινά συμφέροντα του τόπου».

Την εκδίδει η Ένωση των απανταχού Μωλιωτών και την επιμελείται σαν αρχισυντάκτης, ο από πολλών ετών συνεργάτης του «Εθνικού Αγώνα», γνω-

στός και καταξιωμένος στο Πανελλήνιο ποιητής Τάκης Κολιαβάς-Μωλιωτάκης.

Ο ποιητής, σαν Μωλιώτης την καταγωγή, καταθέτει στις σελίδες της εφημερίδας όλο το μεράκι του και την λογοτεχνική του ικανότητα για να παρουσιάσει ένα φύλλο άρθρο και άψογο από κάθε πλευρά. Κύριο άρθρο, Σημειώσεις. Σχόλια, χρονογράφημα, επίκαιροι σίχοι, καμπάνιες, όλα φέρνουν την προσωπική σφραγίδα του άξιου ποιητή.

Η Ένωση των απανταχού Μωλιωτών έκανε πολύ σωστή επιλογή, με το ν' αναθέσει την υπευθυνότητα και τη γενική επιμέλεια του φύλλου, στον άξιο και πολυβραβευμένο λογοτέχνη Τάκη Κολιαβά-Μωλιωτάκη.

Η παρουσία του ποιητή στην εφημερίδα, είναι υπόσχεση καλού γούστου και σφραγίδα ποιότητας.

Τα «Μωλιώτικα Νέα» δεν είναι απλώς μια τοπική εφημερίδα με στενά ενδιαφέροντα. Είναι μια εφημερίδα με γενικότερους πνευματικούς στόχους. Και αυτό αναντίρρητα το χρωστάει στον ποιητή.

ΣΑΚΗΣ ΣΚΟΥΡΑΣ

Εφημ. «ΕΘΝΙΚΟΣ ΑΓΩΝ» Λαμία 17-10-1985

Κυκλοφόρησε το 6ο φύλλο του δεύτερου χρόνου της Τοπικής εφημερίδας «ΜΩΛΙΩΤΙΚΑ ΝΕΑ».

Αρχισυντάκτης της, είναι ο εκλεκτός λογοτέχνης Τάκης Κολιαβάς – Μωλιωτάκης, που με τον ιερό ενθουσιασμό του και τη μεγάλη του αγάπη για τη γενέτειρά του, το Μώλο Φθιώτιδας, έκανε την εφημερίδα του, μια έπαυξη αγώνα για τα κοινά συμφέροντα του τόπου και συντελεστή του Εθνικού μας Λαϊκού Πολιτισμού.

Ο ακούραστος αυτός εργάτης του Πνεύματος, είναι διαποτισμένος μέχρι τα μύχια της ψυχής του, από τα πεντακάθαρα νερά της μεγάλης νερομάνας που λέγεται παράδοση. Κι έχει κατασταλαγμένη μέσα του την εικόνα που πρέπει να λάβει η Ελληνική ύπαιθρος, για να μην γκρεμισθεί από την αντιπνευματική εποχή μας ό,τι ωραίο και υψηλό οικοδόμησαν οι προπάτορές μας.

Η ψυχή του Μώλου του ωραίου αυτού χωριού θρόνιασε μέσα του. Κι ο Τάκης Κολιαβάς – Μωλιωτάκης γράφει ό,τι ακούει.

Τη Μοίρα, την Ιστορία και την Παράδοση της Γης του. Τον συγχαίρουμε, διαβεβαιώνοντας τον ότι έτσι εκπληρώνει το χρέος του ως πνευματικός άνθρωπος και «στους αγέννητους και στους νεκρούς».

Τελειώνοντας του υπενθυμίζουμε κι αυτό που είπε ο Βλάσης Γαβριλίδης, ο πρόεδρος της Δημοσιογραφίας και που είναι επίκαιρο για τα «ΜΩΛΙΩΤΙΚΑ ΝΕΑ».

Η αξία μιας εφημερίδας δεν μετριέται ούτε από το πλάτος ούτε από το ύψος, ούτε από τις πολλές σελίδες της, αλλά εξαρτάται από τις αληθείες και θέσεις της δια τον φωτισμόν του Έθνους, της κοινωνίας και του ανθρώπου».

ΚΙΤΣΙΟΣ Γ. ΑΝΥΦΑΝΤΗΣ

Εφημ. «ΝΕΟΣ ΑΓΩΝ» Καρδίτσα 9-3-1986

Το υπ' αριθ. 20 τεύχος της τοπικής επιθεώρησης του Μώλου. Που εκδίδει η «Ένωση των Απανταχού Μωλιωτών». Αρχισυντάκτης και υπεύθυνος ο εκλεκτός ποιητής και λογοτέχνης κ. Τάκης Κολιαβάς – Μωλιωτάκης.

Ένα φύλλο αξιόλογο, στη διακίνηση του πνεύματος. Σελίδες εκλεκτές. Θέματα ενδιαφέροντα όχι μόνον τη στενότερη πατρίδα των Μωλιωτών. (Ειδήσεις – Τοπικά νέα. Κρίσεις. Σχόλια κ.ά.).

Καταγράφουμε και τις φιλολογικές συνεργασίες της επιθεώρησης. Πρωτοσέλιδο άρθρο του αρχισυντάκτη κ. Τάκη Κολιαβά – Μωλιωτάκη. «Ψηφία αριθμών και γραμμάτων». Ένας λόγος συμπυκνωμένος και βαθυστόχαστος. Ακόμη: «Σημειώσεις – Σχόλια» πρωτοσέλιδη στήλη του ίδιου. Ολόκληρη φιλολογική σελίδα «Γράμματα – Τέχνες – Κριτική φροντισμένη από τον ίδιο τον αρχισυντάκτη. Χρονογράφημα δικό του «Παλιά και νέα πορτραίτα» κ.ά.

Ένα έντυπο αθόρυβο. Που καλλιεργεί τα ενδιαφέροντα της ιδιαίτερης πατρίδας. Τροφοδοτώντας το διαλογισμό και τη λυρική οδοιπορία. Διακρίνει μία ευαισθησία και μία γλαφυρότητα, στα εκλεκτά κείμενα του ποιητή και λογοτέχνη αρχισυντάκτη.

Ένα έντυπο της Πρωτεύουσας. Που εκδίδεται από ανθρώπους με ενδιαφέροντα για τη στενότερη πατρίδα. Η νοσταλγία της στενότερης πατρίδας. Διαλάμπει εδώ αυτή η αγάπη προς τη γενέθλια γη. Δεν ξεχνούν την πατρίδα οι Μωλιώτες. Δίνουν κάθε λίγο το παρόν, με ξεχωριστή δραστηριότητα έργου και λόγου. Μιά αλυσίδα νοσταλγίας και γνήσιας γοητείας παλμών της καρδιάς. Ιδού η επιφάνεια η αγνή του κόσμου του εσώτατου των Μωλιωτών.

Αξιέπαινος για όλα ο αρχισυντάκτης της επιθεώρησης, και εκλεκτός θεράπων της ποίησης και της λογοτεχνίας κ. Μωλιωτάκης.

ΤΙΜΩΝΑΣ ΣΤΡΟΥΘΙΑΣ

Εφ. «Η ΓΝΩΜΗ» Πάτρα 19-9-1988

Γνωστός στο λογοτεχνικό χώρο ο ΤΑΚΗΣ ΚΟΛΙΑΒΑΣ-ΜΩΛΙΟΤΑΚΗΣ απ' τα εκδομένα βιβλία του, αλλά κι απ' τα δημοσιευμένα σε περιοδικά κι' εφημερίδες κείμενά του.

Και να τώρα αρχισυντάκτης της εφημερίδας του τόπου του, που τιτλοφορείται «ΜΩΛΙΩΤΙΚΑ ΝΕΑ». Είναι μια «τοπική εφημερίδα ενημέρωσης – προβολής αξιών και αγώνα για τα κοινά συμφέροντα του τόπου (τους)», όπως αναφέρει στην προμετωπίδα της.

Στο τιμόνι της ο καταξιωμένος του λόγου και της πέννας Τάκης Κολιαβάς -Μωλιότακης, δε γίνεται αλλιώς παρά να την αρμενίσει ορθόπλωρα, να πάει κόντρα στους καιρούς, να 'χει σωστή τη ρότα της και να κυνηγάει την Κολχίδα της. Καλό κατευόδιο, λοιπόν, στα «Μωλιώτικα Νέα».

ΙΟΝΙΟΣ ΜΥΡΙΑΝΘΗΣ

Εφημ. «ΑΥΓΗ» Πύργος 24-6-1985

«ΜΩΛΙΩΤΙΚΑ ΝΕΑ»

Κυκλοφόρησε το πρώτο φύλλο των «Μωλιώτικων Νέων», τοπική εφημερίδα του Μώλου, με σκοπό να προωθήσει τα συμφέροντα της περιοχής. Αρχισυντάκτης του νέου φύλλου είναι ο Τάκης Κολιαβάς – Μωλιότακης, γνωστός από το ποιητικό του κυρίως έργο. Η Ένωση των Απανταχού Μωλιωτών που εκδίδει τα «Μωλιώτικα Νέα», είναι άξια ιδιαιτέρων συγχαρητηρίων γιατί επέλεξε ως αρχισυντάκτη ένα πνευματικό τέκνο του Μώλου, που ασφαλώς θα εργαστεί άοκνα για την προβολή της πολιτιστικής εισφοράς του τόπου του και τα κοινά συμφέροντα των κατοίκων του.

Μ. ΓΙΑΛΟΥΡΑΚΗΣ

Εφ. «Ο ταχυδρόμος των Αιγυπτιωτών» Ιουλ. 1985 Αρ. 107

ΜΙΑ ΦΟΡΑ ΚΙ ΕΝΑΝ ΚΑΙΡΟ

Μια φορά κι έναν καιρό, μέσα στην παραδοσιακή οικογένεια του οριστικά χαμένου παλιού καιρού, κυρτωμένη από το χρόνο και πικραμένη από τη στέρψη, ζούσε η καλή γιαγιά με τα πρεσβυπικά στρογγυλά γυαλάκια, τ' άσπρα μαλλιά, το μαύρο τσεμπέρι, τα μακριά ως τον αστράγαλο σκούρα φουστάνια και τις λινές τσαγκαράδικες παντόφλες στα πόδια της.

Φορτωμένα βιώματα και μνήμες από την προσωπική εμπειρία, αλλά και τη λαϊκή περιπέτεια, μέσα στις μεγάλες νύχτες του παγερού χειμώνα, κοντά στο τζάκι, μετουσίωνε κομμάτια της καθημερινότητας σε παραμύθια με δράκους στα βουνά, νεράιδες στα ρέματα, παγανά στις χαράδρες και στοιχεία στους γκρεμισμένους νερόμυλους.

Η γλυκόσυρτη αφήγηση της γιαγιάς κρατούσε έντονα το ενδιαφέρον του παιδιού σε γεγονότα συμβολικά που μέσα από την πλοκή τους άφηναν τα διδάγματα της αλληλεγγύης, της φιλαλληλίας, της φιλοπατρίας, της προκοπής, να περάσουν στην παιδική ψυχή, ν' αποκρυσταλλωθούν και να τη διαπλάσσουν ανάλογα.

Στο παρελθόν, η επιβίωση της ελληνικής οικογένειας πέρασε από τη δοκιμασία της σκληρής ξωτάρικης δουλειάς, που άρχιζε από τα χαράματα και τελείωνε πολύ πιο πέρα από τη δύση του ήλιου.

Ο πατέρας και η μικρομάνα συντρόφισσά του ήταν υποχρεωμένοι μέσα στο δωδεκάμηνο του χρόνου να αναλώνονται στον εποχιακό μόχθο μακριά από το σπίτι. Έτσι στο ρόλο της μάνας, μόνιμα και μεγαλόθυμα στάθηκε η γιαγιά και απόδειξε με τις αμέριστες φροντίδες της, την πλήρη ικανότητά της στην ανάθρεψη και την προστασία των εγγονιών της.

Φυσικά οι δραστηριότητες της γιαγιάς δε στάθηκαν αποκλειστικά και

μόνο στη φροντίδα των παιδιών. Το ζύμωμα του ψωμιού, το κάψιμο του φούρνου, το φούρνισμα και το ξεφούρνισμα ήταν έργο σχεδόν αποκλειστικά δικό της.

Για να φύγει το σιτάρι για το μύλο όπου θα γινόταν άλεσμα, έπρεπε να περάσει από μια διαδικασία κοσκινίσματος και καθαρισμού. Και για να γίνει ύστερα ζύμη έπρεπε το άλεσμα να περάσει από ειδική σίτα για να διαχωριστεί το πίτουρο, που θα πήγαινε τροφή στα ζώα και το αλεύρι που θάμπαινε στη σκάφη για να γίνει ψωμί. Μια διαδικασία απεριόριστης υπομονής και σκληρού μόχθου, που αν όχι στο όλο, τουλάχιστον στα 3/4 του συνόλου ήταν έργο της γιαγιάς.

Ένα άλλο επίσης επίμοχθο έργο ήταν η μπουγάδα, όπου ο ρόλος της γιαγιάς έπαιρνε τις πρωταγωνιστικές διαστάσεις, κάθε φορά που η αυλή του σπιτιού μεταμορφώνονταν σε υπαίθριο πρωτόγονο πλυντήριο. Η φωτιά κάτω από το μεγάλο καζάνι, τροφοδοτούμενη διαρκώς με ξηρά ξύλα, θέρμαινε ακατάπαυστα το νερό της σκάφης. Το άσπρο σαπούνι -οικιακής κι αυτό κατασκευής- και τα στιβαρά χέρια της νοικοκυράς, ήταν τα μοναδικά όπλα στον πόλεμο κατά του ρύπου. Η μπουγάδα των λευκορούχων με τη στάχτη του φούρνου -μοναδικό φυσικό λευκαντικό- με την επιδεξιότητα της γιαγιάς, ύστερα από μια διαδικασία στο ειδικό μπουγαδοκόφινο, έβγαινε για στέγνωμα στο σκοινί και θάμπωνε τη ματιά, καθώς οι ακτίνες του φωτεινού ήλιου συμπλέκονταν με την πεντακάθαρη ίνα του ρούχου και δημιουργούσαν εκτυφλωτικές αντιαύγειες.

Αλλ' αν τα παραπάνω έργα απόδειχναν το καθένα από την πλευρά του, την αξιοσύνη της γιαγιάς, ο αργαλειός αποτέλεσε τη μεγαλύτερη απόδειξη όχι μόνο της προκοπής αλλά και της καλλιτεχνικής λαϊκής ευαισθησίας καθώς ξεδιπλώνόταν μέσα από τους χρωματικούς συνδυασμούς και τα ποικίλα σχέδια, γραμμωτά, καραμελωτά, μαρτένια και ένα σωρό άλλα που αποτυπώνονταν στο πανί και κατέληγαν πότε σε σεντόνι, πότε σε κουβέρτα, μπατανία, λουρίδα διαδρόμου, ταγάρι, μαξιλαροθήκη του καναπέ, στρωσίδια του κρεβατιού και των δωματίων, φιγούρα του τοίχου, χαλάκι της πόρτας, τζακόπανο, κουρτίνα και ότι άλλο άμεσα χρειαζόμενο του σπιτιού, αλλά και μελλοντικό προικίο της εγγονής, που μεγάλωνε, τρυφερό αναρριχητικό σπιτολούλουδο, σφικτοκρατημένο στην ανεξάντλητη αγάπη της γιαγιάς, ενσαρκώνοντας και αποδεικνύοντας έτσι το αλάνθαστο της λαϊκής σοφίας, που για τη συγκεκριμένη περίπτωση αποφαίνεται πως: «του παιδιού μου το παιδί, είναι δυο φορές παιδί μου».

As μη λησμονούμε ακόμα ότι η προετοιμασία του αργαλειού αποτελούσε επίπονο έργο διάρκειας και υπομονής ως που να πλυθεί το μαλλί στο ποτάμι, να ξαθεί στις ειδικές χειροκίνητες ξάστρες, να νηματοποιηθεί στη ρόκα και να βαφεί έπειτα σε ποικίλα ανεξίτηλα χρώματα με φύλλα φυτών, φλούδες δέντρων, βολβούς θάμνων, καμπίσια αγριολούλουδα, σπόρους και αγριοκαρπούς από την υπαίθρια δασική κλωρίδα, μακριά από τη χημική χρωματουργική που της ήταν κεφάλαιο άγνωστο.

Μια ακόμα επίμονη πτυχή του παραγωγικού οικιακού τομέα ήταν η κεντητική τέχνη.

Δουλειά δύσκολη μεγάλης καλλιτεχνικής και αισθητικής αξίας που η επιδεξιότητα της γιαγιάς την έφερε ως τις προπολεμικές μέρες, παραδίνοντας τη σκυτάλη στη γενιά του γράφοντος τις γραμμές ετούτες.

Εισορμώντας ύστερα η βιομηχανική απόδοση στην μεταπολεμική ζωή, ισοπέδωσε τους παραδοσιακούς τρόπους και επέβαλε τα προϊόντα των νέων επιτεύξεων.

Όσα χειροποίητα έργα κατόρθωσαν να διαφύγουν τη φθορά, αποτελούν σήμερα μουσειακές αποδείξεις και εκθέματα σπάνιας καλλιτεχνικής αξίας, μιας εποχής που έφυγε οριστικά.

Στις μέρες μας η παραδοσιακή γιαγιά, το τιμημένο και παντάξιο πρόσωπο της προπολεμικής οικογένειας, δεν υπάρχει πλέον.

Τα σημερινά ανδρόγυνα ζητούν την ευτυχία τους μακριά από τα γονικά, εγκαταλείποντας την πατρική εστία αμέσως με την ενηλικίωσή τους και αποφασίζοντας το γάμο τους, όχι μόνο χωρίς έγκριση, αλλά συχνά δίχως και την τυπική σχετική ειδοποίηση.

Στη θέση της γιαγιάς τώρα, η σύγχρονη... ηλικιωμένη κυρία με τη βαφή του περιποιημένου μαλλιού και το ρούζ του προσώπου καταφεύγει στα μοντέρνα ΚΑΠΗ και αναλώνεται σε εξωσπιτικές δραστηριότητες που στόχο έχουν την ατομική σφριγνλότητα και την προσωπική ικανοποίηση.

Παράλληλα ένας μεγάλος αριθμός, συνεχώς αυξανόμενος «οίκων ευγνρίας» προσφέρει έναντι παχυλής αμοιβής και κληρονομικών παραχωρήσεων, τρόπους επιστημονικής διαβίωσης, δυνατότητες γνωριμιών κατά της γεροντικής ανίας και -όχι σπάνια- ευκαιρίες για ένα ευτυχισμένο δεύτερο γάμο της τρίτης ηλικίας.

Η ΒΑΒΑ ΜΟΥ

*Η βάβα μου, συνήθιζε, μέσα στα καλοκαίρια
να λιάζει σύκα απ' τη συκιά, σταφύλια από τ' αμπέλι.
Και μες στα χειμωνιάτικα, μας έφερνε νυχτέρια
τον ήλιο του καλοκαιριού και των καρπών το μέλι.*

*Δεν ξέχναε και τα ζωντανά και πήγαινε τη νύχτα
χωρίς λυχνάρι κι άνοιγε στα σκοτεινά την πόρτα,
ο μούργος την οσμίζονταν, σαν φίλος την αλύχτα
κι έπαιρναν τη μερίδα τους τα za σε ήλιγα χόρτα.*

*Γυρνούσε και ξανάπιανε, τ' αδράχτι και τη ρόκα
με το μαλλί που κούρευε την άνοιξη τα πράτα.
Έγνεθε κι έπλεκε κρουστό σκουτί στον κάθε γιόκα
κι από τα χέρια χρονικής στιγμή δεν την παράτα.*

*Στον φούρνο μας, που χρόνια πριν, τον έχτισεν η ίδια
σταρένιο ζύμωνε ψωμί και τόψινε μονάχη.
Το στόλιζε με σουσαμιά ψηφιδωτά στολίδια,
κι από τα ξύλα πού 'καιγε, πολλή έφερνε στη ράχη.*

*Τόσ' ήταν η αξιάδα της κι η άγια καλοσύνη
που σίγουρα στους ουρανούς τώρα θα έχει αγιάσει.
Το θάνατό της θα 'ψαλλαν των χερουβείμ τα σμήνη
πριν το φτωχό τραγούδι μου, να την εγκωμιάσει.*

Από τη συλλογή «Νοσταλγικοί αντίλαλοι»

1972

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΚΑΙ ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ

Εδώ και μερικές δεκαετίες πίσω, το μοναδικό μέσο ομαδικής πληροφόρησης του χωριού, ήταν η Αθηναϊκή εφημερίδα.

Έφτανε με καθυστέρηση μιας ημέρας ή και δυο ανάλογα με τις καιρικές συνθήκες στο περίπτερο της πλατείας, σε λιγοστά αντίτυπα, γιατί οι καταναλωτές μορφωμένοι μετριόντουσαν στα δάχτυλα του ενός χεριού και σπάνια η καταμέτρηση χρησιμοποιούσε τα δάχτυλα του άλλου.

Σ' αυτή την κατηγορία εντάσσονταν, ο φαρμακοποιός, ο γιατρός, ο ειρηνοδίκης, ο δικηγόρος, ο παπάς, ο αστυνόμος και μια μικρή παραπέρα μερίδα των επαγγελματιών.

Η εφημερίδα αγοράζόταν και από τα καφενεία που την τοποθετούσαν στη «στέκα» ένα είδος κινητής βάσης-κρεμάστρας από ειδικό καλάμι, όπου η εφημερίδα προσαρμοζόταν μ' ένα ατσάλινο σύρμα κατά μήκος στο δίπλωμα που την κλείνει σε σελίδες.

Αλλά έμενε σχεδόν ακραιοποιημένη στο καρφί του τοίχου, γιατί η έκταση του αναφαλβητισμού δεν επέτρεπε την πολυτέλεια της ανάγνωσης. Καμιά φορά κάποιος γραμματισμένος την ξεκρεμούσε και τότε πολλοί ενδιαφερόμενοι πλησίαζαν με τα καθίσματά τους και παρακαλούσαν τον αναγνώστη να την διαβάσει «φωναχτά» για να μαθευτούν τα νέα απ' όλους.

Όμως η καθαρεύουσα με την οποία συντάσσονταν οι εφημερίδες του παλιού καιρού ήταν απρόσιτη στο πλατύ κοινό κι έτσι απ' όλα όσα κι αν άκουγαν, τίποτα τελικά δεν μπορούσαν να καταλάβουν.

Συχνά ο διαβαστής έκανε και τον διερμηνέα, εξηγώντας την είδηση κατά παράγραφο, αλλά το πράγμα παρέμενε δύσκολο στην εφαρμογή, γιατί μπροστά στον όποιο αριθμό των άμαθων ακροατών με τις πολλές ερωτήσεις και τις εξηγήσεις των εξηγήσεων, η συνοχή της έννοιας κατακερματιζόταν και

χανόταν οριστικά απ' όλους εκείνους που μάταια προσπαθούσαν να τη συλλάβουν.

Έτσι η εφημερίδα παρά τον πληροφοριακό λαϊκό προορισμό της, για πολλά χρόνια στάθηκε μακριά από τον πολύ λαό, γιατί η στοιχειώδης μόρφωση σε κείνους τους καιρούς ήταν προνόμιο απλησίαστο.

Κι εφόσον η πολιτεία αργούσε να θεσπίσει νόμους υποχρεωτικής παιδείας, επόμενο ήταν το παιδί να το χρησιμοποιούσαν σαν βοηθητικό εξάρτημα στον καθημερινό μόχθο της φαμελιάς, χωρίς και τη στοιχειώδη εκπαίδευση.

Αργότερα στα μέσα μαζικής ενημέρωσης προστέθηκε το ραδιόφωνο. Μια και μοναδική συσκευή στο κεντρικό εστιατόριο του χωριού, για πολύ μεγάλο διάστημα, συγκέντρωνε καθημερινά την προσοχή και το θαυμασμό των απλοϊκών ανθρώπων.

Η περιέργεια μας καθήλωνε ώρες στο πεζοδρόμιο, ακροατές απέναντι στο παράξενο αυτό μαγικό φαινόμενο, στο εσωτερικό του οποίου η αχαλίωτη παιδική μας φαντασία τοποθετούσε μαγικές μικροσκοπικές υπάρξεις από οργανοπαίχτες και τραγουδιστάδες, καθώς τα ερτζιανά κύματα μετέφε-

Η δυτική πλευρά της αγοράς του Μώλου. Φώτογρ. 1937 περίπου

ραν τους ήχους των σταθμών και τους άδειαζαν στην πλατεία του χωριού μας, πάνω από τη γενική κατάπληξη και την πλήρη άγνοια της μηχανικής λειτουργίας του ραδιοφώνου.

Στον πόλεμο του Σαράντα, τα στρατιωτικά εμβλήματα και οι νικηφόρες προελάσεις του στρατού μας μετέτρεψαν το ρόλο του και από μουσικοδιασκευαστικό το έκαναν εθνικό. Οι νικηφόρες ειδήσεις του Αλβανικού μετώπου διέσχισαν τις αποστάσεις και καθώς ξεπνθούσαν μέσα από την παλλόμενη καρδιά του, ρίγη ενθουσιασμού και χείμαρροι θαυμασμού ξεδίπλωναν τη γαλάζια ελπίδα στην καρδιά του ανθρώπου, στη βαθιά ψυχή του Ελληνικού Έθνους.

Η περίοδος της κατοχής το κράτησε καταχωνιασμένο σε υπόγεια κρύπτη, απ' όπου οι μυστικές νυχτερινές ακροάσεις ανέβазαν το υλικό της σύνταξης του «παράνομου τύπου».

Ύστερα η απελευθέρωση άνοιξε τους δρόμους της αγοράς, οι εισαγωγές, πολλά είδη πολυτελείας, από απρόσιτα τα έκαναν προσιτά κι έτσι το ραδιόφωνο απλώθηκε σ' ολόκληρο το χωριό και το κατακυρίευσε με την καθημερινή του ψυχαγωγική λειτουργία.

* * *

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ ΠΟΥ ΛΕΙΠΟΥΝ

Κάποτε στο χωριό μας και σε όλα φυσικά τα χωριά της Ελλάδας, υπήρχαν κάποια επαγγέλματα που τα εξασκούσαν απλοί και ταπεινοί τεχνίτες, προσφέροντας έργο θετικό και χρήσιμο στο κοινωνικό σύνολο.

Ο κάθε επαγγελματίας με την τέχνη του εξοικονομούσε το ψωμί της φιλίας του, τις σπουδές των παιδιών του, τα ρούχα, τα παπούτσια, τα προικιά και την ανάλογη προίκα της κόρης του.

Σήμερα, πολλά από τα επαγγέλματα που θ' αναφέρουμε παρακάτω, έχουν εξαφανιστεί. Ο πολιτισμός τα παραμέρισε οριστικά και στη θέση τους έβαλε κάποια άλλα. Η ζωή μπήκε σε καινούργιους δρόμους, ο άνθρωπος απόκτησε καινούργιες συνήθειες και η κοινωνία του σήμερα κρατάει στα χέρια της τη νέα ταυτότητά της, θεωρημένη και σφραγισμένη από τη σύγχρονη τεχνολογική εξέλιξη που ρυθμίζει αποφασιστικά και αμετάκλητα την πορεία του ανθρώπου. Όμως εμείς που είχαμε την τύχη να βρεθούμε πάνω στο μεταίχμιο του προπολεμικού χτες και του μεταπολεμικού σήμερα, αξιοποιώντας το γεγονός, παραδίνουμε τη μνήμη του παλιού καιρού, μέσα από την προσωπική έγγραφη μαρτυρία, στη γενιά του παρόντος που μας αντικαθιστά και στις γενιές του μέλλοντος που θα μας ακουρμαίνονται, αν αυτό βέβαια γίνει ποτέ, σαν ένα μισοσβησμένο απόπνο του μακρινού παρελθόντος.

Ανασκαλεύοντας στο βυθό της πρεσβυωπικής μνήμης, ο εξασθενημένος λογισμός προσκρούει στα ναυάγια των επαγγελματιών που αφάνισε η τρικυμία του βασιλεύοντος αιώνα, του αιώνα που συντάρραξε τον κόσμο ολόκληρο και συνταράχτηκε και ο ίδιος από την τεχνολογική του πρόοδο, τις πολλές δοκιμές και τις δυο εφαρμοσμένες κρούσεις στον πυρηνικό τομέα.

Από τη βαθιά σκιά του παρελθόντος, πολλά εξαφανισμένα επαγγέλματα ζητούν επίμονα να σημειώσουν την αχνή παρουσία τους, στις σελίδες της μνήμης. Τους παραχωρούμε τη θέση των λίγων γραμμών και τους αναγνωρίζουμε την κοπιαστική και χρήσιμη συμβολή τους, στην πορεία του ανθρώπου.

ΟΙ ΓΑΝΩΜΑΤΗΔΕΣ

Ηταν μια συμπαθής επαγγελματική τάξη, που κατά διαστήματα μ' ένα τσουβάλι στην πλάτη, γύριζε στις γειτονιές του χωριού και φώναζε:

- Χαλκώωωωωματα να γανώωωωω(σω), η τελευταία συνήθως συλλαβή δεν ακούγονταν.

Ήταν η εποχή που ο χαλκός είχε αντικαταστήσει τον πηλό και είχε εισχωρήσει νικηφόρα και στο νοικοκυριό.

Η κατσαρόλα, ο τέτζερης, ο νταβάς, το καζάνι, το ταψί, όλα ήταν κατασκευασμένα από χαλκό.

Για να χρησιμοποιηθεί όμως ο χαλκός ακίνδυνα στη μαγειρική, έπρεπε να επιστρωθεί εσωτερικά, το κάθε σκεύος, με ένα λεπτό στρώμα κασίτερου. Τη δουλειά αυτή την έκανε ο κασιτερωτής, κοινώς γανωματής ή καλαντζής. Τα συγκέντρωνε στο εργαστήριό του, που ήταν συνήθως μια αποθήκη, τα κασιτέρωνε και ύστερα τα επέστρεφε στους κατόχους, εισπράτοντας την συμφωνημένη αμοιβή που ήταν συνήθως σιτάρι, καλαμπόκι, λάδι και ελάχιστες φορές χρήματα.

Μετά το χαλκό ήρθε το αλουμίνιο, το εμαγέ, το ανοξείδωτο μέταλλο, το πυρέξ και ποιός ξέρει τί άλλο θα δούμε. Έτσι ο κασιτερωτής έσβησε οριστικά και αναπαύτηκε εν ειρήνη στην αγκαλιά της απέραντης λήθης.

ΟΙ ΘΕΡΙΣΤΑΔΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΘΕΡΙΣΤΡΙΕΣ

Ήταν μια άλλη τάξη άξιων και ειδικευμένων εργατών που κατά την εποχή του θερισμού, ο κάθε σιτοπαραγωγός με πολύ κόπο εξασφάλιζε τη συμφωνία και συνεργασία μαζί τους. Συγκροτούσαν εργατικά γκρουπ και έκλειναν ομαδικά τη δουλειά με τους κτηματίες. Μοναδικό εργαλείο τους το καλοτροχισμένο δρεπάνι, που με επιδεξιότητα και μαεστρία χειρίζονταν οι ειδικευμένοι τούτοι εργάτες του πυρωμένου κάμπου.

Ο θερισμός του σιταριού ήταν μια επίπονη και πολυήμερη δουλειά που γίνονταν κυρίως μέσα στην κάψα του Ιουνίου, γιαυτό και τον μήνα τον ονόμασαν θεριστή.

Έπρεπε μετά την ωρίμανση του σιταριού να γίνει ο θερισμός και η συγκέντρωση στους καθορισμένους χώρους, τα αλώνια, όπου ακολουθούσε το αλώνισμα μέσα στον Ιούλιο, που σύμφωνα με τη δουλειά ονομάστηκε και αυτός αλωνάρης.

Η τεχνολογική εξέλιξη έφερε την θεριζοαλωνιστική μηχανή, ένα τροχοφόρο σύνθετο όχημα, που μπαίνει στο χωράφι, θερίζει και ταυτόχρονα αλωνίζει και τσουβαλιάζει το σιτάρι, απαλάσσοντας για λίγες και μόνο ώρες τον παραγωγό, από τις πολυήμερες, άλλοτε κοπιαστικές δουλειές του θερισμού και του αλωνίσματος...

ΟΙ ΣΑΜΑΡΑΔΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΧΑΜΟΥΡΤΖΗΔΕΣ

Πέρασαν και αυτοί στο χώρο της ανάμνησης από την εποχή που το ζώο αποστρατεύτηκε από την υπηρεσία του ανθρώπου και τη θέση του την παρέδωσε στα γεωργικά μηχανήματα.

Το σαμάρι γίνονταν επί μέτρω και το καθένα κατασκευάζονταν ειδικά για τη ράχη του συγκεκριμένου ζώου. Τα χάμουρα ήταν τα πέτσινα εξαρτήματα που προσαρμόζονταν στο κορμί του ζώου από το λαιμό ως τα καπούλια. Απάνω στα χάμουρα προσδένονταν τα διάφορα εργαλεία, αν ήταν για δουλειά, όπως το υνί, η οβάρνα, ο σπορέας κ.ά. Επίσης στα χάμουρα προσδένονταν η άμαξα και το κάρο που έσερνε πίσω του το ζώο μεταφέροντας τα αναγκαία του νοικοκύρη.

Ο ΚΑΡΟΠΟΙΟΣ

Ήταν ο κατασκευαστής και επισκευαστής του κάρου. Στο Μώλο προπολεμικά υπήρχαν τρία καροποιεία που δούλευαν πυρετωδώς χρονικές και εξυπηρετούσαν τις τρέχουσες ανάγκες. Σήμερα το είδος αυτό δεν υπάρχει πλέον. Στη θέση τους μπήκαν τα μηχανουργεία που επισκευάζουν τρακτέρ και σύγχρονα γεωργικά μηχανήματα.

ΟΙ ΛΑΪΚΟΙ ΟΡΓΑΝΟΠΑΙΧΤΕΣ

Αυτοδίδαχτοι μερακλήδες στα λαϊκά όργανα της δημοτικής μουσικής, οι οργανοπαίχτες του παλιού καιρού, οργανώνονταν σε κομπανίες, κυρίως το καλοκαίρι που τα πανηγύρια βάδισαν αλυσιδωτά και τα παζάρια κυλούσαν το ένα κατόπιν του άλλου.

Η παρουσία τους ήταν απαραίτητη και η εξασφάλιση της συμμετοχής τους αποτελούσε γεγονός για την εποχή τους.

Οι ίδιοι τούτοι οργανοπαίχτες συνόδευαν στους γάμους, τα προικιά πρώτα στην έκθεση και τη μεταφορά, κι ύστερα το αντρόγυνο στην εκκλησιά για την τέλεση του μυστηρίου και από κει στο ολονύχτιο ξεφάντωμα, κατά πώς το ήθελαν τα παλιά έθιμα.

Ο ΚΑΡΟΤΣΕΡΗΣ

Συναφές με τα παραπάνω ήταν και το επάγγελμα του καροτσέρη. Το κάρο ήταν το μεταφορικό μέσο, που πλήρωνε εκείνος που ήθελε να μεταφέρει γεννήματα από το χωράφι στο σπίτι, κλήματα από τ' αμπέλι, ξύλα από τις κλαδεμένες ελιές, πέτρες από το ρέμα, ασβέστη από τ' ασβεστοκάμινο,

άμμο από τη θάλασσα και ότι άλλο χρειαζόμενο που ήθελε μεταφορά από μια μεριά σε άλλη.

Στη θέση του κάρου μπήκε η πλατφόρμα του τρακτέρ, το ανατρεπόμενο αυτοκίνητο και το τρίτροχο μηχανοκίνητο με την κλασική πινακίδα «εκτελούνται μεταφορές».

Ο ΤΕΛΑΛΗΣ

Ήταν η ομιλούσα εφημερίδα που κυκλοφορούσε σε έκτακτη πάντα έκδοση τις βραδινές ώρες, που οι άντρες του χωριού μαζεύονταν στα καφενεία και στην πλατεία. Ξεκινούσε από το πάνω μέρος της αγοράς και διασχίζοντας προς τα κάτω τον κεντρικό δρόμο, έκανε φωναχτά τις ανακοινώσεις. Συνήθως αυτές αφορούσαν θέματα κοινωτικά που έπρεπε ο πρόεδρος να τα φέρει σε γνώση των κατοίκων, ή θέματα αγροτικά που έβγαιναν από τον γεωργικό συνεταιρισμό.

Ο τελάλης ήταν ιδιώτης αυτοβαφτισμένος, που μόνο του εργαλείο ήταν η στεντώρια φωνή του. Τον χρησιμοποιούσαν και οι ιδιώτες όταν έχαναν κάποιο αντικείμενο ή ζώο και όταν είχαν να πουλήσουν κάτι.

Αυτά που είχε να πει ήταν συνήθως λιγόλογα. Του τα έλεγε ο ενδιαφερόμενος, τα εντυπωνόταν και τα μετέδιδε φωναχτά. Αν ήταν πολλά τα έγγραφε σε χαρτί και το συμβουλευόταν ενδιάμεσα.

Σαν... εφημερίδα που ήταν είχε και τα... τυπογραφικά λάθη. Θυμάμαι που άκουσα τον τελάλη να μεταδίδει ένα προπολεμικό απόβραδο: «Στο καφενείο του Μουριζούνη, απόψε ένας ταχυδακτυλουργός θα κάνει διάφορα... πειράγματα». Πειράγματα ήθελε να πει και έτσι του το δώσανε αλλά λόγω περιορισμένων γνώσεων το λάθος παρεισέφηρσε.

Στο πρώτο άκουσμα, κάποιος γνώστης αποκατάστισε το λάθος στον τελάλη κι έτσι η είδηση περπάτησε σωστά ως το τέλος.

ΟΙ ΚΟΦΙΝΑΔΕΣ

Η κόφα για τις βαριές χρήσεις κυρίως στη μεταφορά της ελιάς και των σταφυλιών, το μπουγαδοκόφινο, το καλάθι, το πανέρι και όλη η ποικιλία των καλαθοειδών έχει αποσυρθεί πλέον από τη χρήση της τρέχουσας δουλειάς.

Τα πλαστικά κιβώτια μικρά και μεγάλα με το απόλυτο μέγεθος και την επακριβή υποδοχή για τη στήριξη το ένα πάνω στο άλλο, έχουν αντικαταστήσει το παλιό καλάθι το πλεγμένο από βέργα λυγαριάς και τεμαχισμένο σε λουρίδες κούφιο καλάμι.

Έτσι οι καλαθάδες πέρασαν στην ανεργία και από κει ζήτησαν τα προς το ζειν στα πλαίσια του σύγχρονου επαγγελματισμού.

Ο ΤΣΟΥΚΝΑΣ

Στο προσκλητήριο των χαμένων καιρών, ας αναστήσουμε νοερά και τον γραφικό τύπο του περιπλανώμενου τσουκνά.

Με τη μαύρη σκούφια, τη γκρι μακριά πουκαμίσια που σχημάτιζε φουστάνελα, το σκούρο γαρνιρισμένο γιλέκο, τις άσπρες κάλτσες και τα προκωτά τσαρούχια στα πόδια περιόδευε το χωριό εμφανιζόμενος κατά διαστήματα, τραβώντας από το καπίστρι ένα μουλάρι για τη μεταφορά και φωνάζοντας με τη διαπεραστική φωνή του: «Τσούκνες, βελέντζες, κάπες».

Η δουλειά του ήταν να μαζεύει τα μάλλινα σκουτιά του αργαλειού και να τα μεταφέρει με το μουλάρι του στο μακρινό χωριό του. Εκεί στο εργαστήριο του τα επεξεργαζόταν με τη βοήθεια κρεμαστού νερού (νεροτριβή) που έπεφτε με ορμή πάνω στο ρούχο και του σήκωνε χνούδι, αυτό που σήμερα στην υφαντουργία και την πλεκτική ονομάζεται πέλος και δημιουργείται με μηχανικά πλέον μέσα κατευθείαν στο νήμα πριν υφανθεί.

Σημ. Τσούκνα (n) είδος χονδρού μάλλινου υφάσματος, αλλ. σαγιάκι.
(Λεξικό «πρωΐας»).

Ο ΜΠΑΛΩΜΑΤΗΣ

Περιοδεύων και αυτός, καλλιτεχνικός θεράπων του παπουτσιού, στέργωνε τον πάγκο του κάτω από κάποιο υπόστεγο για να προφυλάγεται από τη βροχή και τον ήλιο και μυσταγωγώντας τελετουργικά αποδείκνυε στην αξιότιμη πελατεία του, τις τεχνικές του ικανότητες.

Σόλα στη σόλα, φόλα στη φόλα, ραφή στη ραφή, το παπούτσι του παιδιού, η παντόφλα της μάνας, τα άρβυλα του νοικοκύρη, έπρεπε να κρατηθούν στη χρήση και ν' αντέξουν όσο γίνεται περισσότερο με την πληρωμένη φροντίδα του μπαλωματή, ως που νάρθει το Πάσχα, ή τ' αλώνια για να γίνει κάποια σχετική αντικατάσταση και φυσικά όχι για όλα τα μέλη της οικογένειας.

Η ευημερία και ο πολιτισμός, με την άψογη εξωτερική εμφάνιση του σύγχρονου ανθρώπου, έθεσαν και τον μπαλωματή όπως ήταν επόμενο, στο χρονοντούλαπο του ανεπίστρεπτου παρελθόντος...

Ακόμα, επαγγέλματα όπως του καποράφτη που η δουλειά του ήταν να ράβει τα χοντρά βλάχικα ρούχα, του φραγκοράφτη που έραβε σακάκι, γιλέκο, παντελόνι, του πηγαδά που η ειδικότητά του ήταν ν' ανοίγει πηγάδια, του ψαθά που έκανε ψάθες, του φαναρά με τα κολπητήρια και τις βέργες του κασίτερου για την κατασκευή διαφόρων σκευών οικιακής χρήσης από λευκό πάφιλα, του καρεκλά, του γυφτοσιδηρουργού και τόσων άλλων, σήμερα έχουν οριστικά σαρωθεί από το επαγγελματικό προσκόνιο.

Στη θέση τους η σύγχρονη τεχνολογία έχει τοποθετήσει τα αντίστοιχα και η καθημερινή ανάγκη βρίσκει την πρακτική εξυπηρέτησή της μέσα στην εξελιγμένη μορφή της τρέχουσας προσφοράς.

* * *

ΤΑ ΚΑΤΟΙΚΙΔΙΑ

Για τον σύγχρονο άνθρωπο που ζει στο ρυθμό της οργανωμένης κοινωνίας, συμμετέχει στο σύστημα της προγραμματισμένης παραγωγής και απολαμβάνει το μερίδιο της υλικής ευημερίας, είναι, ίσως δικαιολογημένα δύσκολο να συλλάβει νοερά μια συγκεκριμένη πραγματικότητα, που κύλησε σαν τρόπος ζωής και στάθηκε βαριά και πολύκαιρα ανάμεσα στις παλιότερες γενιές.

Η ζωή είναι το δέντρο που προχωρεί ψηλά και ζητάει το φως. Το σίγουρο στήριγμα του δέντρου, είναι η ίδια του η ρίζα. Όσο βαθύτερα γνωρίζουμε τη ρίζα, τόσο καλύτερα βοηθάμε το δέντρο να ψηλώσει προς το φως...

Ο βίος στο χώρο των δικών μας γονιών ξετυλίχτηκε τραχύς και δύσκολος, παρά τους ειδυλλιακούς και βουκολικούς τόνους του ποιητικού προπολεμικού οίστρου και τις γλυκόπχες δοξαριές της λυρικής έξαρσης.

Ο άνθρωπος της υπαίθρου πάλεψε με την απομόνωση και τον πρωτογονισμό και έδωσε σκληρή μάχη με την απόγνωση και τα στοιχεία της φύσης. Αντιμετώπισε την πείνα, τον κίνδυνο, την αρρώστεια, το σκοτάδι, τη γδύμια, την ανέχεια και κατόρθωσε ύστερα από μεγάλη και σκληρή μάχη να κερδίσει τη στερημένη ζωή του.

Το καθημερινό ψωμί το έφαγε σκληρό και πικρό και την απόκτηση του λιτού πιάτου την αντάλλαξε με καυτό ιδρώτα. Βέβαια η γεύση δεν είχε τότε τις σημερινές γαστριμαργικές επιλογές και ιδιοτροπίες και η σπανιότητα των βασικών υλικών δεν επέτρεπε καλλιτεχνικές παρασκευαστικές συνταγές ειδικών μαιτρ και αυτοσχεδιαστικές μεθόδους στο χώρο της κουζίνας.

Η πεζή καθημερινή ανέχεια άνοιγε το πεινασμένο στόμα της και κατάπινε με βουλιμία τα νερόβραστα αγριόχορτα του κάμπου, τα λιγοστά όσπρια και τον ξινό τραχανά.

Η βιοτική ανάγκη του έκανε τον μακρινό πρόγονο να φέρει το ζώο κοντά του, να το θέσει στην υποταγή του και να μπορέσει έτσι να εκμεταλλευτεί τη δύναμη του μεγάλου και την απόδοση των υπολοίπων, σε κρέας, γάλα, αυγό, μαλλί, δέρμα, χρησιμοποιώντας ακόμα και την κοπριά τους σαν λίπασμα στην αγροτική καλλιέργεια.

Δίπλα στη δική του στέγη, έχτισε το σταύλο, χώρισε το χοιροστάσι, στέριωσε το κοτέτσι, ύψωσε τον περιστεριώνα. Πλαισιώθηκε από τα κατοικίδια -φτερωτά και τετράποδα- τα υπηρέτησε με ζεστή οικογενειακή φροντίδα και προσπάθησε ν' αποζημιωθεί από τα ίδια και ν' αποκομίσει τις ωφέλειες και τα κέρδη.

Το άλογο στάθηκε με αξιωσύνη και υπομονή κοντά στον αγρότη και η προσφορά του σημειώθηκε με άριστες επιδόσεις. Συνέβαλε στην καλλιέργεια της γης, στο αλώνισμα των καρπών, διακίνησε τις μεταφορές και δεν αρνήθηκε σε καιρούς εθνικών συρράξεων να πάρει μέρος σε πολεμικές αποστολές αφηφώντας τον κίνδυνο, θυσιάζοντας συχνά τη ζωή του στο βωμό της πατρίδας του αφεντικού του.

Το μουλάρι, νόθο παιδί από διασταύρωση αρσενικού αλόγου με θηλυκή γαϊδάρα ή και αντίστροφα με τις εξαιρετικές αντοχικές του ικανότητες ακολούθησε τ' αχνάρια του προγόνου και μέσα στη μακραίωνη συνύπαρξη ανάλωσε της υποταγής του το μέγεθος στην υπηρεσία της αγροτικής οικογένειας.

Στα αυτά πλαίσια κινήθηκε και ο γάιδαρος με την απέραντη υπομονή του, που επισημάνθηκε από παλιά και έγινε κοινή παροιμιακή ρήση.

Κοντά στον άνθρωπο ο σκύλος ανέπτυξε τις διανοητικές του ικανότητες και «συνεννοούμενος» άριστα με τον κύριό του, κράτησε το ρόλο του φύλακα του σπιτιού και της στάνης, σε εικοσιτετράωρη βάση. Η δυνατή ακοή, η λεπτή όσφρηση, η ακοίμητη όραση, η γρηγοράδα του ποδαριού, η δύναμη και ευελιξία του κορμιού, είναι τα κύρια προσόντα με τα οποία εξουδετέρωσε πάντα τις εχθρικές επιθέσεις.

Πανέξυπνο τετράποδο και η γάτα, με εξαιρετικές ικανότητες, μπήκε στη ζωή και προστάτηψε με επιτυχία το αγροτικό σπίτι από τις νυχτερινές επιδρομές των παρασιτικών ποντικών.

Η κότα έγινε νόστιμο και θρεπτικό κυριακάτικο έδεσμα και το πολύτιμο αυγό της καθημερινό πρωινό συμπλήρωμα, κυρίως του παιδιού, ύστερα από το γάλα της οικόσιτης κατσίκας.

Το κουνέλι και το περιστέρι προσφέρθηκαν και αυτά με το λιγόβαρο

κορμί τους θυσία στην ακόρεστη βουλιμία του κυρίου τους, ενώ ο παχύσαρκος χοίρος, ύστερα από ειδική θρέψη, πρόσφερε χορταστικά γεύματα με το άφθονο κρέας του, τα λουκάνικα, την πηχτή, τον πασπαλά και το λίπος του για μαγειρικές χρήσεις. Με το χοντρό και αντοχικό δέρμα του εξυπρεπήθηκε η λαϊκή υπόδηση με τα αυτοσχέδια γουρουνοτσάρουχα.

Η αγελάδα, η γίδα και το πρόβατο εξελίχθηκαν σε κύρια επαγγελματική ενασχόληση κι ένας μεγάλος αριθμός ανθρώπων ακολουθώντας αναγκαστικά τις βιοτικές ανάγκες του ζώου, βγήκε στην ύπαιθρο, έζησε την τραχειά ποιμενική ζωή και κάτω από συνθήκες πρωτόγονες σύμπτυξε οικογένεια.

Στην απομόνωση του βουνού και της απομακρυσμένης πεδιάδας πολλές γενιές ανθρώπων ήρθαν στη ζωή, έζησαν και έφυγαν μέσα από το νομαδικό περίγυρο χωρίς να ενταχθούν στη ζωή του χωριού και να λειτουργήσουν στον κοινωνικό, υποτυπώδη, έστω μηχανισμό του.

Η στενή συνύπαρξη με τα ζώα έδωσε την ευκαιρία στον άνθρωπο να παρατηρήσει τις ένσυχτες φυσικές καταβολές τους από τις οποίες σταδιακά εφάρμοσε στη ζωή του.

Γιατί, αν για τον άνθρωπο δημιουργήθηκε μέσα στην πορεία της ζωής του, η ανάγκη συγκρότησης ομάδας κοινωνικού δεσμού, για την δυναμική αντιμετώπιση των ζωτικών του προβλημάτων, πολλές κατηγορίες ζώων, από καταβολής των, είχαν βρεθεί στους νόμους της αγέλης, και μέσα από τους σφιχτοδεμένους κανόνες του φυσικού τους ένσυχτου είχανε διανύσει ζωή χιλιάδων ετών.

Η εξελικτική πορεία του ανθρώπου σηματοδεύτηκε από ψυχικές και πνευματικές ανατάσεις και στιγματίστηκε από θύελλες βίας και μίσους.

Η ιστορία του, ύμνος και θρήνος, χαρά και δάκρυ, φως και σκοτάδι, εικονογραφεί ένα πρόσωπο διχασμένο και ένα χαρακτήρα με πολλές σκοτεινές πλευρές και βαριά ελαττώματα.

Το ζώο λειτουργώντας με το ένσυχτο παρουσίασε από καταβολής ένα χαρακτήρα όπως έχει και τον διατήρησε αναλλοίωτο στην πορεία. Άλλωστε οι χιλιόχρονοι δεσμοί -ανθρώπου, ζώου- εκεί στηρίχθηκαν. Το αναλλοίωτο λοιπόν του χαρακτήρα του υποταγμένου ζώου επέτρεψε στον άνθρωπο να γνωρίσει ατόφια την ψυχή του και να το κουμαντάρει σύμφωνα με τις προθέσεις του.

Ακόμα του πρόσφερε την ευκαιρία να παρακολουθεί και να ανακαλύπτει τις καθημερινές του λειτουργίες και να παίρνει τα διδάγματα τουλάχιστον εκείνα που του παρουσίαζαν ενδιαφέρον.

Συμπερασματικά, αποτιμώντας αντικειμενικά τη γενική προσφορά του ζώου, βλέπουμε ότι οι ωφέλειες που αποκόμισε ο άνθρωπος δεν ήταν αποκλειστικά βιοτικές. Εκτός από την ικανοποίηση του στομάχου, πρόσφεραν υπηρεσίες και στην ψυχή, δηλώνοντας υποταγή και παρέχοντας ασφάλεια και ειλικρινή φιλία στον δυνάστη αφέντη τους.

* * *

ΤΑ ΠΕΤΑΛΑ ΚΑΙ ΤΟ ΣΑΜΑΡΙ

Εάν ο σκύλος στάθηκε άγριπος φρουρός στην αυλή του σπιτιού και η γάτα πιστή και αφοσιωμένη «καθαρίστρια» του υπογείου και της αποθήκης, το άλογο με την απέραντη καλωσύνη του και την απειρίοριστη δύναμή του, στάθηκε σύντροφος στον άνθρωπο σηκώνοντας αγόγυστα κι υπομονετικά το βάρος της καθημερινής αδυσώπητης ανάγκης. Δέχτηκε το ζυγό σαν προορισμό και το σαμάρι σαν μοίρα. Πήρε τον μαρτυρικό ανήφορο του σκληρού μόχθου και αναλώθηκε στην υπηρεσία του ανθρώπου.

Επιβλητικό στον όγκο και άψογο στην εμφάνιση, με τα πρόσθετα στολίδια της κεφαλής και του λαιμού, με τη σέλα στην πλάτη, τα λουριά του χαλινού, τα χρυσά περιλαίμια και τις γαλάζιες χάντρες σε μέρες πανηγυριού και γάμων, γίνονταν ο γοργοπόδαρος πήγασος της χωριάτικης λεβεντιάς και της επίσημης παρουσίας, η παλγκαριά και η αρχοντοσύνη πορεύονταν πάντα καβάλα στ' άλογο, είτε προς τα σοκάκια του χωριού, είτε προς την πλατεία, είτε προς τα γύρω χωριά όδευε.

Η βυζαντινή αγιογραφία τους δυο λεβέντες άγιους του χριστιανισμού, Γεώργιο και Δημήτριο, επιβλητικά και μεγαλόπρεπα πάνω σε διαφορετικού χρώματος, αλλ' αδρής παρουσίας σελοφορεμένα άλογα τοποθέτησε. Ταπεινότερος ο γλυκός Ναζωραίος διασχίζει, τω καιρώ εκείνο, τα συναθθέντα πλήθη και εισέρχεται θριαμβευτικά στα Ιεροσόλυμα «καθήμενος επί πώλον όνου».

Με το άλογο και η δημοτική μας μούσα «καβάλα πάει στην εκκλησιά, καβάλα προσκυνάει, καβάλα παίρνει αντίδωρο απ' του παπά το χέρι». Αργότερα παίρνοντας τη σκυτάλη του οίστρου η επώνυμη ποίηση από την ανώνυμη, μέσα από τις νκηρές ρίμες και τα ιαμβικά και τροχαϊκά μέτρα άφησε

ν' ακουστεί ο πικρός καλπασμός του γοργοπόδαρου αλόγου μέσα κι από τα δικά της λυρικά και ιστορικά ανακρούσματα.

Ο Αριστοτέλης Βαλαωρίτης στο ποίημά του «Η ΦΥΓΗ» μας δείχνει με παραστατικό τρόπο τον κυνηγημένο από τον Λάμπρο Τζαβέλλα, Αλή πασά να ζητάει κατατρομαγμένος από τον Ομέρ Βρυώνη, άλογο για να σωθεί:

*«Τάλλογο, τάλλογο Ομέρ Βρυώνη,
το Σούλι εχούμπσε και μας πηλακώνει·
τάλλογο, τάλλογο ακούς σουρίζουν
ζεστά τα βόθλια τους, μας φοβερίζουν...»*

Ο Μιλτιάδης Μαλακάσης αργότερα στις λυρικές του Μεσολογγίτικες αναδρομές στο χώρο των παιδικών του χρόνων, αναθυμόταν με ψυχική νοσταλγία τον πιο μεγάλο εξάδερφό του, περιγράφωντάς τον στο ποίημά του:

ΤΑΚΗ ΠΛΟΥΜΑΣ

*«...Τι ωραίος! Τον θυμάμαι, αστροβολούσε
καβάλα στο φαρί του, βυσινιά
φέρμελη χρυσοκέντητη φορούσε
γιουρντάνια από βενέτικα φλουριά...
.....*

*Κι εγώ λίγο ξωπίσω του, όλο θάμπος
στο γρήγορο αλογάκι μου κι εγώ,
δινόμουν να τον φτάσω, κι ήμουν σάμπως
νάχα φτερά, κορμάκι αέρινο...*

*Κι ως πύρωνα ακόμα στη φευγάλα
τρικυμισμένος κι όλος μέσ' στο φως,
χρυσόχυτος μου εφάνταζε καβάλα
σαν τον Άη Γιώργη, λίγο πιο μικρός...*

Εκτός από τη σέλα, το σαμάρι και το ζυγό στο αλέτρι για την καλλιέργεια της γης, το άλογο μπήκε στην υπηρεσία της μεταφοράς σέρνοντας τις μεγάλες τετράτροχες άμαξες και τα βαριά δίτροχα κάρρα, μεταφέροντας τα γεννήματα της γης και τις γενικέςπραμάτειες του εμπορίου, από το χωράφι στο χωριό και από κει στα κεφαλοχώρια και στα εμποροπάζαρα των πόλεων.

Αγέλη αλόγων. Φωτογρ. Φώτη Περγαντή και Παναγιώτη Βαφείδη

Στην Αθήνα και στις λοιπές μεγαλουπόλεις της χώρας μας, ο μανάβης, ο νερουλάς, ο καρβουνιάρης και πολλοί άλλοι επαγγελματίες γυρολόγοι με τη βοήθεια του αλόγου ανέπτυξαν τη δουλειά τους κι έζησαν τις φαμίλιες τους.

Στη θέση του σημερινού ταξί υπήρχαν οι αμαξάδες και η συμπαθής τάξη τους πρόσφερε πολύτιμες υπηρεσίες στην αξιότιμη πελατεία της πρωτεύουσας του παλιότερου καιρού. Κατάλοιπα λιγοστά συναντάμε και σήμερα γύρω από την Ακρόπολη, το Θησείο και το Μοναστηράκι, διατηρημένα περισσότερο για διακοσμητικούς και τουριστικούς λόγους.

Αυτό το αμαξάκι του παλιού καιρού έγινε στροφή τραγουδιών, νούμερο επιθεωρήσεων, σενάριο ταινιών, χρονογραφικό θέμα, αναμνηστική καρτ-ποστάλ, διαφημιστική αφίσα.

Ο λεπταίσθητος Τέλλος Άγρας στο ποίημά του «Αμάξι στη βροχή» κέντησε την εικόνα του με πολύ ευαισθησία και άψογη χάρη και την παράδωσε στην αθανασία του κλασικού έμμετρου λόγου.

Κλείνουμε τη λυρική παρένθεση του θέματος με τις μοναδικές στροφές του ποιήματος:

ΑΜΑΞΙ ΣΤΗ ΒΡΟΧΗ

Ωρα, προσμένει μοναχή
η άμαξα, κάτω απ' τη βροχή,
και δεν τη μέλει·
κι είναι σαν να την τυραννά
πιότερο η ξένη γειτονιά
που δεν τη θέλει.

Τ' αλογοτάκια της, σιμά,
κάτω απ' τον ίδιο μουσαμά
κάνουν καρτέρι·
στον τόπο αυτόν, το θλιβερό,
πράγμα δε μένει, από καιρό,
να τόχουν ταίρι.

Γρίλιες δεν είναι, μήτε αυλές,
περιπλοκάδες βαθουλές·
δεν έμειν' ένα
απ' τα φανάρια στη σειρά
με τα δυο μπρούτζινα φτερά,
τα σταυρωμένα.

Τ' ανώφλια επέσαν κι οι αγκωνές
κι οι ανεμοπέρασες, στενές,
οι γαλαρίες·
κι έφυγαν έντρομες, πολλές,
κι οι θύμψες, σαν τις καλές,
σεμνές κυρίες.

-Άδεια «Βιττώρια» και φτωχή,
πάρε μου εμένα την ψυχή,
πάρε με εμένα
για ταξιδιώτη σου! κι ευθύς
πάμε, όθε κίνησες νάρθεις:
στα Περασμένα.

Ταξιδιώτης με την ψυχή προς τα περασμένα, ξετυλίγω το νήμα των αναμνήσεων γύρω από το άλογο, αυτή την επιβλητική παρουσία.

Η οικογένειά μου δεν ήταν αγροτική κι έτσι το άλογο απουσίαζε από τον άμεσα σπιτικό μου χώρο. Όμως καθώς ο μεγάλος αριθμός του εδέσποζε στον περίγυρο του αγροτικού χωριού μου, μου έδωσε την ευκαιρία να το ζήσω από κοντά, τόσο πολύ, που σήμερα, ύστερα από βαρύ περπάτημα δεκαετιών, να διατηρώ ζεστές και ανεξίτηλες αναμνήσεις, όσες ανάφερα ως εδώ και αυτές που επιχειρώ στη συνέχεια.

Το άλογο εκτός από τις καθημερινές ανάγκες τροφής και νερού, χρειαζόταν κατά διαστήματα και κάποιες άλλες εξωτερικές φροντίδες. Η κυριότερη είναι το πετάλωμα και το κούρεμα της χαιίτης.

Το πεταλουργείο ήταν το... υποδηματοποιείο και μαζί το κουργείο του αλόγου.

Αυτής της περιποίησης των ποδιών και της κεφαλής, με είχε εντυπωσιάσει κυριολεκτικά ο τρόπος, όχι βέβαια του πεταλωτή που την πρόσφερε, όσο του ζώου που την δέχονταν.

Άστοχος ο νους τ' ανθρώπου πάντα, χαρίζει επίθετα πολλές φορές αταίριαστα. Ονόμασε **άλογο** το ομορφότερο και λογικότερο ζώο που στάθηκε κοντά του πιστό, καλοκάγαθο και υπομονετικό και πρόσφερε τις υπηρεσίες του έναντι λίγου χόρτου και πιο λίγου καρπού. Αυτό λοιπόν το άλογο ζωντανό με την αλάνθαστη λογική, όπως σε όλες τις δουλειές, έτσι και στην ώρα της περιποίησής του, διακρινόταν για τη σωφροσύνη του. Προχωρούσε προς τον πεταλωτή με τη φιλαρέσκεια και την προθυμία της σύγχρονης γυναίκας που πάει στο κομμωτήριο.

Περίμενε υπομονετικά στο χώρο του πεταλουργείου να πάρει τη σειρά του. Και σαν έφτανε, στεκόταν ακίνητο στο καθορισμένο σημείο όπου γινόταν το πετάλωμα.

Όταν ο πεταλωτής πλησίαζε με τα σύνεργα κι άρχιζε από το δεξί του πόδι πάντα, πριν ο βοηθός του προστάξει το άλογο «σίκωτο», εκείνο είχε κιόλας προσφέρει το πόδι του. Τράβαγε με την τανάλια το παλιό φθαρμένο πέταλο και στη θέση του κάρφωνε το καινούργιο.

Στην ώρα της διαδικασίας το άλογο έστρεφε το κεφάλι του προς την πλευρά του πεταλωτή και παρατηρούσε με το μεγάλο του μάτι, το γαλάνιο, την έκβαση της δουλειάς, έτσι όπως ο αγοραστής κοιτάζει το προβάρισμα των καινούργιων παπουτσιών στο ειδικό κατάστημα. Ύστερα ερχόταν η σειρά του αριστερού και μετά των πίσω ποδιών. Για ώρα πολλή το άλογο

ακινητούσε στη θέση του μέχρι που να τελειώσει το πετάλωμα. Ακολουθούσε η κοπή και το λιμάρισμα των νυχιών. Το πεντικιούρ δηλαδή. Άρχιζε πάλι από το δεξί. Τοποθετημένος στο έδαφος ένας ξύλινος στρογγυλός τάκος στο ύψος του μεγάλου τούβλου, δεχόταν εναλλάξ τα πεταλωμένα πόδια. Χωρίς πολλές διαδικασίες, ήξερε το ζώο τί έπρεπε κι εδώ να κάνει. Έδινε το πόδι του, όπως στη μανικιουρίστα η σημερινή κυρία δίνει το δικό της. Και πατώντας στον τάκο, ο πεταλωτής με μια μεγάλη ράσπα, ράσπιζε το νύχι και του έδινε τη γραμμή που έπρεπε.

Με την ίδια τελετουργικότητα γινόταν και η κοπή της χαίτης. Ο πελάτης του κουρέιου ξέρεει πως άμα ο κουρέας του σπρώξει ελαφρά με την τσατσάρα το κεφάλι του στην αριστερή πλευρά, εκείνος πρέπει να το γυρίσει προς τα δεξιά, για να τον διευκολύνει. Με τον ίδιο πειθαρχικό τρόπο παραδινόταν και το άλογο στις περιποιήσεις της χαίτης του. λειτουργούσε άριστα και συμμετείχε λογικά στην όλη τεχνική διαδικασία. Και διευκόλυνε το ψαλίδι που του χάριζε την ευχαρίστηση της φροντίδας.

Αλλά κατά διαστήματα στα πεταλουργεία υπήρχαν και οι... επαναστατικές στιγμές, οι αντίσασες διαθέσεις. Έμπαιναν μπροστά οι απείθαρχες και πρωτόγονες ορμές του αδάμαστου ζώου, του πρωτάρικου, που ερχόταν για πρώτη φορά σ' επαφή με τη δουλειά και το καθήκον. Και το καθήκον του τετράποδου αυτού ζώου αρχίζει από το πέταλο. Όσο το ζώο (άλογο, γαϊδούρι, μουλάρι) είναι μικρό, ακολουθεί τη μητέρα του στη δουλειά και παίζει αμέριμνο στο πλευρό της καθώς εκείνη εργάζεται. Δεν υποπιεύεται το μόχθο που συντελείται γύρω του, όπως και το μικρό παιδί που το σέρνει ο πατέρας του και η μάνα του στο χωράφι και το βάζουν στη σκιά ενός δέντρου και κείνο παίζει απερίσκεπτο.

Όταν το ζώο κλείσει τα τρία του χρόνια, είναι έτοιμο για δουλειά. Ξεκινάει από το πετάλωμα. Μέχρι τώρα τίποτα δεν γνωρίζει γι' αυτό το πράγμα. Τί είναι καρφί και πέταλο, πώς γίνεται αυτή η δουλειά και γιατί, ποιός θα του το πει.

Το μικρό παιδί, όταν του πρωτοβάλουν στα πόδια του παπούτσια, το πρώτο που έχει να κάνει είναι να τα βγάλει, είτε με τα χέρια, είτε με τα πόδια, πιέζοντας το ένα με το άλλο.

Ερχόταν το άμαθο πουλάρι στον πεταλωτή, γεμάτο φόβο και περιέργεια κι ο πεταλωτής το υποδεχόταν με χαρά. Όμως τα έκπληκτα μάτια του ζώου, πρώτη φορά αντίκριζαν τούτο το περιβάλλον με τα μυστηριακά σύνεργα.

Ο τόπος βέβαια μύριζε σβουνιά και κάτουρο αλόγου. Πολλά ζώα το περιτοίχιζαν, μικρά και μεγάλα, μαύρα, κόκκινα, λευκά, ψηλούσαν, χλιμιντρού-

σαν γκάριζαν, κουνούσαν τις ουρές κι έδιωχναν τις αλογόμυγες απ' τα πισινά τους. Άλλα μασουλούσαν το σανό, άλλα έψαχναν με τη μουσούδα χωμένη στο σακούλι. Σωστό παζάρι, σύναξη με τα όλα. Αλλά το πρωτάρικο δεν το ξεγελάει τίποτα, κάτι κακό για δαύτο κρύβεται πίσω από όλο αυτό το σαματά. Ρίχνει τα μάτια του γεμάτα αγωνία στη μάνα, στο αφεντικό, κανέναν δεν το συμμαρίζεται. Με το καπίστρι το τραβούν μπροστά, αυτό κάνει πίσω.

Το άλογο που δεν έχει μάθει τί είναι καρφί και τί πέταλο και δεν έχει έρθει σ' επαφή μαζί τους, δε δίνει το πόδι του εύκολα, και δε χαρίζεται σ' αυτού του είδους τις περιποιήσεις.

Μάταια προσπαθούν να το πείσουν με το καλό, με τα χάρδια, με τα παρακάλια. Η βία είναι αναπόφευκτη. Προς την κατεύθυνση αυτή υπάρχουν δυο τρόποι. Ο ένας να το πεταλώσουν ανάσκελα. Του έβάζαν τρικλοποδιά με τριχιά στα πόδια και το γκρέμιζαν στη γη. Το κρατούσαν δεμένο και του πετάλωναν ένα ένα τα πόδια. Ο άλλος ήταν το όρθιο δέσιμο ανάμεσα σε τέσσερα δοκάρια γερά μπηγμένα στη γη (παράπλευρα στο πεταλουργείο) που συνδεόταν μεταξύ τους ανά δύο, με ένα οριζόντιο καθρόνι στο ύψος του κορμιού του αλόγου. Το όργανο αυτό ονόμαζαν «δίζυγο» που θα πει διπλός ζυγός. Ανάμεσα σ' αυτά τα αντικρουστά ξύλινα Π έδεναν και ακινητοποιούσαν το θύμα. Περιπτώ να πούμε ότι και στη μια μέθοδο και στην άλλη το ζώο καταδυναστευόταν. Χτυπιόταν, ίδρωνε, βογγούσε κι αντιδρούσε χωρίς να μπορεί να κερδίσει τίποτα.

Η απελευθέρωσή του γινόταν με την αποπεράτωση του πεταλώματος. Αλλά και εδώ μια άλλη οδυνηρή έκπληξη περίμενε. Τα νύχια του από ελευθερα ως πριν, τώρα βρίσκονταν καρφωμένα πάνω στη σκληρή αφή του πετάλου. Δεν πατούσαν το μαλακό χώμα. Ένα κομμάτι σίδηρο σκληρό και αλύγιστο ανάμεσα στη γη και στο πόδι. Αμέτρητες κωμικές κλωτσιές στον αέρα ακολουθούσαν μια απεγνωσμένη προσπάθεια που γύρευε, μάταια πάντα, ν' απαλλάξει απ' αυτό το σίδηρο τα πόδια για να ξαναπατήσουν ελευθερα στο έδαφος. Η πρωτοσιδερωμένη πατημασιά δε δίνει ισορροπημένο βήμα στο κορμί. Όπως παραπατάει ο μεθυσμένος, έτσι παραπατάει και το πρωτοπετάλωτο ζώο. Τρικλίζουν τα πόδια του, λυγίζουν τα γόνατά του, σκοντάφτει στα χαλίκια, όλα είναι παράξενα, μαρτυρικά και βασανιστικά. Σκύβει να φάει. Θυμάται τα πέταλα και κλωτσάει. Πάει για τη βρύση διψασμένο και στέκεται καταμεσίς του δρόμου και κλωτσάει τον ορίζοντα.

Αλλά το πρωτάρικο ζώο έχει μια ακόμα καταδυναστευτική εμπειρία να δοκιμάσει. Είναι το σαμάρι που έρχεται και αυτό να προσθέσει την τυραννική του ύπαρξη στην αδέσμευτη ράχη του αβασταγού.

Ποιός κοινός θνητός δέχτηκε το σαμάρι του αδιαμαρτύρητα.

Το καημένο το ζώο γεννήθηκε για το σαμάρι. Έτσι το είδε ο άνθρωπος. Γιαυτό του το επέβαλε. Κι αν εκείνο αντιδρά και τινάζει τη ράχη του γυρεύοντας ν' απαλλαγεί απ' αυτό το βάσανο, στο τέλος τίποτα δεν καταφέρνει. Αντίθετα τα πέταλα και το σαμάρι πείθουν το ζώο ότι σ' όλη του τη ζωή, αυτά τα δυο κοινά πράγματα θ' αποτελούν το άλφα και το ωμέγα της ύπαρξής του. Με τα πέταλα και το σαμάρι θα πρέπει να υπηρετήσει ισόβια ένα αφεντικό άλλοτε συμπονετικό και πολλές φορές τυραννικό και βάνουσο.

Η συνήθεια έρχεται με το χρόνο. Τα πέταλα και το σαμάρι γίνονται κοινή αποδοχή και τρόπος ζωής. Σε σύντομο χρονικό διάστημα το ζώο έχει μάθει να «δινει» τη ράχη του. Κι όταν τ' αφεντικό του πάει να το σαμαρώσει, εκείνο γέρνει για να βοηθήσει την προσπάθεια. Κι όταν πάει στον πεταλωτή, από μόνο του και πριν το προστάξουν «σπκώνει» το πόδι.

Το άλογο. Ο πολυτιμότερος βοηθός του ανθρώπου. Ήμερο, εξημερωμένο, υπάκουο και πρόθυμο, στη δουλειά του αγρού, στη μεταφορά, στο πανηγύρι, στο μαγκάνι, στο μύλο, στο γάμο, στον πόλεμο. Ένας βοηθός ακούραστος, υπομονετικός, τίμιος, δυνατός, αγέρωχος, κοντά στον αγρότη, τον ξωτάρη του βουνού, του κάμπου, του δάσους και της κλεισούρας. Πήρε πρόθυμα το ρόλο που του ανέθεσε ο άνθρωπος και συμπορεύτηκε μαζί του στο γολγοθά της ζωής. «Εμπρός» το πρόσταζε ο άνθρωπος και ξεκινούσε. «Σου» και σταματούσε. Τραβούσε ελαφρά το δεξί γκέμι κι έστριβε δεξιά. Με τον ίδιο τρόπο αριστερά.

Έτρεχε βιαστικά όταν το πρόσταζαν οι ανάγκες για να καλύψει τις χιλιομετρικές αποστάσεις. Έπαιρνε το βάρος στο σαμάρι της ράχης του, εκεί όπου η ρόδα του κάρου και της άμαξας δεν πατούσε...

Σήμερα στην πατρική μου γειτονιά, εκεί που άλλοτε έστεκαν τα πεταλουργεία και χτυπούσαν ρυθμικά τα σφυριά τους, κατασκευάζοντας τα πέταλα, τα σύγχρονα μηχανουργεία στεριώνουν επιβλητικά την παρουσία τους.

Το άλογο το αντικατέστησαν τα γεωργικά μηχανήματα με τα λογής εξαρτήματά τους. Τώρα ο αγρότης οργώνει, σπέρνει, θερίζει, μεταφέρει τη σοδειά και μετακινείται και ο ίδιος με τα σύγχρονα μηχανικά μέσα. Οι σταύλοι των αγροτικών σπιτιών έγιναν γκαράζ. Τα σανάδικα έγιναν βενζινάδικα και ο άνθρωπος εκουχρονίστηκε.

Και τα ταπεινά υποζύγια αντικαταστάθηκαν και αυτά με τα «άλογα» των πετρελαιοκίνητων μηχανών.

Κατόρθωσε όμως ο άνθρωπος μέσα στη γενική του πρόοδο να αισθανθεί ευτυχής;

ΤΑ ΠΗΓΑΔΙΑ

Ο άνθρωπος για να κρατηθεί στη ζωή και να προχωρήσει, έχει ανάγκη πολλών υλικών αγαθών. Τα βασικότερα είναι η τροφή και το νερό. Με το κείμενο τούτο θα σταθούμε στο δεύτερο.

Σήμερα η κοινότητά μας υδρεύεται με σύγχρονο σύστημα παροχής, που λειτουργεί κανονικά από το 1955. Από την παραπάνω χρονολογία και πίσω το ρόλο της ύδρευσης τον είχαν τα πηγάδια, που για πολλά χρόνια από τα βάθη της καρδιάς τους πρόσφεραν το απαραίτητο υγρό στοιχείο τους στη χρήση των ανθρώπινων αναγκών.

Στις μέρες μας δεν υπάρχουν πηγάδια. Ο εκσυγχρονισμός τα εξαφάνισε από το πρόσωπο του εδάφους και η μνήμη μέρα με τη μέρα τα διαγράφει από τις σελίδες του νοερού ημερολογίου της για να σφραγιστεί έτσι η πλήρης εξαφάνισή τους.

Η σύγχρονη νοικοκυρά, στο χώρο της κουζίνας, του λουτροκαμπινέ, της βεράντας, της αυλής, της αποθήκης και όπου αλλού χρειάζεται, διαθέτει πλήρες σύστημα παροχής νερού, που με μια απλή κίνηση της μπετούγias, έχει στη διάθεσή της την ποσότητα που γυρεύει η σχετική χρήση.

Στην πολύτιμη και πολύχρονη προσφορά του εξαφανισμένου πηγαδιού, σέρνουμε τις γραμμές τούτες με την πρόθεση να γνωρίσουμε μέσα από τη συντομία μιας αφήγησης, στους νέους που δεν πρόλαβαν το είδος και τη λειτουργία από τη μια και από την άλλη να σκιαγραφήσουμε με τη χαμηλή ικανότητα της ταπεινής γραφίδας που κρατάμε, ένα συγκεκριμένο κείμενο και να το αντιπαραθέσουμε κόντρα στο ισοπεδωτικό πέρασμα του πανδαμάτορα χρόνου.

Το πηγάδι ήταν έργο επίπονης και επίμοχθης ομαδικής προσπάθειας πολλών ημερών και πολλών ατόμων.

Άνθρωποι συγκεκριμένης γειτονιάς για την μεταξύ τους χρήση, αποφάσισαν το έργο και προσδιόριζαν το σημείο του εδάφους, ύστερα από πολυήμερες συζητήσεις και διαφωνίες.

Με την προσωπική εργασία των νέων ανδρών και τη βοηθητική συμμετοχή των γυναικών ξεκινούσε η εκτέλεση, χωρίς τη σιγουριά της αναμενόμενης επιτυχίας γιατί στο προσδιορισμένο υπέδαφος δεν ήταν εύκολο να προβλέψει κανείς με σιγουριά το ζητούμενο. Με τα εργαλεία της καθημερινής δουλειάς, το τσαπί, τον κασμά, το φυτάρι, ξεκινούσε το έργο και πορευόταν προς το εσωτερικό της γης. Προχωρούσαν κάθετα σε βάθος δέκα, δεκαπέντε, είκοσι και περισσότερα πολλές φορές μέτρα, μέχρι που να συναντήσουν υπόγεια ροή, «φλέβα νερού» όπως την ονόμαζαν. Και όταν το κατόρθωναν -η επιτυχία όπως προαναφέραμε δεν ήταν πάντα σίγουρη- το έχτιζαν εσωτερικά με «ξηρολιθιά» από τον πυθμένα μέχρι την επιφάνεια του εδάφους, όλη αυτή την τεράστια οπή, για να μην πέφτουν τα τοιχώματα και για να μην κινδυνεύει το έργο από καταστρεπτική εσωτερική καθίζηση.

Στην πρώτη τους μορφή τα πηγάδια σταματούσαν στην επιφάνεια του εδάφους σημειώνοντας την παρουσία τους σαν πελώριο ορθάνοιχτο στόμα της γης, έτοιμο να καταβροχθίσει με βουλιμία το απρόσεχτο θύμα που θα πλησίαζε στο άνοιγμά του. Το ακάλυπτο του στόματός του στάθηκε αφορμή να συμβούν δυστυχήματα με ανθρώπους και ζώα.

Αργότερα τοποθετήθηκαν προστατευτικά τοιχία γύρω από το στόμιο του πηγαδιού, ενός ή και παραπάνω μέτρου κι έτσι αποφεύκθηκαν τα μοιραία δυσάρεστα.

Ακόμα πάνω σ' αυτά τα τοιχώματα ενσωματώθηκαν ειδικά σίδερα και επάνω εκεί προσαρμόστηκε η ανέμη που ανέβασε με την κίνηση του χεριού τους κουβάδες και τους τενεκέδες από το βάθος του πηγαδιού στην επιφάνεια. Πριν από την ανέμη και το περιτοίχισμα προπαντός, το ανέβασμα του νερού εκτός από κοπιαστικό ήταν και επικίνδυνο, γιατί το βάρος του νερού τραβούσε το άτομο προς τα κάτω, με την αντιστοιχία που εκείνο τραβούσε προς τα πάνω.

Από τα βαθειά χαράματα, μέχρι το προχωρημένο απόβραδο, η νοικοκυρά της περιοχής πηγαينوερχόταν στο πηγάδι πολλές φορές, ανέβασε νερό και το κουβαλούσε σπίτι της για να καλύψει τη λάτρα του νοικοκυριού της. Το πόσιμο το τοποθετούσε στην πάλινη στάμνα, της κουζίνας στο νιπτήρα, της πλύσης στα βαρέλια της αυλής.

Το πηγάδι καλοκάγαθος παραχωρητής, πρόσφερε αφειδώς το δροσιτικό του υγρό στο φρυγμένο στόμα του αγροτικού πληθυσμού καθώς και στα κατοικίδιά του. Ο κίπος με τα ζαρζαβατικά και οι γλάστρες με τους βασιλικούς και τα γαρύφαλλα, από τη δροσιά του πηγαδιού αναστύλωναν κι εκείνα τα κλωνάρια τους κι έδιναν την ευωδία των λουλουδιών τους.

Στα σκορπισμένα γύρωθε λασπόνερα έτρεχε κι ο φτερωτός προάγγελος της άνοιξης, το σπαθωτό χελιδόνι κι έπαιρνε με το μικροσκοπικό του ράμφος το πρωτόγονο υλικό, για το δέσιμο της φωλιάς του στους γείσους των σπιτιών.

Περιμένοντας οι νοικοκυρές με την τριχιά και τον κουβά στο χέρι. τη σειρά τους να πάρουν νερό, κυρίως τις εσπερινές ώρες που ήταν η ώρα αιχμής, εύρισκαν την ευκαιρία να «βρέξουν τη γλώσσα τους» και να πληροφορήσουν η μια την άλλη, μέσα σε κύκλους, τί είδε και άκουσε η κάθε μια στην κίνηση της μέρας σχετικά με τα «κοινωνικά» συμβάντα. Και τί ευγενικές παραχωρήσεις της προτεραιότητας από τη μια νοικοκυρά στην άλλη, όταν τα συμβάντα παρουσίαζαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον και ήθελαν προσεκτική ακρόαση μέχρι την εξάντλησή τους.

Στον περίγυρο του πηγαδιού ποτίζονταν τα ζωντανά του χωριού τ' απόβραδο, ύστερα από τη δουλειά της μέρας και πριν από το σταύλισμα του βραδινού ύπνου.

Τα χόρτα του τέντζερη και τα διαλεχτά μυριστικά της λαχανόπιτας πλέονταν δίπλα στο πηγάδι, για ν' αποφεύγεται έτσι η μεταφορά του νερού που καταναλώνονταν σε μεγάλες ποσότητες προκειμένου να επιτευχθεί ο τέλειος καθαρισμός τους.

Άμεσα συνδεδεμένο το πηγάδι με τον άνθρωπο, πέρα από την πρακτική χρήση, δέθηκε συναισθηματικά με τη λαϊκή φαντασία που συνήθιζε τότε να ντύνει με μαγικούς μανδύες πεζά άψυχα αντικείμενα και να αποδίδει υπερφυσικές ιδιότητες σε χαλάσματα νερόμυλων, σε σπηλιές βράχων, σε σκοτεινά κλεισορέματα και εκατόχρονα δέντρα.

Το πηγάδι σαν ολοκληρωμένο έργο, ήταν μια επιβλητική παρουσία. Το βάθος του προκαλούσε ίλιγγο στη ματιά και συγκλονιστικό τρόπο στα φρένα. Μέσα σ' αυτό το επιβλητικό ύψος και βάθος, ο απλοϊκός νους του παλιού επαρχιώτη δεν άργησε να «δει» τη φωλιά κάποιου στοιχειού που έβγαине τις αφέγγαρες νύχτες και περιδιάβαινε τα σοκάκια ως τα χαράματα, ή την κατοικία ενός δράκου που ανέβαινε νύχτια κι αυτός και κάπνιζε το βαρύ τσιμπούκι του καθισμένος στα χείλια του πηγαδιού.

Την ανεξάντλητη προσφορά του νερού ο λαός την αντίκρισε με θαυμασμό και για να περάσει αυτή τη ροϊκότητα στη ζωή του, μπροστά σε καίριες στιγμές του βίου του, πλησίαζε το πηγάδι και εξευμενίζοντάς το με φιλοδωρήματα και ειδικά παρακλητικά λόγια, ικέτευε τις μυστικές του ιδιότητες να σιμώσουν στα θεμέλια του σπιτικού του και ν' απλώσουν την αστείρευτη χάρη τους στη ζωή του.

Η νιόνυφη, την τρίτη μέρα μετά το γάμο της, με μια κουλούρα ψωμιού ζυμωμένη με τα χέρια της και με ασπμένια χρήματα στην τσέπη πήγαινε στο πηγάδι και πριν ανεβάσει νερό άφηνε την κουλούρα στα χείλη του πηγαδιού και έριχνε τα κέρματα στο βυθό ψιθυρίζοντας σχετικές ικεσίες. Παρακαλούσε τη θεότητα του πηγαδιού να κάμει, όπως τρέχει το νερό στις φλέβες του, έτσι να τρέχει το ψωμί και το χρήμα στο νέο σπιτικό της.

Η φαντασία του απονήρευτου λαού της παλιάς εποχής είχε στολίσει ακόμα το πηγάδι και με κάποιες μαντικές ικανότητες που λειτουργούσαν μια φορά το χρόνο, την ημέρα τ' Άη-Γιαννιού του Ρηγανά στις 24 Ιουνίου.

Τα κορίτσια της εποχής εκείνης καρτερούσαν το γαμπρό, υφαίνοντας τα προικιά και κεντώντας τα τραπεζομάντηλα, αδημονώντας να γνωρίσουν τ' όνομά του και ν' αντικρίσουν το πρόσωπο του ανθρώπου που έμελε να μπει στη ζωή τους και να κυριαρχήσει στην καρδιά τους. Παραμονή του Ρηγανά, πολλά κορίτσια συγκεντρώνονταν σ' ένα σπίτι και μια απ' αυτές έπαιρνε τον κουβά και πήγαινε στο πηγάδι να φέρει «τ' αμίλητο νερό» που για να είναι αμίλητο, έπρεπε σε όλη τη διαδρομή -μπρος, πίσω- να μη βγάλει μιλιά από τα χείλη της. Από το νερό αυτό γέμιζαν μια κανάτα και μέσα έριχνε το κάθε κορίτσι κι ένα δικό του αντικείμενο. Σκεπασμένο μ' ένα ανοιχτόχρωμο πανίποτέ σκούρο- η κανάτα ξενυχτούσε στα κεραμίδια συνήθως κάποιου χαμηλού σπιτιού. Την άλλη μέρα το πρωί η κανάτα έμπαινε στο σπίτι. Μαζεύοντουσαν τα κορίτσια κι ένα μικρό παιδί τραβούσε ένα, ένα από μέσα τα αντικείμενα, ενώ μια νεοπαντρεμένη από ένα άλλο κουτί έβγαζε και διάβαζε το ερωτικό συνήθως στιχάκι που αντιστοιχούσε στην κοπέλα που ανήκε το αντικείμενο που ανασύρθηκε.

Αφού έβγαινε από το νερό και το τελευταίο σημάδι, τα ενδιαφερόμενα κορίτσια έπαιρναν μια γουλιά αμίλητο νερό και κρατώντας το στο στόμα τους περιτριγύριζαν τη γειτονιά μέχρι ν' ακούσουν αρσενικό όνομα, που κατά τη μαντεία, αυτό θα ήταν και του μελλούμενου γαμπρού.

«Το καταμεσήμερο στο πηγάδι» είναι τίτλος διηγήματος στο βιβλίο «Απολογία μισανθρώπου» του Αντώνη Τραυλαντώνη. Είναι βασισμένο στη λαϊκή

δοξασία, καθώς ανήμερα του Ρηγανά στις δώδεκα το μεσημέρι, αναζητούσε η αβάσταχτη απλοϊκή αδημονία, σκυμένη στα βάθη του πηγαδιού, να γνωρίσει τα μέλλοντα να συμβούν και τα μακρινά να πλησιάσουν...

Τέλος η λαϊκή φαντασία ήθελε ακόμα το πηγάδι καλόκαρδο ακροατή και ανεξάντλητο παρηγορητή του ανθρώπινου πόνου.

Ένας παλιός μύθος μας μιλάει για κάποιον πολύ βασανισμένο άνθρωπο που δεν είχε πού να πει τον πόνο του.

Όταν βρέθηκε μπροστά σ' ένα πηγάδι έσκυψε μέσα και εξομολογήθηκε τον καμμό του. Αμέσως από τα τοιχώματα του πηγαδιού φύτρωσε ένα καλάμι που ψήλωσε πολύ. Το είδε ένας βοσκός το έκοψε το έκανε φλογέρα κι έτσι ο πόνος απαλύνθηκε μέσα από τα λυππιτερά φυσήματα του τσοπάνη.

Τα πηγάδια του Μώλου χωρίζονται σε δυο κατηγορίες: Τα κοινοτικά και τα ιδιόκτητα. Τα πρώτα δημιουργήθηκαν σε κοινοτικούς χώρους με δαπάνη της κοινότητας για την εξυπηρέτηση του χωριού. Αυτά ήταν: της Αγοράς, της Εκκλησίας, της Ηλεκτρικής εταιρείας, της Καλομοίρας, του Καραούζου, του Καρόζη, του Λιαπόπουλου, το Πασιώτικο, του Πεπόνα, του συνοικισμού και του Σχολείου. (Η επωνυμία των παραπάνω προσδιορίζει τη θέση).

Αλλά και η ιδιωτική πρωτοβουλία δεν έμεινε αδρανής. Όπου υπήρξε χώρος και δυνατότητα, δεν άργησε να παρουσιαστεί κι ένα πηγάδι για οικογενειακή κυρίως χρήση αλλά και γειτονική με την ευγενική συγκατάθεση του ιδιοκτήτη. Τέτοια πηγάδια ήταν: του Γ. Αναστασίου, των Αφών Γιαννέλου, του Δ. Δαδιώτη, του Καραβά, το Κοροδήμου, της Σοφίας Μανδάλη, της Μαρίας Ευαγγελίου-Μήτσαινας, των Αφών Περιβολιώτη, του Ποδαρόπουλου, της Πολίταινας, του Σιαφά, του Σκαμνιά, των Αφών Σπανού, των Αφών Στοφόρου, του Ανάργυρου Φαρόπουλου, του Γιάννη Φαρόπουλου και Τάκη Φαρόπουλου.

Ο ΚΛΗΔΟΝΑΣ

*Χαρά, που σε ξεκλείδωνα
στις γειτονιάς τον κλήδονα,
στην παιδική μου χίμαιρα
του Ρηγανά τ' ανήμερα.*

*Χρόνε σκληρέ, as μ' ατόνισες
δεν σας ξεχνώ γειτόνισσες
σκερτσόζες και ναζιάρικες
που τώρα είστε παθιάρικες.*

*Λύγαε η φωνή σας μετάλλα
απ' των χειλιών τα πέταλα
σαν ξεπετιώταν, τ' άλικά
καθώς σε ρόδου κάλυκα!*

*Σαν τα πετροχειλίδονα
τιτίβιζαν στον κλήδονα
τα χείλια τα φιλήδονα
ήλογια που εντός μου κλείδωνα...*

*Αθόρυβη και σιγανή
ανθεί στα πλάγια η ρίγανη,
χρονογυρνούν και σήμερα
του Ρηγανά τ' ανήμερα.*

*Μα τώρα πάει η στράτα μας
αθάργα από τα νιάτα μας
και τ' Άν-Γιαννιού τα ξάστερα
μνέσκουνε μαύρα κι άστερα.*

Από τη συλλογή «Νοσταλγικοί Αντίλαλοι» 1972

ΠΕΡΙ ΟΡΕΞΕΩΣ

Αν κάποιος θελήσει να χαρακτηρίσει με δυο λόγια τη σημερινή γενιά θα πρέπει να την πει «χορτασμένη και καλοντυμένη». Κι αν θελήσει ύστρα να χαρακτηρίσει ανάλογα και τη δική μας, του γράφοντος δηλαδή, θα πρέπει να την ονοματίσει «πεινασμένη και ξυπόλητη».

Στην εποχή της δικής μας νιότης δεν υπήρχε ο σημερινός πολιτισμός, απουσίαζε η τεχνική πρόοδος και η έννοια της ευημερίας δεν άγγιζε όχι την πραγματικότητα της ζωής, αλλ' ούτε και αυτή την άπιαστη περιοχή του ονείρου.

Τότε για να φάει κάποιος ένα πιάτο «καλό» φαΐ θα έπρεπε να το διατάξει κάποια ιατρική απόφαση. Θα έπρεπε ο άνθρωπος να έχει προσβληθεί από κάποια νόσο, να οριζοντιωθεί στο κρεβάτι, να λιώσει από δυνατό πυρετό και να χάσει κάμποσα από τα λιγιστά κιλά του. Θα έπρεπε ακόμα να εξαντληθεί κάποιο διάστημα αναμονής με συμπτωματικές περιποιήσεις σύμφωνα με τις υποδείξεις της γειτονιάς, με γιατροσόφια από βεντούζες, ζεστά πίτουρα και σιναπισμούς στην πλάτη, κομπρέσες με οινόπνευμα στο στήθος, εντριβές με πετρέλαιο, υποκλισμούς με χαμομήλι για ν' αδειάσει το έντερο, πανιά βρεγμένα με ξίδι στο κεφάλι και άλλα πολλά παρόμοια. Κι όταν με όλα τα παραπάνω η κατάσταση δεν βελτιωνόταν και η περίπτωση του ασθενή δεν προχωρούσε στο καλύτερο, τότε το οικογενειακό συμβούλιο αποφάσιζε να καλέσει γιατρό.

Ευρισκόμενος ο γιατρός μπροστά σ' ένα οργανικά αδύνατο άνθρωπο και έχοντας υπόψη του την μόνιμη επιδημία της περιοχής, το πρώτο που είχε να κάνει ήταν να διατάξει καλό φαγητό για να δυναμώσει το κορμί και ν' αντιπαλέψει τη νόσο.

Οι συνηθέστερες αρρώστιες του καιρού εκείνου ήταν ο παράτυφος που παρουσιαζόταν κατά διαστήματα και η ελονοσία που καταταρνανούσε τον

πληθυσμό μας χρονικός. Ο τύφος είχε την έδρα του στους σταύλους, στα κοτέτσια, στους περιστεριώνες, στις ποικίλες ακαθαρσίες και στην υποτυπώδη καθαριότητα που κυριαρχούσε εκείνο τον καιρό.

Οι μύγες, οι ψύλλοι, οι κοριοί, οι κατσαρίδες και τα λογής ζώφια που κυκλοφορούσαν πολλαπλασιαζόμενα συνεχώς πριν από το δραστικό ντινιτί και τα συναφή εντομοκτόνα, βοηθούσαν αποτελεσματικά την μετάδοση της νόσου. Τα εκκολαπτήρια της ελονοσίας ήταν στα ποτάμια, στις λασπωμένες περιοχές και κυρίως στον αποξηραμένο σήμερα βάλτο της Αγίας Τριάδας.

Κατά πυκνά σύννεφα τα κουνούπια απογειώνονταν συνεχώς μέσα από τα στάσιμα νερά και μόλυναν την γύρω περιοχή. Οι ελώδεις πυρετοί ήταν το σκληρό βασανιστήριο και η μεγάλη μάστιγα της προπολεμικής εποχής. Ευάλωτοι στην καθημερινή δράση της σκληρής νόσου υπήρξαν οι νέοι και προπαντός τα μικρά παιδιά που πολλά, τα πιο αδύνατα συνήθως, τα βασάνιζε φριχτά και γυρίζοντάς τα στη φυματίωση, μέσα σ' ελάχιστο χρονικό διάστημα τα διέγραφε οριστικά από το πρόσωπο της γης.

Η επίσημη καταπολέμηση από την πλευρά της ιατρικής, το κινίνο και το καλό φαϊ. Γάλα, αυγό, κοτόπουλο. Ο πλούσιος είχε ένα πρόσθετο όπλο, την αλλαγή του αέρα στους μήνες του καλοκαιριού.

Για την εποχή που περιγράφουμε, καλό, θεραπευτικό και δυναμωτικό φαγητό, αποτελούσαν τα τρία εγχώρια προϊόντα που ήδη αναφέραμε. Το «κρεοπωλείο» λειτουργούσε υποτυπωδώς κάθε Σάββατο με ένα συνήθως σφάγιο. Το κρεμούσε ο περιστασιακός χασάπης στο τσιγγέλι απομεσήμερο και έπρεπε ως το απόβραδο να πουληθεί. Ούτε ψυγείο υπήρχε ούτε κατάψηξη. Και το αγοραστικό κοινό λιγοστό. Η καταναλωτική ανάγκη του σπιτιού υπολογιζόταν από το ανδρόγυνο και ανάλογα με τη δυνατότητα του νοικοκυριού πορευόταν η οικογένεια. Έτσι εκείνος που μπορούσε να έχει τη γίδα του, τις κότες του, τα περιστέρια του, τα κουνέλια του, τα μανάρι και το γουρούνι, αυτός μπορούσε να έχει στη διάθεση των αναγκών του περισσότερο κρέας, αυγά και γάλα. Βέβαια ένα μεγάλο μέρος απ' αυτά ανταλλάσσονταν συχνά με κάποιο άλλο προϊόν που έλειπε απ' τον ίδιο και το διέθετε ένας άλλος. Το πνεύμα της συνεργασίας κρατούσε τις αναλογίες και ρύθμιζε τους τρόπους της αναγκαίας συναλλαγής.

Το κρέας σαν φαγητό ήταν το καλύτερο, αλλά για την εποχή που μιλάμε ήταν το σπανιότερο είδος. Ήταν το κορυφαίο έδεσμα της εξαιρέσιμης μέρας, του Πάσχα, των Χριστουγέννων, των ονομαστικών εορτών και φυσικά των Κυριακών, αλλά όχι όλων πάντα. Στην ημερήσια διαίτα της κατσα-

ρόλας ήταν ο τραχανάς (ξινός-γλυκός), η φακή, τα φασόλια, τα ρεβύθια, τα άγρια λάχανα, οι χιλοπίπτες, η μανέστρα, το ρύζι, τα μακαρόνια, οι ζυμαρόπιπτες μπαμπανέτσα και μαμαλίγκα, οι κολοκυθοκεφτέδες, τα ζαρζαβατικά, οι γεμιστές ντομάτες και ο φτηνός τότε μπακαλιάρος.

Τα καλά ψάρια της τοπικής αλιείας, δεν ήταν προσιτά συνήθως στην εγχώρια κατανάλωση, γι' αυτό εκτός από τα συστημένα των λίγων εύπορων καταναλωτών, τα υπόλοιπα διοχετεύονταν στην αγοραστική πιάτσα της Λαμίας.

Ο γαύρος, η σαρδέλα, η τσέρουλα και ο κουρελιάς, λιανόψαρα και φτωχόψαρα μας τιμούσαν πάντα με την παρουσία τους στο πανέρι του ψαρά, που παρά τη χαμηλή τιμή τους, μεσημέριαζε συχνά μέχρι που να ξεπουλήσει.

Υπήρχε και η πίττα της Κυριακής.

Όταν το σπίτι δεν είχε κρέας, είχε πίττα. Αυτή θα ήταν λίγο περιποιημένη, με τα αυγά της, το βούτυρο, το τυρί, αν ήταν τυρόπιττα. Ήταν και η γαλατόπιττα και η κολοκυθόπιττα με την κυριακάτικη συνταγή για να ξεχωρίσει η μέρα της αργίας.

Το τραπέζι του παλιού καιρού ήταν λιτό. Δεν υπήρχε σαλατικό, ούτε συμπληρωματικό. Εάν το μενού λόγου χάρη είχε φασολάδα, η ατομική μερίδα ήταν ένα πιάτο το μεσημέρι, και ένα πιάτο από το ίδιο φαγητό πάντα, το βράδυ.

Η πείνα έπρεπε να κορεστεί με το μοναδικό αυτό πιάτο και το ανάλογο ψωμί. Οι ελιές και το τυρί εάν υπήρχαν δεν έρχονταν στο τραπέζι. Αυτά τα δύο θα αποτελούσαν το γεύμα κάποιας άλλης μέρας που ο τέντζερης δεν θα έμπαινε στη φωτιά γιατί η νοικοκυρά θα είχε ζύμωμα, πλύση, αδιαθεσία, η δουλειά ξωτάρικη.

Παιδικές αντιδράσεις περί ορέξεως δεν υπήρχε περιθώριο να διατυπωθούν. Ο πατριαρχισμός κρατούσε σφιχτά τα υνία του οικογενειακού άρματος. Έτσι το πράγμα έπαιρνε την απλούστευσή του. Ή καταπίνεις τον ξινό τραχανά, ή καταπίνεις τη... γλώσσα σου.

Στο χώρο του τραπεζιού υπήρχαν και οι απαγορευτικές ζώνες. Τα παιδιά και η γυναίκα δεν είχαν δικαίωμα ν' απλώσουν στο κρασί του νοικοκύρη πατέρα, στυλοβάτη του σπιτιού. Είχε ξεκινήσει μια λανθασμένη αντίληψη από το μακρινό παρελθόν και είχε φτάσει ως τις δικές μας μέρες. Και για χάρη του κρασιού ένα τηγανιτό αυγό με τυρί, ή ένα κομμάτι λουκάνικο στη μεριά του αφέντη πάντα κέντριζε την όρεξη των συνδαιτυμόνων, που σε καμιά περίπτωση δεν είχαν δικαίωμα συμμετοχής, εκτός από την απολαβή της μυρουδιάς και μόνον.

Κι όταν ο μικρός δίχρονος μπόμπιρας άπλωνε συχνά το χεράκι του προς τα εκεί, αγνοώντας τις άγραφες διατάξεις του πατριαρχικού δικαίου, η αφοσιωμένη συντρόφισσα και καλόπιστη μάνα παρεμβαίνοντας αποκαθιστούσε την τάξη, δηλώνοντας με καλοκάγαθη αφέλεια, κατηγορηματικά στον μικρό ταραξία:

- Μη εκεί το χεράκι, είναι κακά, αυτά θα τα φάει ο μπαμπάς...

Έτσι το παιδί συνήθιζε σιγά σιγά όπως και τα μεγαλύτερα αδέρφια, όπως και η μάνα, ότι τα προνόμια αυτά θα τα αποχτήσει και ο μικρός όταν έρθει το πλήρωμα του χρόνου και γίνει και αυτός πατέρας, αντάξιος του... πατέρα του.

Πριν από το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, στο καθημερινό πιάτο του οικογενειακού συσιτίου, -και μιλάμε βέβαια για το 90-95% στο σύνολο της αγροτικής υπαίθρου, χωρίς ν' αναφερόμαστε φυσικά στις λιγοστές εύπορες οικογένειες- η θεωρία της λιτότητας κρατούσε την πρακτική μορφή στην απόλυτη εφαρμογή της.

Γενιές ολόκληρες πέρασαν μέσα από την στέρηση, τον υποσιτισμό, την κακουχία, την κακομοιριά, την ταλαιπωρία και την ανέχεια. Παιδιά γεννήθηκαν μέσα στη φτώχεια, σύρθηκαν γυμνά στο χώμα και πέθαναν προτού αντικρίσουν τη ζωή και πριν ακόμα χαρούν τον ήλιο.

Ο άνθρωπος αντιμεάχησε με τη βροχή, το χιόνι, το ξεροβόρι, την παγωσιά, τα στοιχεία της φύσης.

Πήρε το τραχύ και δύσβατο ανηφόρι της σκληρής του μοίρας και προχώρησε. Έδωσε μάχη άνιση σε πολλά μέτωπα, ξόδεψε ιδρώτα και αίμα πολύ, έχασε θύματα αμέτρητα. Όμως κατάφερε να περάσει τις συμπληγάδες όλων των κατατρεγμών και να φτάσει νικητής και τροπαιούχος σήμερα στο ακρωτήριο της καλής ελπίδας.

Τώρα ο άνθρωπος μπορεί να βασίζεται στην πρόοδο της επιστήμης, στην τεχνική αρτιότητα, στην παραγωγική ευημερία, στην κοινωνική οργάνωση και πάνω απ' όλα στη σιγουριά της καλοταϊσμένης και συγκροτημένης προσωπικότητάς του που παρόμοια δεν υπήρξε στις μέρες του παρελθόντος.

Ο ΠΛΑΤΑΝΟΣ

Πλατάνια υπάρχουν πολλά στο χωριό μας, προπαντός στις όχθες του Ξηριά, που το διασχίζει και το χωρίζει στα δύο. Δεξιά κι αριστερά στον ξεροπόταμο, πολύχρονα και γεροδεμένα πλατάνια υψώνουν το ανάστημά τους και συγκρατούν με τον κορμό τους, τα φυσικά τοιχώματα της κοίτης, καθώς κινδυνεύουν τον χειμώνα να παραβιαστούν από το ορμητικό πέρασμα των νερών της βροχής, που έρχονται από τα ψηλώματα του Καλλιδρόμου και των γύρω λόφων και προχωρούν με ακάθεκτη δύναμη να συναντήσουν το Μαλιακό Κόλπο. Λίγα χιλιόμετρα παραπέρα, ανατολικά μας κοντά στα Καμμένα Βούρλα, εκτείνεται ο γνωστός Πλατανιάς με τ' αμέτρητα πλατάνια του, που έδωσαν και την ονομασία στην περιοχή. Την τιμή όμως του παρόντος σημειώματος την έχει ο περίφημος πλάτανος της πλατείας του χωριού μας. Το δέντρο που στέκει αιώνες στη θέση του κι αντιπαλεύει με τον τρόπο του και την παλληκαριά του τον πανδαμάτορα χρόνο.

Η θέση του εντελώς προνομακιά. Δεν ξέρουμε αν τη διάλεξε μόνος του και αυτόφυτος ξεπρόβαλλε κάποια ανοιξιιάτικη αυγή εκεί που είναι μέχρι σήμερα. Μπορεί κάποιος μακρινός συγχωριανός μας που έχει κατακωνιαστεί στα βάθη της λησμονιάς, να έθεσε τις πρώτες φροντίδες της ζωής του.

Ακόμα ίσως κάποια αγροτική θεότητα μπορεί να μετέφερε κλεισμένο στη ζωοφόρο παλάμη της, το σπόρο από κάποια μακρινή περιοχή και να τον απόθεσε αθώρητη, στο χώμα το δικό μας. Αυτό βέβαια δε θα το μάθουμε ποτέ. Ανήκει στα προσωπικά του μυστικά το θέμα της καταγωγής του. Ο ίδιος δεν μας το αποκαλύπτει. Έγγραφο ληξιαρχικό στοιχείο δεν υπάρχει. Έτσι θα μείνει στη θέση σαν ο ανεξέλεγκτος επόπτης των γεγονότων του τόπου. Από τα πόδια του θα περνούν οι άνθρωποι και τα γεγονότα, οι χαρές

και οι λύπες. Οι μανάδες με τα μωρά που θα προχωρούν προς την εκκλησία για να τους δώσουν με τη βάπτιση το χριστιανικό τους όνομα. Οι γονείς με τις κόρες στην ώρα του γάμου, προς την εκκλησία και τούτοι για την ευλογία του υμέναιου.

Και ο δρόμος της τελευταίας των αποδημούντων εις Κύριο, μπροστά από τα πόδια του υπέρ αιωνόβιου πλάτανου θα περνάει.

Οι Εθνικές επείτειοι στον ίσκιο του γιορτάζονται. Οι χοροί της αποκριάς και του Πάσχα, μπροστά στα μάτια του ξετυλίγονται. «Μέγας είσαι πλάτανε...». Νάσαι καλά και να στέκεσαι γερός. Να γεμίζεις φύλλα την άνοιξη. Να ρίχνεις τον ίσκιο σου παχύ το καλοκαίρι και να μας χαρίζεις τη δροσιά σου και το μουρμουριστό τραγούδι σου που συνθέτεις με τις πρωϊνές και τις απόβραδες αύρες του βουνού και της θάλασσας. Κι όταν θάρθει η ώρα της φυγής μας, κράτησέ μας την ανάμνηση στον ίσκιο σου και στην καρδιά σου. Τις νύχτες που θα κουβεντιάζεις με το φεγγάρι και τ' αστέρια και το γαλαξία του ανέφελου ουρανού, θυμήσου μας. Κι αργά προς τα χαράματα πριν κλείσεις τα μάτια σου για να κοιμηθείς, κράτα τη μνήμη μας και μεσίτεψε στο Θεό των πνευμάτων, την ανάπαυση της κουρασμένης ψυχής μας.

Κι όταν την άλλη μέρα πρωϊ, με την αυγή ξυπνήσεις, με τα γλυκά κι αμέτρητα στόματα των φτεροτών τραγουδιστάδων σου, που φιλοξενείς στο φύλλωμά σου, άπλωσε την καλημέρα σου στο χωριό.

Η ζωή μας δεν είναι τίποτε άλλο, εκτός από ένα πέρασμα μπροστά από τα πόδια ενός πλάτανου.

Αυτό βέβαια το ξέρει καλύτερα από μας, η απέραντη σοφία σου.

Ο ΔΡΟΜΟΣ ΜΕ ΤΙΣ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ

Του άρεσε πολύ να παίρνει το δρόμο των αναμνήσεων και να κοιτάζει ρεμβατικά, τις βραδινές ώρες, καθώς βυθιζόταν στις καρέκλες της πλατείας, αυτός και η μοναξιά του...

Εάν η μνήμη δεν είχε την πλατιά της αυτοδυναμία στη φαντασία του ανθρώπου και η γραφή την πρακτική της κυριαρχία, σίγουρα η ανθρωπότητα θα είχε χαμένο το παρελθόν κι απροσχεδίαστο το μέλλον.

Απόψε από τη θέση τούτη κοιτάζει προς το παρελθόν και συλλογίζεται: Οι άνθρωποι έρχονται σαν τα λουλούδια. Ξεφυτρώνουν σαν τα μπουμπούκια στην τριανταφυλλιά, σαν τα γαρύφαλα στη γλάστρα. Ανθίζουν, μεγαλώνουν κι ύστερα ένα σούρωπο ανοίγουν φτερά και φεύγουν και χάνονται στη θάλασσα της λησμονιάς, όπως τ' αποδημητικά πουλιά. Τους παίρνει ο αέρας, το σύννεφο, μπορεί και η βροχή, τους κάνει σταγόνα νερού, τους ρίχνει στο πλατύ ποτάμι και τους οδηγεί στον απέραντο ωκεανό της λήθης. Πόσοι διάβηκαν απ' αυτή την πλατεία...

Αλήθεια τί είναι η ζωή; Μια πλατεία. Φοράς τα γιορτινά σου και βγαίνεις να δεις και να σε δουν... Κι ως που να καλοειδείς και να σε καλογνωρίσουν, έχεις πέσει αναπάντεχα στην αέρινη ροή του ποταμού με την ανεπίστρεπτη φυγή. Φεύγουν τα πουλιά, τα λουλούδια, τα σύννεφα, οι άνθρωποι και τα πράγματά τους...

Αυτά τα οικοδομικά τετράγωνα, τα από πέτρα, τούβλο και κεραμίδια. Τα πράγματα που η παιδική φαντασία τα ήθελε αιώνια, αδιατάραχτα, απρόσβλητα από τον πανδαμάτορα χρόνο.

Πόσες φορές η παιδική ματαιοδοξία δε χάραξε στη φλούδα του δέντρου τ' αρχικά του ονόματός της. Το ίδιο και στην πέτρα του οικοδομήματος που το λόγιαζε διαίωνο, για να απομείνει στο αέναο μέλλον, σημάδι ανεξίτηλο ενός ανθρώπου που πέρασε...

Η πυξίδα της θύμησης και η κόρη του πρεσβυωπικού ματιού απόψε αγκυροβόλησαν στο απέραντο οικόπεδο της βορεινής πλευράς της πλατείας. Κάποτε ένα επιβλητικό μέγαρο αρχοντικού ρυθμού, ύψωνε εδώ τον όγκο του και τη θωριά του. Με το μπαλκόνι του στον αέρα και τον ήλιο και τις πόρτες του ανοιχτές στη ζεστή φιλοξενία. Ένας οικοδεσπότης βλοσυρός και μια οικοδέσποινα τρυφερή και στοργική, το πρώτο έμπυχο προσωπικό. Ύστερα τα παιδιά, πρόσχαρο τσούρμιο στην αυλή, τα χελιδόνια στους γείσους και οι επιβλητικοί πελαργοί στην κεραμιδένια σκεπή... Αργότερα η δεύτερη σκηνή. Το θέατρο της ζωής δεν εξαντλεί τα σκηνικά του. Η οικογένεια για τις σπουδές των μεγαλωμένων πια παιδιών μετακομίζει στην κοντινή μεγαλούπολη.

Το κτίριο ενοικιάζεται. Στην κεντρική του αυλόπορτα, ξημερώνει κάποτε η αναρτημένη επιγραφή με τα μεγάλα λευκά γράμματα σε μπλε σκούρο φόντο: ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΧΩΡΟΦΥΛΑΚΗ.

Προπολεμική εποχή. Ο χώρος παίρνει το δέος της πειθαρχίας και το βάρος του φόβου και της υποταγής. Βλοσυρός ο υπενωμοτάρχης βγαίνει στο μπαλκόνι και ρίχνει την αετήσια ματιά του στο κέντρο της πλατείας. Μερικοί συγχωρεμένοι πια, βγάζουν τις τραγιάσκες τους, δείχνοντας τα λίγα μαλλιά τους, στον ήλιο και την περισσή αφοσίωσή τους στην εξουσία του νόμου. Άλλοι νοιώθουν τον προσάτη τους να τους σφίγγει τυραννικά και ακράττητα και φεύγουν βιαστικοί προς την γειτονιά τους, για να μη βρέξουν τα παντελόνια τους. Ακόμα, κάποιοι σφιγκτήρες ίσως έπαθαν ξαφνική χαλάρωση και ο τόπος να μοσκοβόλησε από φασόλι βρασμένο και σκόρδο άψητο.

Οι γαβριάδες του χωριού διαγράφουν οριστικά από το καθημερινό τους δρομολόγιο, το δρόμο που διέρχεται μπροστά από το αστυνομικό κτίριο. Η θέα του σκοπού, τους λυγίζει τα γόνατα. Η εξουσία άγρυπνη και δυναμική, αλύγιστη και αμερόληπτη, στέκεται εδώ με το όπλο στο χέρι και το νόμο στην εφαρμογή, δεκαετίες ολόκληρες, φρουρός και φύλακας του χωριού. Ενός χωριού που οι κάτοικοί του αγαπούσαν τη δουλειά και την καλοπέραση. Τον νόστιμο μεζέ και το καλό κρασί. Δεν έλειψαν βέβαια τα παρατράγουδα, τα μικροπαιίσματα και οι παρατυπίες.

Κάποιος απάνω στο ποτό θα χειρονομούσε. Κάποιος θα σάλευε την τάξη, κάποιος θάπλωνε το χέρι του εκεί που δεν έπρεπε. Συνηθισμένα πράγματα που όλα «εν ονόματι του νόμου» έπαιρναν τη δίκαιη και οριστική λύση τους...

Αλλά και οι δίσεχτοι καιροί δεν άργησαν. Τρίτο σκηνικό. Τα σύννεφα του μαύρου διχασμού πυκνώνουν τον ουρανό της πατρίδας. Η λαίλαπα της ανε-

λέπτis καταστροφής, ξεπερνά κάθε προηγούμενο. Διχόνοια, εμφύλιος σπαραγμός, αδελφικός εξολοθρευμός. Παιδιά της ίδιας γης, της ίδιας φυλής, της ίδιας μοίρας...

Το βόλι του εχθρού τρυπάει το κορμί και παραδίνει την ψυχή στην αθανασία και στην περηνάεια του έθνους.

Το βόλι του αδερφού τρυπάει το κορμί και βυθίζει την ψυχή στο απέραντο χάος και την πατρίδα στο πένθος της αισχύνης.

Οι φλόγες του εμφυλίου καταρακώνουν την εθνική μας αξιοπρέπεια...

Στις μέρες μας ο λαίμαργος και ακόρεστος ισοπεδωτής των ερειπίων, η αλύγιστη μπουλντόζα με τα σιδερένια δόντια ροκανίζει και εξαφανίζει τ' απομεινάρια του παλιού καιρού.

Καινούργιες οικοδομικές προδιαγραφές χαράζονται. Προδιαγραφές για μια μακράς κι απέραντης χρονικής διάρκειας οικοδομή.

Καλώς νά 'ρθει... Και νάναι οι καιροί αναίμακτοι, γαλήνιοι κι αταλάτευτοι. Μόνο έτσι οι οικοδομές θ' αποκτήσουν την προσχεδιασμένη τους διάρκεια, που προορίζεται για την εξυπηρέτηση του ανθρώπου.

Η ΑΝΕΜΗ

*Το παραμύθι, μια φορά κι έναν καιρό, η ανέμη
να ξετυλίγει ανάπλαφα την κόκκινη κλωστή.
Τ' άσπρο χειλάκι της γιαγιάς γελούμενο να τρέμει
και νάχουν τα εγγονάκια της, πάνω του κρεμαστεί.*

*Το παραμύθι, μια φορά κι έναν καιρό, στο τζάκι
του δάσους τα καυσόξυλα να τρέφουν τη φωτιά.
Στο γείσο του παραθυριού το φτερωτό αηλητάκι
να στέκει και με ήρεμη να μας κοιτάει ματιά.*

*Το παραμύθι, μια φορά κι έναν καιρό, η ήλυρα
σ' ύμνους χαράς να πάληται και νότες θλυρικές.
Κι ύστερα στο δοξάρι της, μια οργισμένη μοίρα
να γυροφέρνει έμμονα ριμάτες θλυρικές.*

*Το παραμύθι, μια φορά κι έναν καιρό, δεν ρέει
με της βροχής τον ψίθυρο, στη χαμηλή σκεπή.*

*Αναπολώντας το η καρδιά με τη ματιά το κλαίει
και νοσταλγώντας το η ψυχή, το γεύεται πηληγή.*

*Το παραμύθι, μια φορά κι έναν καιρό, η ανέμνη
οριστικά ξετύλιξε την κόκκινη κλωστή.
Κι όπως, μια απόστερνη γενιά να ξεψυχίσει τρέμει
μακραίνει από την μνήμη της και πάει να ξεχαστεί.*

Από τη συλλογή «ΟΙ ΡΙΖΕΣ» 1979

* * *

ΟΙ ΛΕΥΚΕΣ

Εάν ο Πλάτανος της πλατείας μας είναι ο ληξίαρχος των γενικών γεγονότων του χωριού και ο τοποτηρητής της αγοράς, οι λεύκες ήταν οι πιστές ιέρειες, προστάτιδες των παιδικών μας ανησυχιών και των εφηβικών μας ονείρων.

Για ποιές λεύκες μιλάμε; Σίγουρα οι μεγαλύτεροι έχουν καταλάβει...

Πρόκειται για τις αιωνόβιες λεύκες που βρίσκονται δεξιά κι αριστερά στο δρόμο προς τη θάλασσα.

Ριζωμένες βαθιά στο χώμα της δικής μας γης, αγναντεύουν αγέρωχα μέσα από το ασταμάτητο διάβα του χρόνου τον ανοιχτό ορίζοντα του όμορφου χωριού μας.

Νότια ξεχωρίζουν την επιβλητική παρουσία του Καλλίδρομου, καθώς πάνω στην πράσινη αγκαλιά του δείχνει την Μενδενίτσα με το θρυλικό κάστρο της. Δεξιότερα η γραφική Ανάβρα, ξεδιπλώνει μέσα στη φωτεινή ορατότητα του μεσημεριάτικου ήλιου, τα μικρά λευκά σπιτάκια της, σαν σκόρπιες μαργαρίτες στέρα ριζοπιασμένες πάνω στην ξέλακη πέτρινη παλάμη.

Στη βορειοδυτική πλευρά αχνοδιαγράφεται με τ' ανεπαίσθητα χρώματα της ακουαρέλλας, ένα μεγάλο μέρος από τη σιλουέτα της πρωτεύουσας του νομού μας, της περίκαλης Λαμίας. Στο γέρμα του ήλιου και με το χέρι αντίλη κολημένο στο φρύδι, διακρίνεις το ιστορικό κάστρο, τον Προφήτη Ηλία και τον τοπικό προστάτη των ερωτευμένων Άγιο Λουκά εγκαταστημένο μόνιμα και ταπεινά στον γραφικό του λοφίσκο. Παράπλευρα και στην αυτή δυτική θέση, πάνω στη γραμμή του μακρινού ορίζοντα, η αίτητη Οίτη σημαδεύει την παρουσία της με τον επιβλητικό της όγκο πλάγια του Τυμφορηστού που και εκείνος σημειώνει έντονα το απόμακρο παρών του, στην αιώνια θέση της ηλιακής και ειδυλιακής δύσης.

Στη βόρεια μεριά της φυσικής ζωγραφικής σύνθεσης, η στενόμακρη λωρίδα του Μαλιακού κόλπου, ξεδιπλώνει την υγρή λουλακιά της διαφάνεια πάνω στην οποία ένα πλήθος επαγγελματικά και ερασιτεχνικά μικροσκάφη νυχτόμερα τη διασχίζουν, καλλιεργώντας τον επίπονο επαγγελματισμό, ή τη φυγόπονη ερασιτεχνική ενασχόληση.

Εκείθε του Μαλιακού, η περήφανη Όθρυς υψώνει κατά μήκος της θάλασσας τη μεγαλοπρέπειά της, καταλήγοντας σχεδόν στον Ευβοϊκό κόλπο το κοινώς ονομαζόμενο Μπουγάζι.

Στα ριζά της η Αγία Μαρίνα, η Στυλίδα, ο Αχινός και οι Ράχες, κάνουν την παρουσία τους άμεσα ορατή στο γυμνό μάτι, άμα τύχει και στραφεί προς τα εκεί, χωρίς καμιά ιδιαίτερη οπτική αναζήτηση.

Στο σκιαγραφικό περίγραμμα του άμεσου τοπίου, θέση καταλαμβάνει και το βουνό Κνημίσ, καθώς σηματοδοτείται νοτιοανατολικά του χώρου πάνω από τα Καμμένα Βούρλα, τη γνωστή λουτρόπολη με τα ιαματικά ραδιούχα νερά της. Είναι ένα βουνό με πυκνή βλάστηση, σωστός ζείδωρος πνεύμονας του τόπου και της περιοχής. Αμετακίνητοι παρατηρητές του γραφικού τοπίου, οι υπεραιωνόβιες λεύκες, σπιτιές κι αγέρωχες στο δρόμο προς την παραλία ανασαλεύουν στα φύλλα τους και στα λυγερά ακροκλώναρά τους, τα εποχιακά ανακυκλώματα του ασταμάτητου χρόνου.

Ανιχνεύουν τις εποχιακές μεταμορφώσεις του απέραντου καρπερού κάμπου με τα λογής δημητριακά γεννήματα, τα οπωροφόρα, τα εσπεριδοειδή και τα ευλογημένα ελαιόδεντρα στις ήμερες γύρω πλαγιές και τους γραφικούς λοφίσκους.

Στα πυκνά γκριζοπράσινα φυλλώματά τους καταφεύγουν και σήμερα, όπως τότε, οι ανέμελοι σπουργίτες χαιρετώντας την ανατολή και οι πολύχρωμες καρδερίνες τραγουδώντας την άνοιξη.

Ακόμα στην κάψα του καλοκαιριού οι εποχιακοί τζίτζικες με το ακούραστο μονόχορδό τους μαστιγώνουν τη μονοτονία και την άπνοια της κατακόρυφης ηλιακής φλόγας.

Όμως η ανήσυχη εφηβική καρδιά έχει πάψει από χρόνια να πηγαινοέρχεται στο δρόμο της θάλασσας, σημειώνοντας έτσι την καθημερινή εσπερινή βόλτα, επαναλαμβάνοντάς την πολλές φορές μέσα στο ίδιο βράδυ.

Οι παρέες των αγοριών χωριστά και οι παρέες των κοριτσιών επίσης χωριστά, ανεβοκατέβαιναν με σιγανό βήμα, κουβεντιάζοντας περί ανέμων συχνά και σχεδιάζοντας περί τον έρωτα συνήθως.

Ήταν μια εποχή που τα αυστηρά ήθη δεν επέτρεπαν, όχι μόνο την κοινωνική επαφή, αλλ' ούτε και την τυπική καλημέρα.

Το γεγονός αυτό είχε επηρεάσει βαθύτατα την ευαισθησία του γράφοντος και την είχε οδηγήσει σε κάποιο ποιητικό ξεχειλίσμα παραπόνου και μελαγχολίας, για την εποχή εκείνη που πλέον ανήκει στο μακρινό παρελθόν, και δεν έχει καμιά σχέση με το σήμερα:

ΒΡΑΔΙΝΟΣ ΚΑΗΜΟΣ

*Σαν πέπλο αραχνοϋφαντο ξαπλώνει η σκοτεινιά
στον ουρανό σπθίζουμε δειλά τα πρώτα αστέρια.
Τη ρόκα παρατά η γριά, ενώ πιο κει η νιά
ποτίζει τα βασιλικά στου κήπου τα παρτέρια.*

*Καβάλα πάνω στ' άλογα την ώρα αυτή γυρνούν
τα παληκάρια του χωριού κι αντιβροντά η στράτα.
Κι έχουν καημό, που δεν μπορούν έτσι καθώς περνούν
μια καλησπέρα του Θεού, να πουν, στη μαυρομάτα.*

Παρότι υπήρχαν δυο μεγάλοι δρόμοι και υπάρχουν φυσικά, ο δρόμος που έρχεται από νότια προς βορά (Μενδενίτσα – θάλασσα) και από ανατολικά προς δυτικά (Καμμένα Βούρλα – Λαμία) και χωρίζει το χωριό μας σε τέσσερα μεγάλα κομμάτια, η προτίμησή μας τότε, και η συναισθηματική μας ευαισθησία είχαν συνδεθεί άρρηκτα με το δρόμο της θάλασσας. Και η προτίμηση δεν ήταν ατομική η μερική. Σύσσωμος ο νεανικός κόσμος του χωριού πορευόταν ψυχαγωγικά στο δρόμο της θάλασσας.

Κατηφορίζοντας ή ανηφορίζοντας, η νεανική ματιά έψαχνε με ανησυχία τον εντοπισμό από μακριά του αγαπητού προσώπου και προσδοκούσε το μαγνητικό συναπάντεμα στο μοιραίο αντίστροφο και αμίλητο πέρασμα. Κάποτε τα βήματα συμπτωματικά ή και με κάποια επιδίωξη σημειώνονταν παράλληλα και κάποτε ακολουθητικά. Ήταν μια στιγμή που η θεά τύχη παραχωρούσε την εύνοιά της σε μια σπάνια ευεργετική περίπτωση...

Είναι αστείο σήμερα, στη δύση του εικοστού αιώνα, να μιλάει κανείς για τέτοιου είδους ψυχικές ευαισθησίες. Κινδυνεύει να χαρακτηριστεί αθεράπευτα οπισθοδρομικός.

Όμως πρέπει να πούμε κάποια πράγματα και να περιγράψουμε κάποιες

ιστορικές πλευρές, που όσο κι αν μας φαίνονται σήμερα κωμικές, κάποτε υπήρξαν απόλυτες μέσα στην χαρακτηριστική πραγματικότητά τους.

Για τα σημερινά παιδιά δεν υπάρχουν ταμπού και άβατοι χώροι. Σήμερα η κοπέλα από τα δεκαέξη της είναι ενήλικη. Βγαίνει στη ζωή χωρίς το χέρι το οικογενειακό. Πηγαίνει στο σχολείο, στη δουλειά, στην καφετέρια, στο κέντρο, στη θάλασσα, χωρίς να δίνει λόγο. Κλείνει τα ραντεβού της φανερά από το τηλέφωνο. «Στις έξη θα σου χτυπήσω το κουδούνι, να είσαι έτοιμη να κατέβεις...».

Δε ρωτάει τη μάνα της, αν της επιτρέπει. Και η μάνα δε ζητάει εξήγηση από την κόρη «με ποιόν και πού».

Θα πάει με το αυτοκίνητο του φίλου της εκεί που θέλει και θα γυρίσει όποτε θέλει. Τα κέντρα και οι ερωτικές φωλιές σε μεγάλη ποικιλία. Από χασαποταβέρνα μέχρι γκαρσονιέρα.

Αραγες η ζωή του ανθρώπου μπήκε στην ευδαιμονία του σωστού δρόμου, ή μήπως βγήκε από την αρμονία της φυσικής τροχιάς;

Το θέμα είναι συζητήσιμο.

Φωτογραφία του 1930. Αριστερά ο γιατρός Δήμος Ματκανάς και οι φαρμακοποιοί Κώστας Ευθυμίου και Κώστας Πανέτσος, οι δασκάλες Κατίνα Περγαντί και Άννα Νικητάκη και πολλές κοπέλες με εθνικές ενδυμασίες την ημέρα της 25ης Μαρτίου.

Όμως εμείς στις σελίδες τούτες δεν κοινωνιολογούμε κι αποφεύγουμε να μπούμε σε οικόπεδα ξένης ιδιοκτησίας.

Μια νοερή βόλτα στο παρελθόν, επιχειρούμε με το κείμενο τούτο. Μια βόλτα προς τη θάλασσα, προς τις λεύκες.

Οι αναμνήσεις του παρελθόντος έγιναν φύλλα κίτρινα, φύλλα χλωμά, πεθαμένα, σαν τα φύλλα της λεύκας που τα ξεφτίζει το φθινοπωρινό αγέρι και τα σκορπίζει στον κάμπο...

Οι φυσικές μεταλλαγές διαγράφουν στον ορίζοντα τον αείρροο χορό τους.

Με βήμα απόλυτης πειθαρχίας και τάξης η ζωή πορεύεται στο άγνωστο μέλλον.

Οι συνθήκες αλλάζουν, οι οδοιπόροι λυγίζουν μεσοστρατίς και η ζωή συνεχίζεται...

* * *

ΤΑ ΠΛΗΝ ΚΑΙ ΤΑ ΣΥΝ

Εάν σήμερα υπάρχει κρατική και κοινωνική μέριμνα, οργανωμένη παροχή βοήθειας, νοσοκομειακή και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, αποδοτικά εφαρμοσμένα προγράμματα πρόληψης ασθενειών και επιδημικών νόσων, τέλεια διαγνωστικά συστήματα, προχωρημένη χειρουργική με άριστα μεταμοσχευτικά αποτελέσματα ακτίνες λέιζερ και άλλα πολλά και ποικίλα επιτεύγματα στην υπηρεσία του ανθρώπου, αυτό δε σημαίνει ότι ο άνθρωπος τα αγαθά αυτά τα απολάμβανε και στο άμεσο παρελθόν.

Το θέμα της υγείας υπήρξε ένα από τα σοβαρότερα ζητήματα που απασχόλησαν τον άνθρωπο και αντιμετωπίστηκε μέχρι πριν λίγο καιρό σαν πρόβλημα οικογενειακό και ατομικό πολλές φορές μέσα στην ίδια την οικογένεια.

Έτσι ο περίγυρος του ασθενή το πάλευε σ' ένα κλίμα μυστικόπαθης σιγής, γιατί η αντίληψη της περασμένης εποχής ήθελε τους ανθρώπους υγιείς κι έβλεπε την αρρώστια σαν επάρατο κακό που την ευθύνη την έφερνε στο ακέραιο ο παθών, σαν να την είχε επιλέξει με δική του απόφαση. Ήταν μια παράλογη πίστη που την καλλιεργούσε ο αναλφαβητισμός και την συντηρούσε η παθιασμένη δεισιδαιμονία.

Υπήρχε ακόμα τότε, μια εγκληματική παραπλάνηση που έβαζε στον άνθρωπο την ιδέα ότι το προσβεβλημένο από όποια νόσο άτομο, είχε επισύρει την κατάρα του Θεού για μυστικές αμαρτωλές πράξεις που η θεϊκή παντογνωσία θεωρούσε απόλυτα, γι' αυτό και τιμωρούσε αυστηρά. Έτσι ο ασθενής εγκαταλείπονταν στην απομόνωση και στην άνωθεν τιμωρία και ο συνάνθρωπος, άμεσα ή έμμεσα παραμέριζε κι έστεκε αμέτοχος και ψυχρός μακριά από τον ασθενή, για να μην αναμειχθεί στις καταδικαστικές αποφά-

σεις του δίκαιου Θεού και επισύρει κατά πάνω του την οργή της αλάθητης θείας δίκης.

Στο θάνατο του αρρώστου η λαϊκή αντίληψη έβλεπε τη λύτρωση του αμαρτωλού από τα ταπεινά δεσμά και στην αποθεράπευση, την συγκατάνευση του Θεού, στην πλήρη εσωτερική κάθαρση και μετάνοια του αρρώστου, που ήρθε μετά την πρόσφατη δοκιμασία, για τη συμμόρφωση του παθόντος και τον παραδειγματισμό των γύρω ατόμων.

Η υγεία του ανθρώπου δεν είχε εχθρούς μόνο τους ιούς των διαφόρων ασθενειών, τις καιρικές συνθήκες που επιδρούσαν με δυσμένεια, τις δηλητηριάσεις, τις οργανικές παθήσεις, τους πυρετούς, τα ατυχήματα γενικά.

Φρουρός της υγείας του ανθρώπου δεν είχε σταθεί τότε η σημερινή επιστημονική πανσιρατιά των ειδικοτήτων της ιατρικής και η δραστική φαρμακοποιία των αποτελεσματικών σκευασμάτων όπως η στρεπτομυκίνη, η πενικιλίνη, το εμβόλιο του Σέϊμπιν και τα άλλα δραστικά αντιβιοτικά.

Το χαμηλό βιοτικό επίπεδο και η παντελής άγνοια κοινών σήμερα πραγμάτων, συντέλεσαν στην αποδεκάτιση της ζωής.

Ο άνθρωπος σαν άλογο ον της απέραντης ζούγκλας, καταπολέμησε πότε θελπτά και πότε αθέλπτα την ίδια του την ύπαρξη. Όμως η οικονομία της παντοδύναμης δημιουργίας του δεν τον άφησε να χαθεί.

Η κοινωνία πατώντας στο ίδιο της τραυματισμένο κορμί προχώρησε και κατέκτησε τη ζωή...

Από το ύψος των σημερινών επιτεύξεων ας ρίξουμε μια ματιά προς τα πίσω και ας δούμε τον άνθρωπο μέσα σε στιγμές κάποιων ασθενικών του καταστάσεων. Θα έχουμε έτσι την ευκαιρία να ζυγίσουμε καλύτερα τα πολλά πλν του παρελθόντος και τα πολλά συν του παρόντος.

Η ΕΓΚΥΜΟΣΥΝΗ

Η εγκυμοσύνη σήμερα είναι ένα γεγονός που αντιμετωπίζεται με πολύ κοινωνικό ενδιαφέρον, επιστημονική συμμετοχή, υλική και ηθική βοήθεια. Υπάρχει ειδική νομοθεσία που προστατεύει τη γυναίκα προ και μετά τον τοκετό, της παρέχει επιδόματα και διευκολύνσεις στο θηλασμό και

της εξασφαλίζει την εργασία, που χωρίς το νόμο θα ήταν σίγουρα σε δύσκολη θέση.

Για την εποχή που μιλάμε, η εγκυμοσύνη, η γέννα και η μητρότητα ήταν πρόβλημα καθόλου κοινωνικό, ελάχιστα οικογενειακό και απόλυτα ατομικό. Η εγκυμονούσα κουβαλούσε μαρτυρικά το βάρος της κοιλιάς της στις εξωτερικές δουλειές του κάμπου, του αμπελιού, της ελιάς και δεν ήταν λίγες οι φορές, όσο κι αν φαίνεται σήμερα παράξενο, που το πρωί έφευγε η έγκυος για το χωράφι και το βράδυ γύριζε μ' ένα μωρό στην αγκαλιά. Στον ίσκιο κάποιου δέντρου την έβρισκαν οι πόνοι και το γεγονός διεκπεραιωνόταν από τις υπόλοιπες γυναίκες της εργατιάς, τις μεγαλύτερες συνήθως που γνώριζαν τα σχετικά από προσωπική πείρα.

Έκθετη η διασταλμένη και ξεσχισμένη μήτρα στη μόλυνση, παραχωρούσε έδαφος στον επιλόχειο πυρετό που εισχωρούσε με ακάθεκτη ορμή στα ευαίσθητα και ταλαιπωρημένα γεννητικά όργανα και αποδεκάτιζε στα πρώτα κόλλας εικοσιτετράωρα τη μάνα και από κοντά το παιδί.

Η αντιμολυσματική αγωγή με την αντιβίωση δεν υπήρχε τότε και ο θάνατος παραμόνευε σκληρός και αμείλιχτος.

Εάν η γυναίκα διέθετε γερό οργανισμό και πολύ τύχη, προσπερνούσε το μοιραίο. Μέχρι που να αποκατασταθεί ο λειτουργικός γεννητικός κύκλος της λεχώνας έπρεπε να περάσουν ημέρες σαράντα. Από κει και πέρα ο κίνδυνος παρέρχονταν οριστικά. Γι' αυτό και η ευχή «καλά σαράντα» προφερόταν συχνά.

Εάν η μάνα υπέκυπτε στο μοιραίο, το παιδί δεν είχε πολλές πιθανότητες ζωής, για το λόγο ότι δεν υπήρχε διαθέσιμο γάλα έξω από το μητρικό. Άμα στη γειτονιά υπήρχε θηλάζουσα μητέρα και ήθελε να το θηλάσει το έβάζαν στο στήθος της. Αλλά αυτό δεν γινόταν εύκολα γιατί το μητρικό γάλα τότε λόγω κακής διαβίωσης ήταν πάντα λειψό και δεν έφτανε στο ένα μωρό.

Συχνά το ορφανό το πότιζαν και γαϊδουρόγαλο. Το γάλα της γαϊδούρας είναι εφάμιλλο του μητρικού, αυτό το είδε σωστά ο λαός, πολύ πριν το αποδείξει η επιστήμη. Αλλά και αυτό δεν ήταν εύκολο.

Έτσι το μωρό χωρίς την αναντικατάστατη μητρική φροντίδα και τον κανονικό θηλασμό περνούσε στον μαρασμό και ακολουθούσε μετά από λίγο το χαμό της μάνας.

ΚΑΤΑΓΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΞΑΡΘΡΩΣΕΙΣ

Τα κατάγματα και οι εξάρθρωσεις ήταν κάτι το πολύ συνηθισμένο, όπως και σήμερα. Ένα ξάφνιασμα του ζώου, ένα τουμπάρισμα της άμαξας, ένα γλίστρημα του ποδιού, ένα παραπάτημα, ένα πέσιμο από το δέντρο, ήταν η συνθηθέστερη αιτία των οδυνηρών εξάρθρωσεων και καταγμάτων.

Τότε ο παθών μέσα σε σπαραγμούς και πόνους μεταφερόταν στο σπίτι όπου ο ειδικός των περιπτώσεων εκαλείτο να δώσει τις βοήθειές του, επαναφέροντας το εξάρθρωμένο κόκκαλο στη θέση του, ή επιδένοντας εξωτερικά το σπασμένο μέρος με μια στρώση γύψου, ή με το «γιακί», ένα κουρκούτι από αλεύρι, αυγό και τριμένο σαπούνι, που είχε την ιδιότητα μέσα σε λίγη ώρα να σφίγγει σαν τοιμέντο και να ακινητοποιεί το τραυματισμένο σημείο.

Ο ειδικός των περιπτώσεων που αναφέραμε δεν ήταν κάτοχος πανεπιστημιακών διπλωμάτων. Άνθρωπος του λαού είχε ίσως «κλέψει» σχετικά μυστικά κάποιου παππού, πατέρα ή και θείου, είχε συμπληρώσει τις γνώσεις του θητεύοντας κοντά του και είχε εξασκηθεί πρακτικά αρχίζοντας από κάποια τετράποδα που είχαν την ατυχία να σπάσουν σε ανύποπτο χρόνο ένα από τα τέσσερά τους πόδια.

Στο χωριό μας για πολλά χρόνια η γριά Τσιμπούκαινα έκανε με μεγάλη επιτυχία τη δουλειά αυτή. Προσφερόταν αφειλοκερδώς, επισκεπτόταν τον ασθενή της ταχτικά, του έδινε πληροφορίες και όταν έφτανε η ώρα αφαιρούσε η ίδια το γύψο. Τις πολύτιμες υπηρεσίες της είχε προσφέρει και στον γράφοντα τις γραμμές αυτές, όταν έφηβος έπαθε εξάρθρωση του αριστερού χεριού. Ας είναι αναπαυμένη η ψυχή της καλοκάγαθης γριούλας, εκεί που βρίσκεται στους χώρους της αιώνιας αλήθειας.

ΠΟΝΟΔΟΝΤΟΙ ΚΑΙ ΕΞΑΓΩΓΕΣ

Η προληπτική οδοντιατρική έχει σχεδόν εξαλείψει την τερηδόνα, την αιτία της καταστροφής των δοντιών και έχει απαλλάξει τον άνθρωπο από τους πόνους και τα παραμορφωτικά πρηξίματα του προσώπου.

Εξ άλλου τα οδοντιατρεία που λειτουργούν σήμερα στο Μώλο προσφέρουν άμεση και έγκαιρη επέμβαση και σταματούν έτσι κάθε δυσάρεστη συνέχεια.

Το είδος του οδοντίατρου προπολεμικά ήταν σπάνιο. Ο Μώλος κάποτε δεν διέθετε οδοντιατρούς. Όμως δόντια διέθεταν όλοι οι κάτοικοί του καθώς και οι γυρωχωριίτες.

Τότε τα χαλασμένα δόντια δεν τα φτιάχνανε και αν κάποιος πονούσε έπρεπε να ξεριζωθεί και μάλιστα χωρίς αναισθητικό. Τί να πούμε για την περίπτωση αυτή. Όσοι πόνεσαν από δόντι, μπορούν να καταλάβουν. Όσοι δεν έχουν πονέσει, καλύτερα να μην ξέρουν. Η εξαγωγή του δοντιού ήταν το φριχτότερο μαρτύριο. Πολλές φορές το έδεναν με γερό σχοινί και τους τα τραβούσαν μέχρι ξεριζωμού, μέσα σε φριχτούς πόνους και σπαραξικάρδια βογγητά.

Υπήρχε και ο πρακτικός οδοντογιάτρος. Ήταν ο μακαρίτης ο μπαρμπα – Νικολάκης ο κουρέας. Είχε μια δοντάγρα, δηλαδή τανάλια εξαγωγής.

Και έβγαζε δωρεάν πάντα τα χαλασμένα δόντια των χωριανών. Παιδί, υπήρξα αυτόπτης μιας εξαγωγής.

Από κάποιο κοντινό χωριό έφεραν πάνω στο μουλάρι, ένα προσημένο παλικάρι από δόντι και το κατέβασαν στο φαρμακείο για βοήθεια. Ο φαρμακοποιός δήλωσε αδυναμία. Τότε οι παρευρισκόμενοι συνέστησαν στον χωρικό, τον μπαρμπα – Νικολάκη που ήταν ακριβώς δίπλα στο φαρμακείο.

Κάθισαν το παλικάρι στην καρέκλα του κουρείου, τράβηξε τη δοντάγρα από το συρτάρι ο κουρέας και πήγε να πιάσει το δόντι. Το παλικάρι τινάχτηκε.

Τότε γυρίζει ο κουρέας στο βοηθό του και του λέει.

– Πήγαινε στο καφενείο και φερε τρεις, τέσσερις γερούς.

Σε λίγο κατέφθασαν τέσσερις άνθρωποι. «Πιάστε τον γερά» πρόσταξε ο κουρέας. Του έπιασαν χέρια και πόδια, τον ακινητοποίησαν στην καρέκλα, του έχωσε τη δοντάγρα στο στόμα και μέσα σε γοερές κραυγές του έβγαλε το δόντι.

Οι οδοντόπονοι ήταν η μάστιγα της εποχής μας. Δίχως αναλγητικά υπομέναμε τους πόνους ολόκληρα μερόνυχτα χωρίς να κλείσουμε μάτι. Οι διάφοροι πόνοι καταταυραννούσαν το κορμί και οι οδοντόπονοι μας παρέλυαν αφού δεν μας άφηναν καθόλου κάτι να φάμε και συχνά μας εμπόδιζαν ακόμα και να πιούμε έστω ένα ζεστό.

ΑΙΦΝΙΔΙΟΙ ΘΑΝΑΤΟΙ

Προς το τέλος της Κυριακάτικης λειτουργίας μπροστά στην Ωραία Πύλη ο παπás απευθύνει προς τον Υψιστο ένα παρακλητικό κείμενο, ζητώντας την φύλαξη της πόλης «από λιμού, λοιμού, σεισμού, καταποντισμού, πυρός μαχαίρας, εμφυλίου πολέμου και αιφνιδίου θανάτου».

Οι αιφνιδίοι θάνατοι δεν είναι καινούργιο φαινόμενο. Πολλούς ξωτάρηδες ο θάνατος τους βρήκε στη δουλειά. Αυτό το γεγονός οι άνθρωποι του παλιού καιρού το απόδωσαν από άγνοια σε κάποιο κακόβουλο πνεύμα. «Αερικό» το ονόμασαν. Τον χτύπησε αερικό έλεγαν με αφέλεια και πίστευαν ότι ο παθών με κάποιο κακό πνεύμα συναπαντήθηκε.

Οι θάνατοι του είδους αυτού οφείλονταν κυρίως σε καρδιακή ανακοπή. Οι καρδιοπάθειες υπάρχουν από τότε που υπάρχει καρδιά. Μόνο που εδώ και λίγα χρόνια έχουμε τη δυνατότητα να τις βρούμε και να τις βάλουμε σε θεραπευτική αγωγή.

Κάτι παρόμοιο συνέβαινε και με τις ημιπληγίες που χτύπαγε τους παθόντες στην εξοχή. Στην περίπτωση αυτή πίστευαν πως το αερικό χτυπούσε μονόπλευρα...

Πολλοί άνθρωποι πέθαναν από κάποιες πληγές που δεν έκλειναν παρά τα γιατροσόφια, τα κακά σπυριά όπως τα έλεγαν· και πάρα πολλοί από εσωτερικούς πόνους.

Πρόκειται για περιπτώσεις της επάρατης νόσου που τυράννισε και κατατυραννάει ακόμα τον άνθρωπο.

Πολλοί άλλοι έχασαν το βάρος τους, κατάρευσαν και έσβησαν μέσα από ακατάσχετες πολυήμερες διάρροιες, κλασικές περιπτώσεις σοβαρής πάθησης του εντέρου που για τον καιρό εκείνο ήταν ανεξιχνίαστο θανατηφόρο μυστήριο.

Η επιστήμη εδώ και κάμποσα χρόνια ιδιαίτερα, δίνοντας αποφασιστική μάχη, κερδίζει όλο και πιο πολύ τη ζωή. Την απαλλάσσει από τον πόνο, την προστατεύει από την φθορά, της προσθέτει εξαρτήματα φυσικά και τεχνητά, στο σώμα του ανθρώπου κάνουντάς τον έτσι να ζει περισσότερες δεκαετίες.

Ο άνθρωπος που πατάει με το ένα πόδι στο Χτες και με το άλλο στο Σήμερα, μπορεί άνετα να διαπιστώσει την αλματική διαφορά και να κάνει τις συγκρίσεις.

Η σύγχρονη γενιά ας διαφυλάξει το ιερό φως των μεγάλων επιστημονικών επιτεύξεων και ας το χρησιμοποιήσει σωστά, έτσι που να φωτίζεται δημιουργικά η δική της πορεία και ύστερα των παιδιών της.

ΤΑ ΤΡΟΠΑΙΑ ΤΟΥ ΗΛΙΟΥ

Πήλιος στην καθημερινή του πορεία, δεν έχει ξεχάσει μέχρι σήμερα ούτε μια μέρα, που να μην περάσει πάνω από το χωριό μας.

Ξεπροβάλλει κάθε πρωί φρεσκολουσμένος μέσα από την λουλακί επιφάνεια του Μαλιακού και σκαρφαλώνει με αργό βήμα στον Κόκκινο Βράχο. Κάθεται εκεί κάμποση ώρα ακίνητος μέσα στη λαμπεράδα του, παίρνει αναπνοή, ξεποσταίνει και ύστερα δίνει μια πηδηξιά κι ανεβαίνει στον ουρανό.

Από κει ψηλά, το καλοκαίρι τσουρουφλίζει τις εργατιές του κάμπου που σκύβουν στη συγκομιδή των αγαθών της γης.

Χρωματίζει σε μπρούτζινες αποχρώσεις τα γυμνά κορμιά, που εκτεθειμένα παρατάσσονται στις αμμουδερές κι αφρόλουστες ακρογιαλιές του γαληνεμένου μας κόλπου.

Μπαίνει στα μπαμπακοχώραφα και στα καλαμποχώραφα κι ωριμάζει την απόδοση, ζυγιάζεται πάνω από το ρέμα και χρυσώνει την λιγοστή σιγανή λουρίδα του νερού που κατηφορίζει συγκροτημένη και λυγερή μέσα στην χαλικοστρωμένη κοίτη...

Ύστερα σαν έρθει το φθινόπωρο, ξαναβγαίνει με το ίδιο κέφι, το αιώνιο, παίρνει τη στράτα, τ' ουρανού και σταλάζει τις ακτίνες του στα καρποφόρα αμπέλια, καθώς η βλογημένη ώρα του ιερού τρύγου σημαίνει τον ερχομό της.

Τ' αργοκίνητα κομματιασμένα σύννεφα προσπαθούν να συγκαλύψουν το φωτεινό πλαίσιο του απέραντου θόλου, θυμίζοντας το επικείμενο πρωτοβρόχι. Όμως ο χρυσαφής ήλιος τα προσπερνά με την προθυμία του γοργοπόδαρου παιδιού που ξετριπώνει από τον κρυψώνα του στο παιχνίδι του «κρυφτού» και δηλώνει με χαρούμενα ξεφωνητά τη νικηφόρα παρουσία του...

Αλλά και μέσα στη μουντή παγεράδα της βαρυχειμωνιάς, που σαβανώνει με τα χιόνια την μεγαλόπρεπη εξοχότητα του Καλλίδρομου και μαυρίζει τον απέραντο κάμπο με το ασταμάτητο νερό της βροχής, που το ξεροβόρι ερμώνει τις στράτες και η παγωνιά φυλακίζει τα ζωντανά στη σκοτεινιά του σταύλου, ο ήλιος και μέσα στην ολική του αφάνεια δε μας αποξεννά. Βηματίζοντας πάνω από το πυκνό χαλί των νεροφορτωμένων νεφών, ξεσκίζει συχνά αδύνατες πτυχές, ξηλώνει ραφές, παραμερίζει κομμάτια σύννεφα και σημειώνει το φωτεινό του παρών.

Χτυπάει στα παραθύρια των σπιτιών, σκαρφαλώνει στα γυμνά κλώνια, ακουμπάει στο βρεγμένο έδαφος. Είναι ο ζωοδότης ήλιος στην ώρα τη μοναδική, όπου καλύτερα από κάθε άλλη φορά, τώρα μπορεί να ζυγιστεί και να υπολογιστεί η ανυπολόγιστη αξία του, και να εκτιμηθεί η ανεκτίμητη προσφορά του.

Όμως τα μεγαλύτερα τρόπαια του ήλιου θα τα συναντήσουμε στον καιρό της μοσκομυρισμένης και λουλουδιασμένης άνοιξης. Από τους θόλους του καταξάστερου ουρανού θα σκορπίσει τις ακτίνες του στα φυτρωμένα σπαρτά και θα τα βοηθήσει να πάρουν μπόϊ και μέστωση. Θα εισχωρήσει βαθιά στις λεπτές ρίζες και θα τους δώσει ορμή και ώθηση να προχωρήσουν βαθύτερα στο χώμα της γης, να βυζάζουν την υγρή της δύναμη και να τη διοχετεύουν ύστερα με τον τρόπο της μυστικής τους λειτουργίας στο πράσινο κορμί κι από κει στους ντελικάτους μίσχους που κρατάνε τα φύλλα, τα μπουμπούκια και τους ανθούς κι όλα μαζί συλλογιούνται και συνεργάζονται στενά, την καρποφόρα δέση των αγαθών της Θείας Πρόνοιας.

Ο κάμπος αυτή την εποχή, αν τον κοιτάξεις από ψηλά, από το λόφο της Αγία Κάρας θα τον δεις σαν ένα πολύχρωμο εμπριμέ ύφασμα που κάποια μαγική θηλυκή θεότητα το έφερε από χώρα μακρινή, χώρα μοναδική που κρατάει αποκλειστικά την επιδεξιότητα της κατασκευής αυτών των μονάκριβων υφαντών.

Το ξεδίπλωσε επιδεικτικά, πράσινο δώθε με τα τριφύλλα, τα γρασίδα και τα σιτηρά, λευκό παραπέρα με τα χαμομήλια, κιτρινωπό με τις μαργαρίτες, κόκκινο με τις παπαρούνες.

Θάταν κι οι παπαρούνες λευκές μέχρι σήμερα, αν δεν τύχαινε να βρεθούν ανθισμένες στα πόδια του Χριστού την ώρα του μαρτυρίου του στο σταυρό, να βαφούν από τις πληγές Του και να διαιωνίζονται από τότε κι ύστερα στο χρώμα του ιερού αίματός Του.

Και νάταν πρώτο για τελευταίο το αίμα του Χριστού που κύλισε στη γη για την ελευθερία του ανθρώπου!

Αναλογίζομαι πολλές φορές, αυτή η δημιουργική ικμάδα της γης που δίνει ύψος στο κλαρί, χυμό στον καρπό, θρεπτική δύναμη στο σπόρο, μην είναι ενέργεια παρμένη από την καρδιά του ανθρώπου, που τον οδηγούν μ' ένα όργανο τάχα αμυντικό, μα στην ουσία φονικό και τον στρέφουν ανερωτηγα προς κάποια σύραξη με μοναδικό αποτέλεσμα την ανθρώπινη φθορά, που λογαριάζεται σαν θυσία και πανηγυρίζεται με τούμπανα και μουσικές, λόγους και δαφνοκλώναρα και τιμητικά προσκλητήρια νεκρών.

Όμως, άμα πέσει το παλικάρι στη γη και γίνει χώμα η καρδιά του, λάσπη το αίμα του, καπνός τ' όνειρό του, συντριβή και σεισμός στο οικογενειακό του φτωχόσπιτο, η ηρωολογία του θανάτου δεν είναι τίποτα εκτός από μια φουσκωμένη λαλιά από κούφιας ασυναρτησίες, που προσπαθούν, μάταια βέβαια, να παρουσιάσουν το θάνατο για αθανασία και την ανθρώπινη φθορά, για πράξη ελευθερίας.

Αλλά ελευθερία θα πει ν' αγαπάς τη ζωή του συνανθρώπου, όπως τη δική σου ζωή. Αγάπη θα πει να δείχνεις το χαμόγελο της ψυχής σου σ' ολόκληρη την ανθρωπότητα. Δικαιοσύνη, να μην είναι τα μισά παιδιά χοριτάτα και τ' άλλα μισά να πεθαίνουν από εξαθλίωση και πείνα...

Κάθομαι μονάχος εδωνά πολύ ώρα σιωπηλός πάνω σε μια πέτρα που είναι θεμελιωμένη στη νότια πλευρά, έξω από το χωριό μου. Το «μονάχος» είναι μια κουβέντα, που εδώ στη θέση που βρίσκομαι χάνει εντελώς τη σημασία της και απομένει χωρίς νόημα, αχρηστεμένη κι αποκεφαλισμένη.

Με περιστοιχίζουν αμέτρητα λιόδεντρα και μου κινούν τα γκριζοπράσινα μαντήλια της φυλλωσιάς τους γεμάτα αγαλλίαση και φρεσκάδα. Με πλησιάζει ένα σπουργίτι και μου σφυρίζει στη γλώσσα της αιώνιας φυλής του, το φιλικό του μήνυμα.

Με ξετάζει με τη δεξιά χαντρίτσα του ματιού του ώρα πολλή. Τσιμπάει με το σκληρό σκούρο ράμφος του τη γη, κοιτάζει τον ουρανό κι ύστερα μ' ένα αυτόματο αλματάκι με τα λιγνά ποδαράκια του γυρίζει το κορμί του και με ξανακοιτάζει με την αριστερή του χαντρίτσα...

Ήθελα πολύ να το ρωτήσω πώς του φαίνομαι με το δεξί και πώς με τ' αριστερό. Από ποιό μάτι με βλέπει φίλο του και από ποιό εχθρό του.

Οι οπτικές σκοπιές είναι που ταλανίζουν την ψυχή, ροκανίζουν την καρδιά, θολώνουν τη σκέψη, ξεσπκώνουν την οργή, σπλίζουν το χέρι, χωρίζουν την κοινωνία, φανατίζουν κι αποκτηνώνουν τον άνθρωπο...

Κλείσε τ' αριστερό, σου λένε και κοίτα με το δεξί. Σφάλισε το δεξί και κοίτα με τ' αριστερό... Πρέπει οπωσδήποτε να κοιτάσεις μ' ένα μάτι, ν'

ακούς μ' ένα αυτί, να μιλάς με το μισό στόμα, να κρίνεις με επιβαλόμενη κρίση;

Διαφωνώ!

Θέλω να βλέπω με τα δικά μου μάτια, ν' ακούω με τα δικά μου αυτιά, να συλλογίζομαι με τη δική μου αντίληψη, να μιλάω ελεύθερα, να έτσι όπως ξεφωνίζει ο φίλος μου ο σπουργίτης που ξεθαρεύτηκε και συμφιλιώθηκε ώρα τώρα μαζί μου.

Ανάμεσα στα ποδάρια μου ανακαλύπτω μια μερμηγκοφωλιά. Πλήθος τα μερμηγκάκια πηγαινοέρχονται, συνεννοούνται με τις κεραίες τους και χωρίζουν. Παραλίγο να τα πατήσω, να τους καταστρέψω τη φωλιά, ν' αφαιρέσω τη ζωή σε πολλά απ' αυτά. Είναι ίσως η μόνη εύκολη πράξη αυτή για τον άνθρωπο.

Πόσες ζωές θερίσαμε με τα δρεπάνια του μίσους. Πόσες εστίες κάψαμε με τη φωτιά του αχαλίνωτου πάθους μας. Πόσων μανάδων τα φουστάνια βάψαμε μαύρα με τη σκοτεινιά του μυαλού μας... Κύριε ιλάσθητι τις αμαρτίες ημών.

Ένα κοπάδι περιστέρια προσγειώνονται παραπέρα. Σκαλίζουν σ' ένα λόφο κοπριάς με τις κεχριμπαρένιες μυτίτσες τους.

Γουργουρίζουν αναφουρφουλιασμένα τ' αρσενικά, καμαρώνουν φιλάρεσκα τα θηλυκά, φιλιούνται με τα ράμφη τους, χαϊδεύονται με τα κορμιά τους. Μέσα σε όλα τα πλάσματα της δημιουργίας, ερπετά, τετράποδα, φτερωτά, μέσα σε όλα τα έμψυχα, υπάρχει διάχυτος ο αισθησιασμός, το ερωτικό ρίγος, η διάθεση της συνένωσης, η φλόγα της αναπαραγωγής, η ιερή επιθυμία της διαιώνισης. Η ζωή κραίνει με αμέτρητες γλώσσες και καλεί με μύριους τρόπους. Σπίνει τα νυφοκρέβατά της, στον αέρα, στη βροχή, στο νερό, στο χώμα, στην πέτρα, στην κουφάλα του δέντρου, στα βάθη της σπηλιάς, στο πυκνόφυλλο κλωνάρι, παντού, παντού. Ξεδιπλώνει την παντιέρα του θριάμβου και προχωρεί.

Προχωρεί, έτσι όπως ετούτο το φορτωμένο ζώο που περνάει μπροστά μου με τη βαριά πεταλωμένη περπατησιά του και οδεύει προς τα ορεινά χωριά.

Στα τριχωτά του καπούλια δέχεται τη γερή ξυλιά του συνοδού του και προχωρεί. Είναι η επώδυνη υπενθύμιση του δυνατού που κρατάει στην εξουσία του τη μοίρα του υποταγμένου.

Γυρίζω τη ματιά μου στα περιστέρια. Είναι ένας εξάισιος πίνακας ρεαλιστή ζωγράφου. Ένας πίνακας με εναλλαγές στο ίδιο θέμα, καθώς μετατοπίζονται στην γρασιδωμένη επιφάνεια του ανοιξιότικου τοπίου.

Σε λίγο φτερώνουν ευτυχισμένα κι απομακρύνονται στο άπειρο.

Μέσα στην ασίγαστη τρικυμία της ζωής, φέρνω στο νου μου το περισσότερι του Νώε.

Μέσα στη ματωμένη αγωνία του σύγχρονου καιρού, συλλογιέμαι το περισσότερι της Ειρήνης.

Ένα κοπάδι ανέμελα περιστέρια έσβησε στο μακρινό διάστημα. Ο μεσουρανημένος ήλιος του γαλήνιου χωριού μου τα παρακολουθεί και τα συντροφεύει στη φτερωμένη τους πορεία.

Βελονιάζει στις χρυσές του ακτίνες την ανησυχία της ζωής και γράφει με το αιώνιο φως του στο νοτιομένο χώμα της γης, της προφητείας του το ανάγνωσμα.

Ένα κείμενο δυνατό στη σύλληψη, απλό στην ερμηνεία, εύκολο στην εφαρμογή. Φτάνει να το ενστερνιστεί ο άνθρωπος και να το βάλει σε εφαρμογή η καρδιά του.

ΤΑ ΠΡΟΙΚΙΑ

*Πόση ομορφιά, σαν έβγαζε να λιάσει τα προικιά
τα πιο ακριβά που φύλαγε η μάνα μου στην πάντα.
Ξάνοιγαν σαν πολύχρωμη αγκάλη παστρικά
και μύριζαν βασιλικό και αγριολεβάντα!...*

*Ήταν τα έργα του χεριού μια απέραντη σειρά
από κουβέρτες κεντητές, βελόντζες και φλοκάτες.
Τα νήματα με καρδιάς φύλλα βαμμένα ζωηρά
πολλά με φλούδια της ροδιάς κι ασφόμελων πατάτες.*

*Τα κεντημένα σε καμβά και τα δαντελωτά,
με βελονάκι πλεχτικά και τα ταγάρια χώρια.
Μεσάγια της πινακωτής, τσόχινα για παιδιά
και της αράδας το λευκό λινό για μεσοφόρια.*

*Οι σαραντάπηχες φασκιές πούζωναν τα μωρά,
οι κουρελιές που στρώνονταν καιρό Χειμώνα κάτω.
Το διπλοτριπλογύριστο ζουνάρι του παλληκαρά,
ακόμα και το σάβανο του παγερού θανάτου...*

*Τώρα, γυρίζω νοσταλγός κι ενός καιρού παιδιού
αναπολώ την προκοπή πούδειχνε κάθε σπίτι,
με τη σεμνή κι αρχοντική ύπαρξη τ' αργαλειού
π' οριστικά απ' τη ζωή την τωρινή μας λείπει.*

*Κι ως προχωρεί ο πολιτισμός με βήματα βαριά
και μας κυκλώνει ασφυκτικά σε βρόχια τυραννίας,
αφήνουν των νεώτερων γενιών μας τα προικιά
οσμή συνθετικών υλών και βιομηχανίας.*

Από τη συλλογή «ΟΙ ΡΙΖΕΣ» 1979

ΤΑ ΞΩΚΚΛΗΣΙΑ ΜΑΣ

Όσο κι αν είναι σκληρό, πρέπει να ομολογήσουμε ότι ο σημερινός άνθρωπος έχει ξεκοπεί από το Θεό κι έχει απομακρυνθεί από τη θρησκεία και την εκκλησία. Η εξέλιξη της ζωής τον έφερε οδοιπόρο σ' έναν ατέρμονο δρόμο που τον ξεκινάει με την αυγή της κάθε μέρας και τον περπατάει με έντονη αβεβαιότητα και περισσή θλίψη, χωρίς να ξεχωρίζει χαρά και χωρίς να διακρίνει ελπίδα στη γραμμή της πορείας.

Η σημερινή κοινωνία περιπλέχτηκε σε νέους τρόπους ζωής, τρόπους θολούς, χωρίς ξαστεριά και δροσόλουστο πρωινό και αποβραδιάτικο απαλό ανεμοπέρασμα.

Από το ύψος των επιστημονικών επιτεύξεων ο όγκος της ύλης κατρακύλησε βαρύς σαν ξεκομμένος βράχος από την κορυφή και στο πέρασμά του παρέσυρε, τραυμάτισε κι άφησε πληγιασμένη κι ανάπηρη την καρδιά του κόσμου.

Ο σύγχρονος άνθρωπος για να δείξει «προοδευτικός» ασπάστηκε χωρίς περίσκεψη κάθε ξενοφερμένη θεωρητική και πρακτική αντίληψη που αντιστρατεύονταν στα καθιερωμένα παραδοσιακά και παρουσίαζε ένα πρότυπο ζωής έξω από τα ελληνικά ειωθότα. Έτσι θεσμοί και δεσμοί, κυρίως μεταπολεμικά, κλονίστηκαν και η σύγχρονη ζωή στεφανώθηκε τη μυθική δόξα της πολυθρύλητης Βαβυλωνίας.

Σημάδια αφοσίωσης στη θρησκεία και πίστης στο Θεό μιας περασμένης εποχής, αποτελούν για τον τόπο μας, εκτός από τον μητροπολιτικό ναό «Τα Εισόδια της Θεοτόκου» (21 Νοεμ.) και τα τρία ξωκκλήσια μας, Άγιος Γεώργιος, Άγιος Βλάσιος και Παναγία η Ευαγγελίστρια.

Στην ομώνυμη περιοχή, ανάμεσα Λιαπάτας και Μώλου, φτωχό, ταπεινό και αθόρυβο «εις το βουνό ψηλά εκεί...» στέκει το ξωκκλήσάκι του καβαλλά-

ρη Άη Γιώργη, αγναντεύοντας από την περίοπτη θέση του την πλατωσιά του Μώλου και ευλογώντας με την άσβεστη χάρη του τους όσους πιστούς αλλά και τους πολλούς άπιστους.

Μέσα στη θείκη του μακροθυμία και παντογνωσία περιμένει με στωϊκότητα την επιστροφή του άσωτου και παραπλανημένου λαού, που μη βρίσκοντας πιο πέρα δρόμο να διαβεί, θα ζητήσει σίγουρα και σύντομα στη χάρη του να βρει τη γαλήνη.

Προπολεμικά, κάθε 23 τ' Απρίλη, αν είχε προηγηθεί το Πάσχα, ή τη δεύτερη μεταπασχαλιάτικη μέρα, εφόσον είχε προηγηθεί η μέρα της μνήμης του, σύσσωμος ο Μώλος και τα περίχωρα προσκυνούσαν τη Χάρη του μέσα στη θεία λειτουργία κι ύστερα ξεφάντωναν με ψιτά, κρασιά, όργανα και χορούς μέχρι αργά το βράδυ. Ο χρόνος στην αδυσώπητη πορεία του ερείπωσε το παλιό ξωκκλήσι, αλλά η πίστη κάποιων σύγχρονων Μωλιωτών επί των ημερών μας, με προσωπική εργασία και έξοδα, το ανύψωσε με σύγχρονα υλικά και προδιαγραφές στη θέση του.

Πιο χαμηλά, στην ομώνυμη επίσης περιοχή, πάνω στα ερείπια του παλιού ναού, η ιδιωτική πρωτοβουλία και εδώ έχτισε το νέο ξωκκλήσι του Άη Βλάση, ανάμεσα στις πανύψηλες πουρναριές. Η μνήμη του γιορτάζεται στις 11 Φεβρουαρίου και κόσμος πολύς από το Μώλο τιμούσε τη θεία λειτουργία την ημέρα της μνήμης του.

Το ξωκκλήσι της Ευαγγελίστριας βρίσκεται κοντά στη θάλασσα ανάμεσα Μώλου και Αγίας Τριάδας. Η μνήμη της γιορτάζεται την πρώτη Παρασκευή μετά το Πάσχα στην εορτή της Ζωοδόχου Πηγής. Μετά τη θεία λειτουργία ακολουθούσε ολόημερο πανηγύρι χαράς, γλεντιού και χορού.

ΤΑ ΞΩΚΚΛΗΣΙΑ

*Σκόρπια στις πράσινες πλαγιές, θυμάμαι τα Ξωκκλήσια
άψαλτα κι αλιβάνιστα, χωρίς εσπερινό.*

*Τριγύρω τους λίγα δεντρά, δυό-τρία κυπαρίσσια
πούδειχναν σαν γιγάντιο δείχτες τον ουρανό.*

*Πολλές φορές, από φυγήν ανθρώπινη, κοντά τους
με κουρασμένα βήματα, σερνόμουν κατακεί,*

κι έβλεπα μέσα στ' άτεχνα τα εικονίσματά τους
του κάθε Αγίου την ψυχή, σεμνά να κατοικεί.

Παραπονούμενος, σκυφτός στο θόλο ο Ναζωραίος,
γλυκειά και χαμηλόθωρη στο τέμπλο η Παναγιά.
Άη-Γιώργης στ' άσπρο τ' άλογο καμαρωτός κι ωραίος
να σεργιανίσει έτοιμος στα γύρω, ηες, χωριά.

Τα καντηλάκια τους σβηστά, στις λησμονιάς τις πάχνες,
αλλάργα τους οι άθρησκες διαβαίνουνε γενιές.
Λίγες ψυχές π' απόμειναν πιστές είν' οι αράχνες
που τα προικιά τους πλέκουνε στις σκοτεινές γωνιές.

Κι όμως στις πράσινες πλαγιές, προσμένουνε ακόμα
τα Ξωκκλησιάκια στωϊκά το θάμα το τρανό,
μια μέρα μέσα απ' το σεπτό, το σκοτεινό τους δώμα,
να στέλνουνε τον άνθρωπο ψηλά στον Ουρανό.

Από τη συλλογή «Νοσταλγικοί Αντίλαλοι. 1972

* * *

Ο ΑΗ ΘΑΝΑΣΗΣ

Ο ξενιτεμένος που γυρίζει κατά διαστήματα στο χωριό, είτε για τις γιορτιές των Χριστουγέννων και του Πάσχα, είτε για τις καλοκαιριάτικες διακοπές, αφού ξεκουραστεί, ιδεί και χαρεί τους δικούς του, τους συγγενείς, τους γείτονες, τους φίλους και τους χωριανούς, στην πλατεία, στο σπίτι, στην εκκλησία κι όπου αλλού, είναι αδύνατο ύστερα να μην αναζητήσει την ιερή «επαφή» με τα προσφιλή πρόσωπα που πήραν αναπάντεχα το δρόμο της μακρινής φυγής που δεν έχει, παρά την ακράτητη επιθυμία, καμιά μα καμιά ελπίδα επανόδου και επιστροφής.

Είναι οι αλησμόντοι νεκροί που κοιμούνται κάτω από το βαρύ χώμα του μαντρογυρισμένου χώρου, που προστατεύει μέσα στην αγιοσύνη του ο πολιούχος του τοπικού νεκροταφείου Άγιος Αθανάσιος.

Την επιθυμία αυτή της επικοινωνίας την έχει και ο μόνιμος κάτοικος και την εκπληρώνει με την άμεση θέλησή του, ή και με έμμεση αφορμή, κάθε φορά που συνδράμει με την προσωπική του συμπαράσταση, την οικογένεια που ξεπροβοδίζει ως την ύστατη κατοικία τον προσφιλή της μεταστάντα.

Στον χώρο της απέραντης σιωπής, που τον ισκιώνουν μαύρα κυπαρίσσια και τον πλαισιώνουν λευκοί μαρμάρινοι και ξύλινοι σταυροί, αναπαύονται τ' αγαπημένα πρόσωπα του χωριού. Μακριά από τις φροντίδες της βιοπάλης, από τα σχέδια της δουλειάς, από τους επαγγελματικούς υπολογισμούς, τις πρόσκαιρες φιλοδοξίες, τους απατηλούς στόχους και τ' απραγματοποίητα σχέδια.

Τα κλεισμένα μάτια έπαψαν να ερευνούν ανήσυχια στον πλατύ ορίζοντα της προσδοκίας και της ελπίδας, ένα μακρινό όνειρο. Ένα όνειρο που μένει πάντα αμετακίνητη ουτοπία, οδυνηρή μαιταιότητα και σποδός ατελεύτητη.

Μόλις ο επισκέπτης προσπεράσει τη βαριά σιδερένια πόρτα, βρίσκεται κιάλας στο απέραντο σαλόνι των προσφιλών προσώπων. Εδώ δεν υπάρχει κανένα άγνωστο όνομα. Όλοι οι κεκοιμημένοι είναι γνωστοί μεταξύ ζώντων και νεκρών. Χαμογελούν θαρρείς ευχαριστημένοι μέσα από το καδράκι τους

που σφραγίζεται στη μέση του σταυρού, ή ακουμπάει στη ρίζα και συνοδεύουν με τη ματιά τον επισκέπτη καθώς τους προσπερνά, αναζητώντας τον παρακείμενο τάφο, τον δικό του νεκρό.

Ανθρωποι ηλικιωμένοι, υπέργηροι, μεσήλικες, έφηβοι, νεαρές, μικρά παιδιά, ακόμα και βρέφη, συμπληρώνουν αυτό το απέραντο περιβόλι με τα ονόματα των διαφόρων ηλικιών, και με τις διαφορές των εν ζωή αντιλήψεών τους.

Τώρα στη βαθιά γαλήνη του αιώνιου ύπνου, όλοι κοιμούνται στη σιγουριά της ματαιότητας και όλοι επαναπαύονται στην στερνή ηδονή της σωματικής αποσύνθεσης, που την κατεργάζεται η σκληρή αγκαλιά του σκοτεινού λάκκου.

Οι φιλοδοξίες έγιναν σταγόνες βροχής που ακολούθησαν τη ροή του ποταμού στην κοίτη της αιώνιας λησμονιάς και της ακατάλυτης λήθης. Οι επιθυμίες έγιναν βραδινός καπνός που βγαίνει από τον μαύρο μπουχαρή του χαμηλού σπιτιού, ψηλώνει για λίγο ορατός κι ύστερα εξαφανίζεται και γίνεται ένα με την υγρασία και το απέραντο σκοτάδι της νύχτας. Το χρέμα με τον αμαρτωλό πειρασμό του γίνεται φαρμακερή έριδα στις καρδιές των κληρονόμων, που ο καθένας για τη δική του πλευρά διεκδικεί τη μερίδα του λέοντος απaráλλαχτα όπως τα όρνια που επιτίθενται το ένα κατά του άλλου με σκοπό να κερδίσει ο νικητής το ψοφίμι ολάκερο που ανακαλύφτηκε στη μοιραία θέση του.

Το μεγάλο ρολόϊ, σκαρφαλωμένο στο καμπαναριό της εκκλησίας στη μέση του χωριού, χτυπάει και αποτυπώνει το χρόνο στην ακοή των συγχωριανών. Ο δυνατός του απόηχος σημαδεύει κύκλους προς όλα τα σημεία του ορίζοντα. Παντού κάτι έχει να πει. Όμως εδώ, σε τούτη την έρημη και ήρεμη γωνιά, ο απόηχος του ρολογιού δεν έχει τίποτα να πει. Κανένας εδώ δεν αφουγκράζεται το βηματισμό των ωρών. Κανείς εδώ δεν αισθάνεται την κίνηση του χρόνου και τα χρώματα της ζωής. Η ακινησία του θανάτου σφραγίζει τη βαριά παρουσία της και η απόλυτη λήθη εξυφαίνει το βαρύ και αιώνιο σκοτεινό της πέπλο. Οι νεκροί κοιμούνται στην ισοπεδωμένη γαλήνη των ατέλειωτων ωρών, παραδομένοι όλοι, μικροί και μεγάλοι, γυναίκες και άντρες στην απεραντοσύνη της απόλυτης αιωνιότητας.

Η φροντίδα των ζωντανών ψηλαφίζει τη μνήμη και συντηρεί την ανάμνηση με τη φλογίτσα του τρεμάμενου καντηλιού και την γλυκειά ευωδιά του εξαγνιστικού θυμιάματος.

Η μαυροφορεμένη κόρη φυτεύει τριανταφυλλιές στον φρεσκοσκαμμένο τάφο του λατρευτού πατέρα και η πικραμένη χήρα με τα δυο ορφανά στην

αγκαλιά, ξεριλώνει τα μαύρα μαλλιά της και ξεσκίζει τα νεανικά της μάγουλα που καθημερινά τα χρωματίζει όλο και πιο έντονα η παγερή χλωμάδα του θανάτου, που έπληξε το φτωχικό της.

Η απαρνηγόρητη μάνα του μικρού παιδιού ματώνει τα στήθια της για το χαμό του μονάκριβου, που δραπέτευσε από την τάξη της πρώτης δημοτικού και πήρε τους δρόμους του παράδεισου.

Ο άγνωστος λαϊκός τραγουδιστής επισήμανε εύστοχα τη ματαιότητα της ζωής και συνταίριασε επιγραμματικά τη θεωρία του θανάτου στο παραστατικό του δίστιχο.

*Τούτ' τη γη που την πατούμε
όλοι μέσα θε να μπούμε.*

Είναι η αληθινότερη και απλοϊκότερη θεωρία που μπορεί να την συναισθανθεί κανείς όταν σταθεί μπροστά στους σιωπηλούς τάφους των γνωστών μας νεκρών. Των νεκρών που περπάτησαν κάποτε μαζί μας, συντρόφεψαν τη ζωή μας, μοιράστηκαν τη χαρά μας, συμμερίστηκαν τη λύπη μας, ένοιωσαν τις επιθυμίες μας, έζησαν τα όνειρά μας.

Τώρα οι άνθρωποι αυτοί, οι δικοί μας άνθρωποι, ο παππούς, η γιαγιά, ο πατέρας, η μητέρα, οι συγγενείς, οι φίλοι, ο κόσμος της χτεσινής κοινωνίας του χωριού στέκεται μακριά από τον κύκλο της υλικής ζωής κι αναπαύεται εν ειρήνη μέσα στον μαντρογυρισμένο χώρο, κάτω από την ιερή σκιά του καλοκάγαθου και μεγαλόθυμου Άη Θανάση.

Η φροντίδα των ζωντανών προσπαθεί να περισώσει τη μνήμη των κεκοιμημένων του Θεού δούλων και αδελφών ημών.

Τους μνημονεύει με τα χείλη του παπά στα επιμνημόσυνα τρισάγια, φροντίζει με σχολαστική επιμέλεια τη στερνή κατοικία, μεγεθύνει τη φωτογραφία και την κλείνει σε κορνίζα χρυσή ή και σκαλιστή, τους βρέχει την ανάμνηση με ζεστό δάκρυ, καταπίνει τον πικρό καημό, με την προφορά του ονόματός τους.

Ο νεκρός είναι ο ξεχωριστά αγαπημένος μέσα στα ζωντανά πρόσωπα του οικογενειακού περιγύρου. Υπάρχει ανάμεσα στα πράγματα που άγγιζαν τα χέρια του, ζει μέσα στις καρδιές και στις σκέψεις και μιλάει όλες τις ώρες μαζί τους.

Είναι ο πανταχού παρών, γιατί η ζωή δεν θα μπορέσει να παραδεχτεί ποτέ σε βάρος της, την αφαιρετική δύναμη του θανάτου.

Το βαρύ χέρι της αλύγιστης φθοράς θα μασιγώνει ανελέητα τις ανθρω-

πινες υπάρξεις. Το τροχισμένο δρεπάνι του θανάτου θα θερίζει στο περιβόλι της ζωής. Όμως η αλύγιστη ζωή, αυτή η ακατάλυτη Λερναία Ύδρα, η απόπτη ζωή, αυτός ο ιερός αναγεννόμενος φοίνικας, δεν θα σταματήσει στιγμή να σπρώχνει τη ρίζα όλο και πιο βαθειά στη γη και ν' αδερφώνει τα χοντρά κλωνάρια με τ' ακατάλυτα ζωντανά στοιχεία της αιώνιας φύσης. Έτσι το δρεπάνι του χάρου όσους κι αν θερίζει ανθούς, το δέντρο της ζωής όλο και πιο ψηλά θ' ανεβαίνει.

ΤΑ ΨΥΧΟΣΑΒΒΑΤΑ

*Τα ψυχοσάββατα οι γριές με τις παλιές αρχές
Πλούζουν τα γκρίζα τους μαλλιά κι αλλιάζουν τα σκουτιά τους.
Πονόκαρδες, στοχαστικές φροντίζουν τις ψυχές
τα κόλυβα στολίζοντας, μπροστά στην παραστιά τους.*

*Στ' απόσπερο το μελιχρό, το σήμαντρο ως χτυπά
βουβές και κατανυκτικές στην εκκλησιά βαδίζουν,
προσμένοντας στη λειτουργία, ν' ακούσουν του παπά
τα χείλη, μεσιτεύοντας, νεκρούς να ονοματίζουν.*

*Ο γέροντας ξανέμεινε στην Κόκκινη Μηλιά,
άλληλις ο γιος σκοτώθηκε ψηλά στο Τεπελένι.
Χρόνια θολώνουν οι ματιές, βουβάθηκε η μιλήιά
μαυρότυχη συντρόφισσα, μάνα χαροκαμένη.*

*Αγιάτρευτα Πυπτερά καυμένο σπιτικό
ισόβια φαρμακώθηκαν στον χάροντα το χέρι.
Μες στη σοδειά σου κι οι νεκροί κρατούνε μερτικό
Παδάκι στο καντήλι τους, κόλυβα στο πανέρι...*

*Τα ψυχοσάββατα οι γριές με τις καλές αρχές
μέσα σε μιαν ατμόσφαιρα κινούνται οδοδική τους.
Πονόκαρδες, στοχαστικές φροντίζουν τις ψυχές
με τον παλημό της σιγουριάς, πως θα το βρει η ψυχή τους.*

Από τη συλλογή «ΟΙ ΡΙΖΕΣ» 1979

ΤΑ ΠΑΝΗΓΥΡΙΑ

Η παλιά ζωή της επαρχίας ήταν σκληρή. Ήταν μια καθημερινή πάλη με τα ακαταδάμαστα στοιχεία της φύσης, έτσι καθώς εκείνα ξεδίπλωναν αλύγιστα την ύπαρξή τους μέσα στο πέρασμα του χρόνου έχοντας πάντα μπροστά τους αντιμέτωπο τον καθημερινό άνθρωπο, κυρίως τον ξωτάρη που ήταν υποχρεωμένος να κινείται έξω από στέγη, στ' ανοιχτά του κάμπου, της θάλασσας, ή του βουνού.

Ο δουλευτής της γης (ζευγολάτης, σκαφιάς, κλαδευτής, θεριστής) ο τσοπάνης κι ο ψαράς, ξεπόρτιζαν στο χάραμα της αυγής, με το ξεροκόμματο και την ελιά, για την κοπιαστική δουλειά της ατέλειωτης μέρας, για να γυρίσουν κατάκοποι και τσακισμένοι στο φτωχικό τους και στη φαμίλια τους με τα σκοτάδια της εσπέρας. Μέσα στο εξουθενωτικό καθημερινό δεκαεξάωρο της βιοπάλης ο άνθρωπος εκτός από τον ιδρώτα και το άγχος της δουλειάς, είχε να παλέψει και με τις αντιξοότητες του καιρού. Αυτές ήταν οι ξαφνικές μεταλλαγές της ατμόσφαιρας που σημειώνονται κυρίως την άνοιξη και το φθινόπωρο με καταιγίδες, ακράτιες νεροποντές, χαλάζι, αστροπόβροντα και κεραυνούς που δημιουργούσαν πανικό αλλά και φονικό ανάμεσα σε κοπάδια ζώα και ανθρώπους.

Η βασικότερη έλλειψη του παλιά εργαζόμενου στο ύπαιθρο, ήταν το μεταφορικό μέσο. Για να βρει ο εργάτης τον τόπο της δουλειάς έπρεπε να διανύσει, φορτωμένος τα εργαλεία, το νερό και το ψωμί, δρόμο μέσα από λασπωμένα χωράφια και μονοπάτια δύσβατα, μια, δυο και παραπάνω ώρες, ώσπου να φτάσει στη δουλειά και άλλο τόσο να γυρίσει.

Μπροστά στην κάθε καιρική αλλαγή έστεκε ανίσχυρος κάτω από τον οργισμένο ουρανό, αφού ήταν ακατόρθωτο να προχωρήσει, παρακαλώντας εσώψυχα τη βοήθεια των γειτόνων Αγίων για τη σωτηρία της ζωής του και από τούτο το ξαφνικό συναπάντημα.

Τον χτεσινό άνθρωπο τον χαρακτήριζε πίστη και αφοσίωση στα θεία. Ο χτεσινός άνθρωπος ένοιωθε το Θεό «πανταχού παρών και τα πάντα πληρών». Γι' αυτό και δεν παρέλειπε ποτέ του, είτε μπροστά στον κίνδυνο βρισκόταν, είτε κάτω από τη σιγουριά του σπιτιού του έστεκε, στη σπορά ήταν ή τη συγκομιδή, τη χαρά ή τη λύπη, να ευχαριστήσει ή να επικαλεστεί τα θεία. Έτσι δημιούργησε δεσμούς με την εκκλησία και προπαντός με τα μοναστήρια και τα ξωκκλήσια που βρίσκονται έξω στο υπαίθρο, ανάμεσα και κοντά στους τόπους της δουλειάς, χωρίς βέβαια να περιφρονεί και τις μέσα στα χωριά και πόλεις, εκκλησίες.

Τιμώντας τη μνήμη των γύρω Αγίων, ο άνθρωπος του χτες, έφερνε και κρεμούσε τα τάματά του στη θαυματουργή εικόνα του πολιούχου, άναβε το καντήλι με το λάδι της σοδειάς του, έπαιρνε το ευλογημένο αντίδωρο από το πρόσφορο που ζύμωνε η συντρόφισσά του με το αλεύρι του ψωμιού του, μεσίτευε στο Θεό τη σωτηρία των ψυχών με τα κόλυβα των βρασμένων σπόρων της νέας συγκομιδής του.

Ανακουφισμένος ψυχικά ύστερα από την πνευματική επικοινωνία με το θείο, έβγαινε απολείτουργα στον μεγάλο περίγυρο της εκκλησίας. Ήταν η ώρα της ευχίας και της τέρψης του κουρασμένου και τυραντισμένου κορμιού του. Στον ίσκιο κάποιου δέντρου θα ξάνοιγε την «ετοιμασία» του, θα έτρωγε παρέα με φίλους και συγχωριανούς, θα έπινε τα παραπάνω ποτήρια, θα κούρντιζε το κέφι με το τραγούδι, θα πιάνονταν στην αλυσίδα του χορού, θα το γυρόφερνε πηδηχτά με το σαντούρι, την καραμούζα, το νταούλι και...
«νάχε καεί ο πλάτανος...»

Τα πανηγύρια στον καιρό τους, σ' έναν καιρό πολύ διαφορετικό από τον δικό μας, κράτησαν το θρησκευτικό συναίσθημα του σκλαβωμένου λαού, καλλιέργησαν την φιλοξενία, τόνωσαν τη συνεργασία, ανέπτυξαν τη φιλία, διατήρησαν την επαφή.

Έδωσαν την ευκαιρία στον κάτοικο της υπαίθρου να βρει το γείτονα χωρικό, να λύσει διαφορές, ν' αναπτύξει εμπορικές σχέσεις, να διαπραγματευθεί αγοραπωλησίες, να στεργιώσει προξενιά. Ακόμα μέσα στους χώρους του πανηγυριού διακινήθηκαν μυστικά που αφορούσαν τις θέσεις και τις δυνάμεις του εχθρού, καθώς και διάφορα άλλα σχέδια πολεμικής σημασίας.

Ειδικοί σύνδεσμοι περιδιάβαιναν, είτε σαν οργανοπαίχτες, είτε σαν πανηγυριώτες, έκαναν επαφές και αντάλλαζαν συνθήματα και πληροφορίες με τα κατάλληλα πρόσωπα. Ήταν η εποχή που τη διακίνηση του μηνύματος

δεν την εξουσίαζε το μηχανικό μέσο, αλλά ο ειδικά εξασκημένος σύνδεσμος, ή αγγελιοφόρος.

Έτσι το πανηγύρι, εκτός από την ψυχαγωγία, πρόσφερε θρησκευτική σιγουριά στον άνθρωπο και θετική υπηρεσία στο έθνος, σε μια εποχή όπου πατρίδα και άνθρωπος φοβερά δεινοπαθούσαν μέσα σε ορίζοντες πυκνού ζόφου και αιματηρής πορείας.

Κλείνουμε το κεφάλαιο με την αναφορά των πανηγυριών της γύρω περιοχής μας.

Στις 6 Μαΐου, γιορτή του Αγίου Σεραφείμ, πανηγυρίζει το χωριό Άγιος Σεραφείμ.

Στις 8 Μαΐου, γιορτή Αγιάννη του Θεολόγου, πανηγυρίζουν τα χωριά Κόμνινα και Θερμοπύλια.

Στις 21 Μαΐου, γιορτή Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης, πανηγυρίζει το χωριό Άγιος Κωνσταντίνος.

Δευτέρα Πεντηκοστής, γιορτή Αγίου Πνεύματος, πανηγυρίζουν τα χωριά Καρυά και Αγία Τριάδα.

Στις 13 Ιουνίου γιορτή τοπική της Αγίας Αικατερίνης, γιορτάζει το χωριό Καινούργιο.

Στις 20 Ιουλίου, γιορτή του Προφήτη Ηλία, πανηγυρίζουν τα χωριά Διαπάτα και Αναύρα.

Στις 27 Ιουλίου γιορτή του Αγίου Παντελεήμονος, πανηγυρίζουν τα Καμμένα Βούρλα.

Στις 6 Αυγούστου γιορτή Μεταμόρφωση του Σωτήρος, πανηγυρίζει το ομώνυμο μοναστήρι πάνω από τα Καμμένα Βούρλα.

Στις 15 Αυγούστου γιορτή Κοίμησης της Θεοτόκου, πανηγυρίζουν τα χωριά Μενδενίτσα και Καλλίδρομος.

Στις 29 Αυγούστου γιορτή Αποτομής κεφαλής Ιωάννου Προδρόμου, πανηγυρίζει το χωριό Σκάρφεια.

Στις 8 Σεπτεμβρίου γιορτή Γενέσιον της Θεοτόκου, πανηγυρίζει το χωριό Ρεγγίσι. Την αυτή μέρα μεγάλο θρησκευτικό πανηγύρι γίνεται στο μοναστήρι της Παναγίας Δαμάσιας όπου πολύς κόσμος απ' όλη την περιοχή τιμάει τη μνήμη της και πανηγυρίζει τη μέρα μέσα σε ζεστό κλίμα θρησκευτικής κατάνυξης.

ΟΙ ΜΕΓΑΛΕΣ ΓΙΟΡΤΕΣ

Τα Χριστούγεννα, η Πρωτοχρονιά, τα Φώτα και το Πάσχα, είναι οι μεγάλες και ξεχωριστές γιορτές που ο λαός της υπαίθρου παλιότερα τις περίμενε με ξεχωριστή χαρά και τις υποδέχονταν μέσα από πολλές εθιμοτυπικές διαδικασίες που κρατούσαν το ενδιαφέρον των χωριανών όλων και περισσότερο των νέων και των μικρών παιδιών που πρόσμεναν να χαρούν και να ζήσουν τις ξεχωριστές θρησκευτικές και γιορταστικές ώρες, μέσα σε μια ατμόσφαιρα πλημμυρισμένη από ευφροσύνη, μεγαλοπρέπεια λατρείας, πίστης και ψυχικής ανάτασης.

Περίμεναν και οι μεγάλοι, οι άνθρωποι του μόχθου να χαρούν την ανάπαυλα της δουλειάς και να ζήσουν τη φυγή από την κοπιαστική καθημερινότητα. Περίμεναν να βρεθεί η καρδιά τους σ' έναν γιορταστικό χώρο κεφιού και να ζήσει η ψυχή τους τον γλυκασμό της ζεστής και ξέγνοιαστης ατμόσφαιρας του γιορταστικού περιβάλλοντος, είτε μέσα στο σπίτι, είτε έξω στην πλατεία, στο χοροστάσι, στο πανηγύρι του μοναστηριού, ή και όπου αλλού μπορούσε να βρεθεί τούτη η ακριβή και σε αραιά διαστήματα παρουσιάζομενη περίπτωση, τότε.

Στολισμένοι το γιορτινό ρούχο και την καθαρή καρδιά, πλησίαζαν τη γιορτή, κουβαλώντας την αγνή διάθεση, συμπληρώνοντας τον κύκλο της παρέας χωρίς ταπεινή υστεροβουλία και φτηνό υπολογισμό. Εκεί η αγνή συμμετοχή πρόσθετε την πρόσχαρη διάθεση, τις τραγουδιστικές ικανότητες, τα χορευτικά τσαλίμια, τη χάρη της λαϊκής ανεκδοτολογίας και ευφυΐας, τη στομαχική αντοχή της κατανάλωσης του βαρελίσσιου κρασιού της τοπικής παραγωγής. Το πνεύμα του πονηρού έστεκε μακριά, ενώ τα αισθήματα της φιλίας, της εντοπιότητας και της συγγένειας κοντινής ή μακρινής συσφίγγονταν και συμπυκνώνονταν σχηματίζοντας ένα αρραγές σύνολο ευτυχισμέ-

νων ανθρώπων αλληλοϋποστήριξης αλλά και αγώνα αν η ανάγκη κάποιου ατόμου, μιας οικογένειας ή μιας γειτονιάς το ζητούσε.

Κι ήταν σύνθητες το φαινόμενο όταν οι νεροποντές με τις κατεβασιές περικύκλωναν στην υγρή ορμή τους κάποιο σπίτι, σύσσωμο το χωριό έτρεχε με τα φτυάρια και τα τσαπιά να εμποδίσουν το κακό και να αποτρέψουν τον κίνδυνο δημιουργώντας ροές φυγής, του υγρού στοιχείου. Το ίδιο συνέβαινε και με τις πυρκαγιές των σπιτιών και των κτημάτων.

Κι όταν τύχαινε μια λοιμική νόσος να ξεκληρίσει κάποιο κοπάδι, ν' αφανίσει ένα σταύλο, η κοινή συναδέλφωση και αγάπη, με τοπικό έρανο συμπλήρωνε τη ζημιά κι έτσι με τον τρόπο της κοινής προσφοράς ανακούφιζε τον παθόντα.

Η εποχή του παλιού καιρού ήταν εποχή των ελάχιστων θεωριών και των πολλών ανθρωπιστικών χειρονομιών και καλών πράξεων. Ήταν η εποχή που το αγαθό έργο δεν επέτρεπε στη θεωρία να βγει μπροστά και να εμποδίσουν την αυθόρμητη προσφορά, κάνοντας υποδείξεις μέσα από άψυχους κανόνες κάποιου ψεύτικου και προσποιητού Σαβουάρ βιβρ.

Τότε ο χωριάτης δεν γνώριζε γραφή και ανάγνωση, κουβαλούσε όμως στο αίμα του ανάμεσα από γενιές την παραδοσιακή φιλανθρωπία και φιλοξενία και εφαρμόζε με ιερή ακρίβεια τους άγραφους κανόνες της. Γνώριζε πολύ καλά να κόβει τη φέτα από το καρβέλι του, να ανοίγει το τουλούμι με το τυρί και το δοχείο με τον πασπαλά και να σου προσφέρει μερτικό από το φτωχικό έχει του. Κι αν σε συναντούσε περαστικό και ξένο στα στενοσόκακα του χωριού του, σε πλησίαζε εγκάρδια και σ' οδηγούσε στο κονάκι του, για να σου προσφέρει νερό και στέγη, κοντά στη φαμελιά του μέσα στο ίδιο δωμάτιο, σα να 'σουν ο αδελφός του κι ο πατέρας του, για να μη σε βρει η μαύρη νύχτα στους δρόμους του όποιου καιρού και σε καταπιεί το σκοτάδι.

ΤΑ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ

Μέσα στο βαριά χιονισμένο τοπίο, τη συννεφιασμένη ατμόσφαιρα και το ψυχρό τσουχτερό ξεροβόρι, κάθε χρόνο στις εικοσιπέντε Δεκέμβρη ξεπροβάλλει στον ουρανό το λαμπερό αστέρι και φωτίζει το δρόμο των Μάγων προς το σπήλαιο της Βηθλεέμ, όπου ο Χριστός, ο Σωτήρας του κόσμου γεννιέται στην ταπεινή φάτινη σαν κοινός θνητός.

Το δρόμο αυτό, η παιδική μας φαντασία προσπαθούσε να βρει ακολουθώντας τ' αχνάρια των προγονικών παραδόσεων μαζί και τις συνήθειες των λατρευτικών εκδηλώσεων ενός καιρού που χάθηκε οριστικά και συντρίφτηκε κάτω από τον ψυχρό οδοστρωτήρα της καταλυτικής προόδου μαζί με τόσα άλλα ηθικά στοιχεία του κοινωνικού κώδικα.

*Καλήν ημέρα άρχοντες, κι αν είναι ορισμός σας
Χριστού τη θεία γέννηση να πω στ' αρχοντικό σας...*

Μέσα στο πρωινό θάμπος της χειμωνιάτικης αυγής, παραμονής Χριστουγέννων, οι φωνές των μικρών τραγουδιστάδων αντιχούσαν στη γειτονιά και γλύκαιναν με τις απαλές νότες τους το ψύχος του καταχείμωνου. Η ζωή ξυπνούσε χαρούμενη και η καρδιά γέμιζε με τα νάματα της θείας πίστευς που κατέβαινε από τον ουρανό και διαπότιζε την απέραντη γη, την οικουμένη ολάκαιρη. Οι νοικοκυρές άνοιγαν την πόρτα τους χαρούμενες και πρόσφεραν στους μικρούς καλαντάρηδες τις «δεκαρίτσες», τις «εικοσάρες» και τα «πεννηταράκια» αμοιβή και φίλημα στον τραγουδιστή που έκανε τον κόπο να φτάσει ως το σπιτικό της και να επισημάνει το μεγάλο γεγονός.

Και την επόμενη, ανήμερα των Χριστουγέννων, όρθρου βαθέως, η καμπάνα της εκκλησίας με τη μελωδική χάλκινη φωνή της τρυπούσε τη σιγαλιά και καλούσε τους πιστούς να προσέλθουν στο λαμπροφωτισμένο χώρο του ναού, όπου ο παπάς γλυκόφωνα μπροστά στο κατάμεστο εκκλησίασμα, πιστοποιούσε το παγκόσμιο γεγονός με τους ανεπανάληπτους στίχους του ποιητή Ρωμανού του Μελωδού:

*Η Παρθένος σήμερον τον υπερούσιον τίκει
και η γη σπήλαιον των απροσίτω προσάγει...*

Τότε ο Χριστός δεν γεννιόταν στη μακρινή Βηθλεέμ, τότε ο Χριστός γεννιόταν κάθε χρόνο αυτή τη μέρα στην ψυχή του ταπεινού ανθρώπου, τότε ο Χριστός γεννιόταν πλάι στο τζάκι κάθε σπιτιού. Τότε ο Χριστός περπατούσε ανάμεσα στους χωριανούς και ενέπνεε το σεβασμό και την αγάπη σε όλους.

Στην αγκαλιά της οικογενειακής θαλπωρής, κοντά στο πανηγύρι της ψυχής και ο γλυκασμός της γεύσης κι ο ανασασμός της όσφρησης. Το κορινό, η τυρόπιτα, το κρασί, τα γλυκίσματα ερέθιζαν τη ματιά και προκαλούσαν την όρεξη για παραπάνω φαΐ και πιάμα. Και το πιο φτωχικό σπίτι θα

εστερείτο όλο το χρόνο, μα το Πάσχα θα έψηνε αρνί και τα Χριστούγεννα θα χαιρόταν χοιρινά σουβλισμένα κομμάτια ροδισμένα στα κάρβουνα. Τα μυρωδικά εφτάζυμα ψωμιά και τα ζαχαροζυμωμένα τσουρέκια συμπλήρωναν τη γαστριμαργική ποικιλία του Χριστουγεννιάτικου δείπνου...

Σήμερα, χίλια εννεακόσια ογδόντα έξι χρόνια μετά τη γέννηση του Χριστού, οι μεγάλοι μάγοι του ιδανικού μας κόσμου διεκδικούν τον μαύρο ορυκτό χρυσό στα σπύλαια του πετρελαίου, για χάρη του ακόρεστου Μαμωνά και του αχαλίνωτου κέρδους.

Η ανεπανόρθωτα μολυσμένη γη από τα χημικά απόβλητα της προχωρημένης επιστήμης, δένει το άμυλο και το μέλι των βασικών της καρπών με τα θανατηφόρα μπεκερέλ που απειλούν με αφανισμό τη ζωή.

Επιμένοντας οι πρακτικοί ημεροδείκτες σημαδεύουν ακόμα την εικοστή πέμπτη Δεκεμβρίου σαν ημέρα γέννησης του Θεανθρώπου κι όταν το επουράνιο φωτεινό αστέρι χάνεται στα πυκνά νέφη της αιθαλομίχλης, κι όταν ο πολυπρόσωπος κι ανελέητος θάνατος εμποδίζει τη γέννηση και της πιο μικρής φωτεινής ελπίδας.

Με τον πρώτο εμπνευσμένο ιερούργο που θα ξεπροβάλει Χριστουγεννιάτικα στην Ωραία Πύλη και αντίς των καθιερωμένων, βροντοφωνάξει αποφασιστικά το:

Σώσον Κύριε τον λαόν σου...

οι ανήσυχες συνειδήσεις θα σπεύσουν να συνενώσουν την αγωνία τους και την αφοσίωσή τους στη σωτηρία του ανθρώπου...

Όμως μέχρι να γίνει αυτό, καλά Χριστούγεννα και καλή όρεξη στο τραπέζι του σύγχρονου καταναλωτικού ευδαιμονισμού.

Η ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑ

Μεγάλη, ξεχωριστή και χρονιάρια μέρα, η μέρα της Πρωτοχρονιάς σημαδεύονταν και αυτή από τα κάλαντα των μικρών τροβαδούρων με το πρωινό ξύπνημα της παραμονής, από τις προετοιμασίες σε γλυκίσματα και φαγητά των γυναικών και από τη γενική γιορταστική ατμόσφαιρα τη γεμάτη αδημονία και προσμονή για την άφιξη ενός γεροδεμένου ασπρο-

μάλλη Άγιου, που ξεκινούσε από τη μακρινή πατρίδα του έγκαιρα πάντα κι έφτανε στον τόπο μας φορτωμένος με το σάκο των δώρων, στην ώρα του πάντοτε.

Ούτε το πυκνό χιόνι, ούτε η δυνατή βροχή, το τσουχτερό κρύο και η σκοτεινιά της νύχτας μπόρεσαν ν' αποκόψουν την πορεία του αιώνες τώρα. Αυτό το καλοκάγαθο γεροντάκι με την κόκκινη zaketa και τις μαύρες μπότες, γνωρίζει τους μυστικούς τρόπους και κατέχει τις δυνατότητες εκείνες που χρειάζονται για να δαμάζει τα στοιχεία του καιρού και να συνεχίζει με σιγουριά την πορεία του...

«Άγιος Βασίλης έρχεται από την Καισαρεία».

Και η παιδική φαντασία μέσα από τον φτωχικό περίγυρο του χωριού, αφηνόταν ελεύθερη με τα υλικά ενός ονείρου που δεν άγγιζε τις πραγματικές διαστάσεις του υπαρκτού να διασχίζει τη μυθική αυτή χώρα κάπου μεταξύ παραδείσου και γης, από την οποία ξεκινούσε και παρατούσε προσωρινά ο ευτυχισμένος Άη Βασίλης, κάνοντάς μας την τιμή να βρίσκεται ανάμεσά μας για κάμποσες μέρες.

Όλες οι γιορτιαστικές χαρές του ημερολογιακού κύκλου ήταν καλοπρόσδεχτες στην ψυχή μας και στο χωριό μας ολόκληρο. Όλοι οι άγιοι είχαν μερτικό στην πίστη μας και τον θαυμασμό μας. Εκείνοι οι καβαλλάρηδες, ο Άη Γιώργης κι ο Άη Δημήτρης με τα κοντάρια να χτυπούν τα θεριά της απιστίας, αλήθεια, πόση λεβεντιά στο κορμί τους και πόση παλληκαριά στην ψυχή τους που την καθρέφτιζε το φωτεινό και ατρόμητο πρόσωπό τους!

Όμως ετούτος ο γεροδεμένος γέρος, ο ξεχωριστός ανάμεσα στη Βυζαντινή αγιογραφία των ισχνών και αποστεωμένων στωϊκών μορφών, ο πεζοπόρος των Ηπείρων μέσα στο καταχείμωνο, τί αντοχή ψυχική και τί σωματική δύναμη θα πρέπει να διαθέτει. Και ακόμα πόση διανοητική ρώμη, για να κρατάει στο τεφτέρι του νού του όλες τις παιδικές υπάρξεις και να τους φέρνει στην ώρα το καθιερωμένο πρωτοχρονιάτικο δώρο. Πρέπει να περιδιαβεί μεσάνυχτα όλα τα σπίτια των παιδιών και να κάμει τις προσφορές του.

Οι γιαγιάδες μας τον ήθελαν να μπαίνει από τις καμινάδες των σπιτιών την ώρα του ύπνου μας και να μας κάνει τις διανομές του. Φτωχή εποχή τότε, μας άφηνε στο μαξιλάρι μας από κάτω δύο τρία καρύδια, λίγα κάστανα, από κανένα ζευγάρι καλτσάκια, κάποτε ένα μπλουζάκι και πολύ σπάνια κάποιο ζευγάρι παπούτσια, ξάφνιασμα απροσδόκητο από την αναπάντεχη τύχη.

Δύσκολες οι εποχές των παιδικών μας χρόνων, μίζερες και οι Αγιοβασιλιάτικες παροχές των προσδοκιών μας. Σήμερα ο Άν Βασίλης κυκλοφορεί εκουχρονισμένος. Διαφημίζει από την τηλεόραση απορρυπαντικά, τρόφιμα, ποτά, έπιπλα, ψυγεία, αυτοκίνητα, υποδήματα πολυτελείας και κουστούμια γιούνισεξ.

Με σάρκα και οστά περπατάει στους δρόμους. Φωτογραφίζεται με τα παιδιά και καλαμπουρίζει με τους διαβάτες. Είναι ίσως ο μόνος άγιος που πάτησε την άσφαλο. Όμως η δική μας φαντασία παραμένει στο δικό της Άν Βασίλη, τον φτωχό, τον ταπεινό, τον αθώο.

Τον Άν Βασίλη που περνούσε μεσάνυχτα από το σπίτι μας, από την κάρμαρά μας, ακουμπούσε το χέρι του στο μαξιλάρι μας, χάιδευε τα μαλλιά μας, μας ευλογούσε και προχωρούσε στην παραπέρα γειτονιά με τα χαμηλά σπίτια και τα μικρά παιδάκια που τον πρόσμεναν.

Και σαν ξυπνούσαμε το πρωί το πέρασμά του μύρισε ξεγνοιασιά, σιγουριά, λιβάνι και ήλιο.

Σήμερα όσο πλούσια κι αν είναι η προσφορά του Άν Βασίλη μυρίζει πυρηνικό εξοπλισμό κίνδυνο και φορτισμένη πολεμική υπεροψία.

ΤΑ ΦΩΤΑ

Το μεγάλο γιορταστικό διπλοβδόμαδο των Χριστουγέννων και της Πρωτοχρονιάς, έρχεται να το επισφραγίσει με τη δική του μεγαλοπρεπή επισημότητα η γιορτή των Θεοφανείων, ή των Φώτων όπως συνηθίζεται και σήμερα να λέγεται τούτη η γιορτή της Χριστιανοσύνης.

«Σήμερα είν' τα Φώτα κι ο φωτισμός...»

Βεβαιώνει κι εδώ η τραγουδιστική πολυφωνία των μικρών καλαντάρηδων που αναστατώνουν το χωριό με τα χαρούμενα περάσματά τους από τα σοκάκια και τις πόρτες των σπιτιών.

Θεοφάνεια σημαίνει φανέρωση Θεού, παρουσίαση ουράνιας χάρης, κατάπεμπη φωτός από τον ουρανό στη γη για χάρη του ανθρώπου και της σωτηρίας της ψυχής του. Θεοφάνεια σημαίνει ψυχικός καθαρμός και καθάγιασμός της γης στον στέρεο αλλά και στον υγρό της χώρο. Θεοφάνεια σημαίνει επέμβαση, δήλωση και παραδοχή δημιουργού Θεού «ούτος εστίν ο υιός

μου ο αγαπτός εν ώ ευδόκησα...» προς τον κατ' εικόνα του και ομοίωση άνθρωπο, και υπόδειξη στον ίδιο τον άνθρωπο ν' ακολουθήσει τον δρόμο που ο αναμάρτητος Χριστός με την υποδειγματική συμπεριφορά και τη φωτεινή του διδασκαλία, οριοθετεί με το επίγειο πέρασμά του.

Η Εκκλησία με τη βύθιση του σταυρού στη θάλασσα, στις λίμνες, στα ποτάμια, ή στο ιερό δοχείο, μετέφερε και διασκορπούσε τη χάρη του Αγίου Πνεύματος στα κύματα της θάλασσας και στα περάσματα των ποταμών, ευλογώντας και ημερεύοντας το υγρό κι ασίγαστο στοιχείο, που η αναταραχή των σπλάχνων του πολλούς κινδύνους επιφύλασσε συχνά στον άνθρωπο.

Ακόμα το αγιασμένο νερό μεταφέρονταν από τον παπά ή και τον ίδιο τον αγρότη στο χωράφι και μ' αυτό ραντίζονταν η σπαρμουδιά, λαβαίνοντας έτσι την ευλογία της εκκλησίας για μια καλή και αποδοτική καρποφορία.

Η στάνη με τα πρόβατα, ο σταύλος με τα ζώα, το σπίτι, η αυλή, η αποθήκη, ο κήπος, το κοτέτσι, όλοι οι χώροι έπαιρναν το ράντισμα του αγιασμού, εξασφαλίζοντας μ' αυτό τη θεία χάρη ως την άλλη χρονιά που θα επαναλαμβάνονταν με τον ίδιο τρόπο από το καινούργιο αγίασμα της μεγάλης μέρας.

Σαν καθαρτικό κατά της αμαρτίας και του ψυχικού ρύπου χρησιμοποιούσε ο άνθρωπος τον αγιασμό και τον έπινε το πρωί τελείως νηστικός νάχει άμεση την επαφή και απόλυτη την επενέργεια. Ακόμα και ιαματικές ικανότητες έβρισκε στον αγιασμό, γι' αυτό και τον φύλαγε στο εικονοστάσι σε μπουκαλάκι και ράντιζε εκείνους που παρουσίαζαν ξαφνική αδιαθεσία, ή συμπτώματα βασκανίας.

Η αγαθότητα του ταπεινού προγόνου και η στενή αφοσίωση στα μυστήρια της χριστιανικής του πίστης, τον κρατούσαν σε άμεση επικοινωνία με το θείο, απ' όπου πάντα ζητούσε και συχνά λάβαινε. Κάποτε δε τόσο έντονα και έγκαιρα που μόνο σε φανέρωση θαύματος μπορούσε να το αποδώσει.

ΤΟ ΠΑΣΧΑ

Πολύ καιρό νωρίτερα, ο παιδόκοσμος κυρίως του χωριού μετρούσε και υπολόγιζε τις μέρες που τον χώριζαν από το Πάσχα. Καρτερούσε με αδημονία το Σάββατο του Λαζάρου και την Κυριακή των Βαΐων όπου ο Χριστός έμπαινε θριαμβευτικά στα Ιεροσόλυμα επί πώλου όνου καθήμενος.

Η Κυριακή των Βαΐων γιορτάζονταν μεγалоπρεπα στην εκκλησία όπου οι χωριανοί όλων των ηλικιών και τάξεων την κατέκλυζαν ασφυκτικά, παρακολουθώντας κατανυκτικά τη θεία λειτουργία μέχρι το τέλος, παίρνοντας από το χέρι του παπά διαβασμένα και ευλογημένα βαγιοκλώναρα.

Τούτα τα βάγια τα έκοβαν στις δασωμένες πλαγιές οι νιοπαντροί της χρονιάς και τα έφερναν προσφορά στην εκκλησία του χωριού.

Από την επόμενη, η Μεγαλοβδομάδα ξεκινούσε θριαμβευτικά με τις προετοιμασίες των σπιτιών, το πλύσιμο, το συγύρισμα, το ασβέσωμα των δωματίων και των εξωτερικών τοίχων, το βάψιμο των αυγών τη Μεγάλη Πέμπτη, το ζύωμα και ψήσιμο των τσουρεκιών και γλυκισμάτων που συμπλήρωναν το γιορταστικό τραπέζι της Ανάστασης του Χριστού και ολόκληρο το τριήμερο της πανηγυρικής Λαμπριάτικης κατανάλωσης.

Μεγαλοπρεπή κι επιβλητική η πορεία του Μεγαλοβδόμαδου συμβάδιζε και συμπορευόταν με τη μαρτυρική πορεία του Ιησού και ακολουθούσε το θείο δράμα στις καθημερινές του διαστάσεις. Διδασκαλία του Χριστού στο όρος των Ελαιών, Μυστικός Δείπνος και προδοσία, σύλληψη και προσαγωγή ενώπιον του συνεδρίου, καταδικαστική απόφαση και σταύρωση στο Γολγοθά, ενταφιασμός και επιτάφιος θρήνος. Σε όλα πιστή παρακολούθηση με ψυχική συντριβή και καρτερία μέχρι τη λυτρωτική Ανάσταση το μεσονύκτιο του Μεγάλου Σαββάτου, όπου μέσα σ' ένα εκκωφαντικό χαλασμό από αυτοσχέδια βαρελότα, τρίγωνα και κανονάκια, το προαύλιο της εκκλησίας μεταβάλλονταν θαρρείς σε πεδίο άγριας μάχης, δίνοντας το σύνθημα ο παπάς με το Χριστός Ανέστη.

Κι ύστερα η Λαμπρή, η χαρμόσυνη γιορτή με τα σουβλισμένα αρνιά στη μεγάλη φωτιά της γειτονιάς τη φτιαγμένη με κληματοβέργες, όπου πέντε έξη ή και περισσότερες οικογένειες αδελφωμένες και συνενωμένες συνεορτάζουν και συνδιασκεδάζουν από πολύ πρωί ως αργά το μεσημέρι, με πίτες, κοκορέτσια, κόκκινα αυγά και γλυκό σπιτικό κρασί, γυροφέροντας τον οβελία στη φωτιά και πυροβολώντας με δίκανα και βαρελότα τη μέρα της χαράς και το ανεξάντλητο κέφι.

Ημέρα αγάπης, αγαλλίασης και διασκέδασης η μέρα της Λαμπρής, δεν τελείωνε το μεσημέρι με το ψήσιμο των αρνιών που έφερνε και τη διάλυση της πρώτης γιορταστικής φάσης. Το απόγευμα του Πάσχα χτυπούσε η καμπάνα του χωριού κι ύστερα από σύντομη λειτουργία, όλοι οι κάτοικοι και προπαντός τα νιάτα, οι ανύπαντρες νέες και νέοι πιάνονταν στο χορό στην αυλή της εκκλησίας, το λεγόμενο χοροστάσι και με τη συνοδεία λαϊκής

ορχήστρας γυρόφερναν στους ρυθμούς του συρτού, καλαματιανού και τσάμικου, δείχνοντας καθώς έμπαινε με τη σειρά του ο κάθε χορευτής μπροστά, τις ικανότητες του είδους.

Εκεί οι προξενήτρες και οι προξενιτάδες λάβαιναν την ευκαιρία να ιδούν πρόσωπα και να σχεδιάσουν προξενιά που δεν αργούσαν να καλλιεργηθούν και στη συνέχεια να ευδοκιμήσουν.

Οι Λαμπριάτικες εκδηλώσεις κρατούσαν τρεις μέρες και το «Χριστός Ανέστη» και η ανταπάντηση «Αληθώς ανέστη» στη θέση της «καλημέρας» διαρκούσε σαράντα μέρες, δηλαδή μέχρι της Αναλήψεως του Κυρίου.

Σήμερα, στην εποχή των ποικίλων θεωριών, η ζωή υπερτράφηκε από θεωρίες, αλλά ο παλμός της καρδιάς ατονεί και κρύνει φοβερά από τη μεγάλη ελλειψη της ζεστής χειρονομίας.

* * *

ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΟΞΑΣΙΕΣ

Από τότε που ο άνθρωπος αναγκάστηκε για την επιβίωσή του να συμπυκνωθεί σε ομάδες και να συναποτελέσει κοινωνικά σύνολα, από τότε προέκυψε και η ανάγκη της ύπαρξης μιας μεθόδου που θα καθόριζε την ομαλή πορεία και θα ρύθμιζε την ατομική συμπεριφορά, βασισμένη πάνω σ' ένα συλλογικό δίκαιο.

Παρότι αγράμματος κι αμόρφωτος ο μακρινός πρόγονος, οδηγήθηκε ωστόσο από την «ανθρώπινη φύση» και δημιούργησε μέσα από το πέρασμα του χρόνου, έναν εξελισσόμενο κοινωνικό κώδικα βασισμένο σε μια σειρά ζυγισμένων και κατασταλαγμένων αντιλήψεων.

Αυτές λογαριασμένες και ξεκαθαρισμένες στην πολύχρονη εφαρμογή, απόκτησαν την οριστική τους μορφή και λειτούργησαν σαν ιερή κληρονομική παρακαταθήκη, στηρίζοντας την κοινωνική ισορροπία και αποδίδοντας με ίσους όρους το δίκαιο.

Έτσι δημιουργήθηκε η σειρά των ηθών και εθίμων σύμφωνα με το «κλίμα» της περιοχής και του τόπου, γιαυτό και μέχρι σήμερα ακούγεται η λαϊκή ρήση: «κάθε τόπος και zakóni, κάθε μαχαλάς και τάξη».

Μεγαλόπρεπη και επιβλητική η παράδοση, ξεκινάει από τα βάθη του χρόνου και φτάνει ως τις μέρες μας, κουβαλώντας μαζί της τη λαϊκή παρατήρηση απλωμένη με σοφία σε όλο το φάσμα της ζωής. Μελετάει τις καιρικές συνθήκες και θεσμοθετεί με σιγουριά εργασιακούς κανόνες όπως:

«Γενάρη μήνα κλάδευε, φεγγάρι μη ξετάζεις» ή
«Οχτώβρης και δεν έσπειρες; Οχτώ σωρούς δεν έκαμες»

Δημιουργεί ακόμα έναν απέραντο θησαυρό παροιμιών που μ' αυτές παροτρύνει τον άνθρωπο προς το γενικό όφελος:

Λέει π.χ. «Ο ψεύτης και ο κλέφτης λίγο χρόνο χαίρονται», και συμβου-

λεύει θετικά αυτόν που τυχόν ταλαντεύεται προς την μεριά της κλοπής και τον συγκρατεί θυμίζοντάς του, πως αν κάνει κάτι τέτοιο θ' αποκαλυφθεί σε λίγο διάστημα και θα παραδοθεί στον δημόσιο χλευασμό.

Στην εξέλιξή του προσπαθεί να εισδύσει στα μυστικά της φύσης και στη συνέχεια να της πάρει τα κλειδιά εισχωρώντας έτσι στις απόκρυφες βουλές και αποφάσεις της. Στις αποφάσεις εκείνες που τον στοχεύουν και τον χτυπούν κατάστηθα, είτε με τη μορφή μιας επιδημίας παρουσιάζονται, είτε με την οργή μιας νεροποντής ή μιας κακοκαιρίας έρχονται.

Επιδιώκει με την οίωνοσκοπία να γνωρίσει τα μέλλοντα, με τις θυσίες να εξευμενίσει την οργή των θεών, με τη μαγεία και μαγγανεία να πετύχει απόκρυφους σκοπούς, επαναφέροντας επίορκους και χτυπώντας απαρνητές κυρίως του έρωτα.

Παραδέχεται τις παντοδύναμες μοίρες (Λάχεση, Άτροπο και Κλωθώ) και πιστεύει ακράδαντα πως από τη στιγμή της γέννησης, ως την ώρα του θανάτου, αυτές εξουσιάζουν τον άνθρωπο και αυτές καθορίζουν την επίγεια πορεία. Ρυθμίζουν ανάλογα με τις άγνωστες επιθυμίες τους, του καθενός τη ζωή, προσδιορίζουν την ευτυχία, σημαδεύουν τη δόξα, κανονίζουν τη χαρά και τη λύπη.

Η πίστη του ανθρώπου στη μοίρα ήταν τόσο δυνατή, που τον έκανε να πιστεύει πως «το πεπρωμένο φυγείν αδύνατο».

Περπατώντας η λαϊκή φαντασία ανάμεσα στην καλλίμορφη φύση με την άγρια βλάστηση και πλησιάζοντας τα καθαρά ποτάμια, τις γαλανές ακρογιαλιές, τα παρθένα δάση και τα ψηλά βουνά μέσα στη γοητεία της άνοιξης και κάτω από το φέγγος του ήλιου και το ασήμωμα του φεγγαριού, της ήταν αδύνατο να πιστέψει πως αυτή η πολυποίκλη μαγεία του επίγειου χώρου είναι δυνατό να μένει ακατοίκητη. Δεν είναι δυνατό σ' αυτό το χώρο να μην κατοικούν υπάρξεις και μάλιστα ανώτερες και ιδανικότερες, σε σχέση με αυτή του ανθρώπου.

Έτσι οι Νεραίδες, οι Νηρηίδες, οι Ναϊάδες, οι Αμαδρυάδες ξεπρόβαλαν με τη μορφή της ωραίας γυναίκας, ανάμεσα στα δέντρα, κοντά στα ποτάμια και στ' ακρογιαλίες να λούζουν τα μακριά ξανθά μαλλιά τους και τα μεταξωτά τους φορέματα. Να τις «θωρούν» οι θνητοί και να τις ερωτεύονται και συχνά να ερωτεύονται και εκείνες κάποιο από τα ωραία παλγκάρια του χωριού.

Έχοντας όμως μέσα της η λαϊκή ψυχή την αρετή συνυφασμένη με την κακία και το καλό πνεύμα συγκρουόμενο με το κακό, δεν ήταν δυνατό δημιουργώντας «κόσμο» να μην τον πλάσει κατ' εικόνα και ομοιώσή της.

Ανάμεσα λοιπόν στους Θεούς των βουνών και των θαλασσών έβαλε τα στοιχειά, τους δράκους, τα φαντάσματα, τα ξωτικά, τους δαίμονες, τα τελώνια, τους καλικατζάρους, τους βρυκόλακες κ.ά., όλα πονηρά και κακόβουλα πνεύματα, που επεξεργάζονταν την δυστυχία και την κακοδαιμονία του ανθρώπου.

Ακολούθησε αργότερα η δεισιδαιμονία, ο φόβος δηλαδή των δαιμόνων και γέμισε τη ζωή με αγωνία και δέος, τυραννώντας τον ίδιο τον δημιουργό, εμποδίζοντάς τον να βγει νύχτα στο βουνό, στο λαγκάδι, στο ρέμα, για να μην πέσει θύμα των κακών διαθέσεων των δράκων και των φαντασμάτων.

Οι αφνίδιοι θάνατοι που σημειώνονταν στα χωράφια από καρδιακές προσβολές, οι ημικρανίες, οι ημιπληγίες που έρχονταν στην ώρα του μόχθου, η αμάθεια του παλιού καιρού, όλα αυτά τα απέδιδε σε χτύπημα πονηρού και ακάθαρτου δαίμονα.

Το πλήθος των απαιτηλών δοξασιών, γεννημένο από την άγνοια και την αμάθεια, περιέπλεξε και αυτό στα δίχτυα του τη λαϊκή ψυχή και την έκαμε να ζητάει, πότε στα όνειρα, πότε στα ουρλιάσματα των ζώων, πότε στα λαλήματα του πετεινού και πότε στα αλυχτήματα του σκύλου, τη μοίρα και το πεπρωμένο του ατόμου και της οικογένειας.

Η δοξασία έκαμε τον άνθρωπο να πιστεύει πως η κουκουβάγια ξέρει τί θα συμβεί σ' ένα σπίτι, γιατί και λαλεί ανάλογα στα κεραμύδια της στέγης του τη νύχτα. Το ίδιο και η κότα, γνωρίζει την άφιξη του μουσαφίρη γιατί και τινάζεται στην αυλή.

Όταν ο καφές χύνεται, έρχονται λεφτά, όταν η φωτιά του τσιγάρου πάει μονόπλευρα, έχει δρόμο αυτός που το καπνίζει, όταν το κρασί χυθεί από το ποτήρι, φέρνει γούρι. Το μάτι που σπαράζει κάποιον θα δει, κι ο λόξυγκας είναι σημάδι πως κάποιος σε θυμάται.

Εάν σε τρώει το χέρι τ' αριστερό, λεφτά θα πάρεις, εάν το δεξί, θα δώσεις, εάν σε τρώει η πλάτη σου, ξύλο θα φας. Εάν μια τρίχα της κεφαλής σου πέφτει ανάμεσα από τα μάτια σου πάνω στη μύτη, γράμμα θα λάβεις. Όταν μπουσουλάει το μωρό, μουσαφίρης θα παρουσιαστεί, και:

«Τετάρτη και Παρασκευή τα νύχια σου μην κόψεις και
Κυριακή μη λούζεσαι αν θέλεις να προκόψεις».

Οι δοξασίες και οι προλήψεις έκαναν τον απλό χωρικό να μην ταξιδεύει Τρίτη, γιατί είναι η αποφράδα ημέρα της άλωσης της Πόλης και από τότε φέρνει μέσα της την κακοδαιμονία της καταστροφής, και το ενδεχόμενο να

επαναληφθεί εκδηλούμενη σε ανάλογο κακό, σε κείνον που σχεδίαζε κάποιο έργο, είτε ταξίδι είναι αυτό, είτε κοστούμι που πρόκειται να κοπεί στο ράφτι, είτε νυφικό στη μοδίστρα.

Μετά το πλιοβασίλεμα δεν δάνειζαν αλάτι και προζύμι γιατί η γκρίνια θα έφτανε στο σπίτι του δανειστή, ούτε φωτιά γιατί θα έσβηνε και θα διαλυόταν το σπιτικό.

Οι αρραβωνιασμένοι δεν έπρεπε να στεφανωθούν Μάιο γιατί αυτό το μήνα ζευγαρώνουν τα γαϊδούρια, και για να μη μοιάζει ο άνθρωπος στο τετράποδο έπρεπε να τηρεί την αποχή αυτής της περιόδου για ν' αποδείξει την ανθρωπιά του.

Στον τρύγο και στη βράση του κρασιού δεν έπρεπε να ξεστομηθεί και ν' ακουστεί η λέξη ξίδι, γιατί το άκουσμα και μόνο ήταν ικανό να χαλάσει όλη τη σοδειά και να την ξιδώσει.

Το μάτιασμα στο χώρο της δοξασίας ήταν και αυτό μια ενέργεια ορισμένων ατόμων που είχαν την ικανότητα καθώς αντίκριζαν έναν καλοκαμωμένο άνθρωπο, ένα όμορφο μωρό, μια ωραία κοπέλα, ακόμα ένα ζώο, μέσα από το θαυμαστικό τους βλέμμα να εκπέμψουν μαγνητική ενέργεια ικανή να επιφέρει σοβαρή κάκωση στην υγεία του προσβαλλόμενου, και να τον οδηγήσει μέχρι το θάνατο. Για να επανορθώσουν το κακό έτρεχαν και φώναζαν τον .. κλειστοφρύδη ή μαυρομάτη αβασκαντή για να φτύσει τον βασκαμένο και ν' απαλλαγεί έτσι από το κακό. Ακόμα κατέφευγαν στον παπά να ψάλει τη σχετική ευχή και χρησιμοποιούσαν και το ράντισμα με τον φυλαγμένο στο εικονοστάσι αγιασμό, να σκορπίσει το αναπάντεχο συναπάντημα.

Για να προλαβαίνουν τον αβασκαμό κρεμούσαν διάφορα φυλαχτά, προβασκάνια και χάντρες κυρίως γαλάζιες, ή έβάζαν μια κρυφή μουτζούρα πίσω από το αυτί, πιστεύοντας πως με αυτές τις προφυλάξεις θα απότρεπαν τις δυσάρεστες ενέργειες του ματιάσματος. Η συνηθισμένη λαϊκή έκφραση «φτου να μη βασκαθείς» καθιερώθηκε σε κάθε επαφή για προληπτικούς λόγους και φτάνει ως τις μέρες μας σε πλατιά χρήση.

Ακόμα ο λαός πίστευε στις μαγικές ιδιότητες της παραβοτανολογίας και τις έψαχνε μυστικά στους «ειδικούς» με γερή αμοιβή, προκειμένου να προμηθευτεί το σερνικοβότανο για να κάνει σερνικά, το αγαποβότανο, να ταΐσει με τρόπο μέσα από κάποιο φαγητό το επιθυμητό πρόσωπο και να κερδίσει την αγάπη ή το βοτάνι της ατεκνίας για να κάνουν παιδιά αυτοί που δεν έχουν, ή να σταματήσει να κάνει άλλα το ζευγάρι που έχει πολλά, χωρίς να στερείται την ερωτική απόλαυση, καθώς δεν υπήρχαν τα μέσα τότε της προφύλαξης.

Απέραντη η μυθολογία των δοξασιών και των προλήψεων στους χώρους της φαντασίας και του θρύλου, κινήθηκε με το ρυθμό της πίστης και της πειθαρχίας μέσα στην καθημερινότητα του βίου και δημιούργησε κανόνες και λατρευτικούς τρόπους ατομικής και ομαδικής εφαρμογής.

Για πολλούς αιώνες πριν από τη σύσταση και την οργάνωση του κράτους και τη θέσπιση των νόμων και των διατάξεων, η παράδοση έξω από τις λαθεμένες μονομέρειες, απετέλεσε τη βάση και το θεμέλιο της κοινωνικής δομής.

Ήταν τέτοια η δύναμή της που ο χωρικός τη φύλαγε και την παρέδινε στο παιδί του, για να την παραδώσει με τη σειρά του σ' έναν επόμενο παραλήπτη, με την ιερότητα και τη σιγουριά του «έτσι τα βρήκαμε, έτσι και θα τ' αφήσουμε». Είχε γίνει αποδεκτή από το σύνολο και είχε εξελιχθεί σε άγραφο κοινωνικό ευαγγέλιο, μέσα στο οποίο είχαν χαραχτεί οι κοινωνικοί κανόνες που ρύθμιζαν και εξουσίαζαν τη συμπεριφορά του πληθυσμού.

Εάν κάποιος τολμούσε να παραβιάσει αυτούς τους θεσμούς επέσυρε την οργή του χωριού και αν εξακολουθούσε ασυμμόρφωτα, το μίσος και την κατάρρα και συνακόλουθα τον αφορισμό της εκκλησίας, που είχε σαν αποτέλεσμα την αλιωσία του νεκρού σώματος και την αιώνια τυραννία της ψυχής.

Με τη «φοβέρα» της εκκλησίας και την οργή του κοινοτικού συνόλου ο άνθρωπος κρατήθηκε στα επίπεδα της λογικής και της δικαιοσύνης, περιμένοντας πληρωμή από την προσπάθεια του μόχθου του και από το μερτικό της τύχης του και του θεού του. Μπήκε στον κύκλο της δουλειάς, πρόσφερε τον ιδρώτα του, την αγωνία του και οπλίστηκε με την καρτερία και τη στωϊκότητα. Αγάπησε τον συνάνθρωπο, σεβάστηκε το μερτικό του, αναγνώρισε την αξιοσύνη του και έμαθε να ζει δίπλα στο έχει του, χωρίς τον πειρασμό του πονηρού και τη διάθεση της αρπαγής και της υπεξαίρεσης. Έφτασε η καλοσύνη του ξωτάρη να συνοψιστεί στη δήλωση του «Γεροβοσκού» με τον στίχο του Ζαχαρία Παπαντωνίου:

*- Μύρμηγκα δε ζήμωσα
κι άνθρωπο δε θύμωσα...*

Η παράδοση παρέλαβε τον άνθρωπο μέσα από την αγριότητα και τον πρωτογονισμό, αλύγιστο και απελέκτο ον, και με τον τρόπο της απλής και υπομονετικής διδασχής, κατάφερε να τον οδηγήσει μέσα από δύσβατα μονοπάτια, σε απλόχωρα φωτεινά και ηλιόχαρα οροπέδια.

Του άνοιξε τα μάτια και τον έκαμε με τη συνεχή καλλιέργεια της ψυχής και του νου, να ξεχωρίσει από το σαρκοβόρο θηρίο και να στραφεί πορευόμενος προς την κατεύθυνση της λογικής.

Μέσα από τις ίδιες τις διδαχές η παράδοση πήρε και η ίδια τα διδάγματα της, και ανανεούμενη συνεχώς έφτασε στο ύψος ενός πολιτισμού που άκμασε θριαμβευτικά μέσα στη λαμπεράδα του και μέσα στην πολύχρονη αίγλη της ξαστεριάς του.

Ύστερα όπως όλοι οι πολιτισμοί έτσι και τούτος περιέπεσε στην παρακμή κάτω από τις ρόδες του σύγχρονου πολιτισμού, κι ανάμεσα σι' ατσαλένια γρανάζια της άψυχης βιομηχανικής προόδου.

Στις μέρες μας η παράδοση, αποτραβηγμένη από το θόρυβο της πόλης στους χώρους της υπαίθρου, εκεί που αρχικά γεννήθηκε και μεγάλωσε, γέρνει στον αιώνιο νήδυμο και στην αποσύνθεση του θανάτου.

Οι λιγιστοί απόμαχοι της ζωής, οι προχωρημένοι στην ηλικία, συντροφεύουν, αγραυλύντες ανήμποροι, τον επιθανάτιο ρόγχο τους. Τρομοκρατημένοι από την ακάθεκτη και καταλυτική επέλαση της μηχανής, σταυροκοπιούνται για την ειρηνική τύχη των απογόνων τους και περιμένουν με παραδοσιακή γαλήνη το οριστικό και αναπόφευκτο τέλος τους.

* * *